

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
2022-YL-...

ANTİK HELLEN COĞRAFYASINDA
GENELEV KÜLTÜRÜ VE FAHİŞELİK

HAZIRLAYAN
Ekin Ulaş ÇELİK

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Hüseyin ÜRETEN

AYDIN-2022

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
GÖRSELLER DİZİNİ.....	viii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1. ANTİK HELLAS'IN TARİHİ COĞRAFYASI.....	3
İKİNCİ BÖLÜM.....	5
2. FAHİŞELİK KURUMUNA BAKIŞ VE KURUMUN ELEŞTİRİSİ	5
2.1. Herodotos'un da Aktarımlarıyla Eskidoğu'da (Eski Anadolu ve Eski Mezopotamya) Fahişelik	7
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	16
3. ANTİK HELLAS'TA CİNSELLİK ALGISI	16
3.1. Antik Hellen Kültüründe Çıplaklık ve Giysi.....	18
3.2. Antik Hellen Kültüründe Eşcinsellik	25
3.3. Antik Hellen Kültüründe ve <i>Oikos</i> [Οἶκος (Ev)] İçerisinde Kadın	31
3.4. Antik Hellen Kültüründe Mastürbasyon.....	41
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	42
4. ANTİK HELLAS'TA SOLON'UN DARPHANELERİ VE FAHİŞELİK	42
BEŞİNCİ BÖLÜM	53
5. MILETOSLU ASPASIA: PERIKLES'İN İÇ SESİ.....	53
ALTINCI BÖLÜM.....	55
6. <i>SPINTRIAE</i> : GİZEMLİ JETONLAR.....	55
SONUÇ.....	58
KAYNAKLAR.....	60
ÖZGEÇMİŞ.....	69

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ekin Ulaş ÇELİK tarafından hazırlanan Antik Hellen Coğrafyasında Genelev Kültürü ve Fahişelik başlıklı tez, 09.06.2022 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı ve Soyadı	Kurumu	İmzası
Prof. Dr. Hüseyin ÜRETEN	ADÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü	
Prof. Dr. Ayşen SİNA	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü	
Doç. Dr. Aydın ERÖN	ADÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun sayılı kararıyla tarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Savaş DUMAN

Enstitü Müdürü

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

.. / .. / 2022

Ekin Ulaş ÇELİK

ÖZET

ANTİK HELLEN COĞRAFYASINDA GENELEV KÜLTÜRÜ VE FAHİŞELİK

Ekin Ulaş ÇELİK

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilimdalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin ÜRETEN

2022, 67 sayfa + 26 Görsel

Tarih sahnesinde perde arkasında bırakılan konulardan biri olan Fahişelik kurumu, her ne kadar konuşulmaktan çekinilse de toplumlarda ve kültürlerde varlığını sürdürmüş bir fenomendir. Günümüz koşullarında tabulaşmış bu kurum, Eskiçağ'ın önde gelen medeniyetlerinde gündelik yaşamın görünür bir parçasıdır. Bireysel kümelerden kentleşmelere giden süreçte fahişelik kurumu, yalnızca dinsel yapısıyla toplumda var olmakla kalmamış günümüzden de aşına olduğumuz ticari meta haline gelmiştir.

Fahişeliği kalabalıklar içerisinde barındıran Hellen kültürü, bu kurumu neredeyse yasal kılan medeniyetlerden biridir. Tezde, fahişelik konusu bağlamında Hellen kültürü merkeze alınmıştır ve odak noktasından çok uzaklaşmadan bu kurumun incelemesi yapılmıştır. Yapılan incelemede amaçlanan, sınırlı antik kaynaklar ve akademik çalışmaların incelenmesiyle birlikte, üzerine çalışılmaktan çekinilen bu konunun toplumu etkileyen önemli unsurlardan biri olduğunu ortaya koymaktır. Ayrıca, tezin konusu sebebiyle oluşmuş literatür kısırlığını azaltmak da amaçlanmıştır.

Hellen kültürü ile bağlantılı sosyal konularda diğerlerinden geri kalmayan hatta din, siyaset, sosyal yaşantı, mimari gibi önemli kültürel değerlerde izler barındıran bu kurumun incelenmesi, geçmişten günümüze kadar yansıyan fahişelik kültürü tohumlarının nerede ekildiğine de yanıt olmuştur.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Eskiçağ, Hellen Kültürü, Fahişelik Kurumu.

ABSTRACT

BROTHEL CULTURE AND PROSTITUTION IN ANCIENT HELLEN GEOGRAPHY

Ekin Ulaş ÇELİK

MSc Thesis at History

Supervisor: Prof. Dr. Hüseyin ÜRETEN

2022, 66 Pages + 26 Image

The institution of prostitution, which is one of the subjects left behind the scenes on the stage of history, is a phenomenon that has continued its existence in societies and cultures, although it is refrained from being talked about. This institution, which has become a taboo in today's conditions, is a visible part of daily life in the leading civilizations of the Ancient Age. In the process from individual clusters to urbanization, the institution of prostitution not only existed in the society with its religious structure, but also became a commercial commodity that we are familiar with today.

The Hellenic culture, which includes prostitution in crowds, is one of the civilizations that makes this institution almost legal. In the thesis, the Hellenic culture was centered in the context of prostitution, and this institution was examined without moving too far from the focus point. The aim of the study is to reveal that this subject, which is refrained from working on, is one of the important factors affecting the society, together with the examination of limited ancient sources and academic studies. In addition, it is aimed to reduce the literature infertility caused by the subject of the thesis.

The examination of this institution, which does not lag behind the others in social issues related to the Hellenic culture and even has traces of important cultural values such as religion, politics, social life and architecture, has also been an answer to where the seeds of the prostitution culture were planted, which have been reflected from the past to the present.

KEY WORDS: Ancient Age, Culture of Hellen, Institution of Prostitution.

ÖNSÖZ

Çalışma süresince antik Hellen kültürü baz alınarak, kadın algısı üzerinden toplum içerisindeki fahişelerin konumlandırılmaları yapılmaya çalışılmıştır. Özel yaşantı alanı olması, fahişelik kurumunun incelenmesini zorlaştıran bir etmen olsa da literatürdeki konu ile alakalı kaynakların büyük bir bölümü ortaya konulup, yorumlanmıştır. Ayrıca çalışma boyunca konunun sivri uçlu içeriğinin getirmiş olduğu literatür yetersizliği de hissedilmiştir. Çalışma süresince konuya, günümüzün birçok açısı ve algısından bakılarak değer yargısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Konu, her ne kadar muhafazakâr zihinlerin önyargı duvarına çarpabilecek olsa da fahişelik kurumunun yadsınamaz derecede önemli olduğu gösterilmek istenmiştir.

Antik Hellen Coğrafyasında Genelev Kültürü ve Fahişelik adlı çalışmam boyunca, tecrübesi ve samimi desteği ile rehberliğimi üstlenen idealist insan Sayın Prof. Dr. Hüseyin ÜRETEN'e, süreç boyunca başımdan geçen maddi ve manevi çöküşlerimde elimden tutup beni yücelten, annem Gülsevîm GÜNEŞ, babam Mehmet ÇELİK, kız kardeşim Lizge ÇELİK başta olmak üzere, aileme ve hayatıma dokunarak bana değer vermiş, bugünkü benliğimi oluşturmamda katkısı bulunan bütün özel ruhlu dostlarıma sonsuz teşekkür ederim.

Ekin Ulaş ÇELİK

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel No. 1 <i>Gilgamiş: Hayvanların Efendisi</i>	71
Görsel No. 2 <i>Hz. Âdem ve Havva freski</i>	72
Görsel No. 3 <i>Apollon heykeli</i>	73
Görsel No. 4 <i>Knidos Aphrodite'si</i>	74
Görsel No. 5 <i>Ion khitonu</i>	75
Görsel No. 6 <i>Dor khitonu</i>	75
Görsel No. 7 <i>Hellen giyim tarzında himation</i>	76
Görsel No. 8 <i>Hellen giyim tarzında peplos</i>	77
Görsel No. 9 <i>Zeus ve Ganymedes</i>	78
Görsel No. 10 <i>Erkek-oğlan arasındaki temas</i>	79
Görsel No. 11 <i>Paidagogos gözetiminde eğitim</i>	80
Görsel No. 12 <i>Seramik üzerinde lezbiyen kadınlar</i>	81
Görsel No. 13 <i>Prometheus</i>	82
Görsel No. 14 <i>Pandora'nın doğuşu</i>	83
Görsel No. 15 <i>Seramik üzerinde antik düğün alayı</i>	84
Görsel No. 16 <i>Mastürbasyon yapan satyrler</i>	85
Görsel No. 17 <i>Olisbos kullanan kadın betimlemesi</i>	86
Görsel No. 18 <i>Cinsel ilişkide olisbos kullanan erkek betimlemesi</i>	87
Görsel No. 19 <i>Antik dönemde genelev mimari yapısına örnek</i>	88
Görsel No. 20 <i>Pompei'de bulunan bir lupanarın iç mekânı</i>	89
Görsel No. 21 <i>Lupanar duvar resmi</i>	90
Görsel No. 22 <i>Symposion aulos çalan kadın</i>	91
Görsel No. 23 <i>Auletris ve hetairanın birlikte bulunduğu symposion</i>	92
Görsel No. 24 <i>Kottabos oyunu</i>	93
Görsel No. 25 <i>Hetaira</i>	94
Görsel No. 26 <i>Spintriae</i>	95

KISALTMALAR DİZİNİ¹

Aristo. <i>Pol.</i>	: Aristoteles, <i>Politika</i>
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Eur., <i>Med.</i>	: Euripides, <i>Medeia</i>
Hdt.	: Herodotos
Hes. <i>Theog.</i>	: Hesiodos, <i>Theogonia</i>
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
Plat. <i>Dev.</i>	: Platon, <i>Devlet</i>
Plat. <i>Lys.</i>	: Platon, <i>Lysis</i>
Plat. <i>Symp.</i>	: Platon, <i>Şölen</i>
Plat. <i>Tim.</i>	: Platon, <i>Timaios</i>
Plu. <i>Lyc.</i>	: Plutarkhos, <i>Lykurgos'un Hayatı</i>
Plu. <i>Solon</i>	: Plutarkhos, <i>Solon-Poplicola</i>
Sapp.	: Sappho
Strab.	: Strabo/Strabon
U.K.	: United Kingdom (Birleşik Krallık)
U.S.A.	: United States of America (Amerika Birlelik Devletleri)
Xen. <i>Oec.</i>	: Xenophon, <i>Oikonomikos</i>
Xen. <i>Symp.</i>	: Xenophon, <i>Şölen</i>
vd.	: ve devamı/ve diğerleri

¹ Antik eserlerin kısaltmaları, "Liddel, H. G. and Scott, R. (1996). A Greek-English Lexicon. Oxford: Clarendon Press." adlı kaynak rehberliğinde hazırlanmıştır.

GİRİŞ

İnsanlık tarihini, ister kutsal kitaplar ışığında Âdem ve Havva'dan alalım; istersek de Darwin'in teorisinden yola çıkarak evrimi başlangıç kabul edelim, her iki durumda da ortak bir nokta bulunmaktadır: Cinsellik... Geçmişteki ilkel ve basit yöntemlerden, günümüzdeki en uç nokta olan porno sektörüne kadar cinsellik, insanlığın her anında karşılaştığı bir içgüdüdür. Cinsel organların, bireyin ergenlik sürecine girmesinin ardından dengesiz bir şekilde hormonları vücuda yaymasıyla cinsel güdü oluşur. Ergenlik sürecini takiben fiziksel ve kimyasal değişimlerimiz, birçok dış etkenin de katkısıyla, cinsellik kavramını kafamızda oluşturmamızı ve şekillendirmemizi sağlar.

Cinsellik kavramı, tarih boyunca en çok kalıba sokulup, yasaklanan; ancak en çok merak edilip hakkında gizliden konuşulan kavramlardan biri olmuştur. Doğal olarak cinselliğin bu denli insan hayatındaki yeri, bireyler tarafından fark edilmiştir. Her zaman arz ve talep ilişkisine bağlı olarak ticari işlere girişmiş olan insan, bu alanı da değerlendirmeyi es geçmemiştir. Bu bağlamda tarihi sahneye cinselliği ticari bir meta haline getiren fahişelik sektörü çıkmıştır.

Fahişeliğin insanlara sunduğu hizmet aslında çok basit bir şekilde açıklanabilir. İnsanlık tarihinde de hayvanlar âleminde de bir erkek ya da dişi, cinsel güdülerini doğrultusunda bir ilişki yaşamak istiyorsa karşı cinsi etkilemelidir. Bu etkileme yolu bir kavga kazanmak, gösterişli bir dans, sosyal çevrede tanınırlık ve popülerlik, güzellik gibi daha birçok örnek olabilir. Ancak örnekleri gözümüzde canlandırdığımızda bile ne kadar yorucu olabilecek bir süreçten bahsettiğimizi anlamışsınızdır. İnsanı hayvandan ayıran en temel özelliğini de bildiğimize göre, düşünen insan yorulmaya gerek olmadan tek şartının maddiyat olduğu ve sonucunun cinsel haz olduğu bir sektörü neden oluşturmasını? Günümüzde cinsel haza dayanan ticari ilişkilerin devamlılığı, bizlere bu sektörün oluşturulmasında sakınca görülmediğini kanıtlar niteliktedir.

Tarihte hatırı sayılır bir yer kaplayan Hellen kültürü için de genelev ve fahişelik kavramları büyük önem arz etmektedir ve tezin konusunu bu kavramlar oluşturmaktadır. İnceleme, antik Hellas coğrafyasına ve fahişelik kurumuna kısa bir bakışın ardından "Genelev kültürü ve fahişelik, Hellen coğrafyasında mı filizlendi yoksa ithal mi edildi?" sorusunun irdelenmesi ile başlayacaktır. Tarihi süreç içerisinde Arkaik, Klasik ve Hellenistik dönemlerdeki cinsellik algısının açıklanmasıyla devam edecektir. Cinsellik algısına katılan elemanların işlenmesinin ardından asıl konumuz olan hiyerarşik yapı ele alınacaktır. Bu

Çalışma ile Hellen kültüründe genelev ve fahişelik kavramlarının ne kadar doğal ve gündelik yaşamın ayıplanmaz bir yerinde durduğunu, hatta cinsel sektörün kendi içerisinde hiyerarşik bir yapıya dönüştüğünü göreceğiz.

Hellenlerin gündelik atmosferini yakalamak için tezin konusu olan kavramları, karşılaştırmalı Şekilde ve sosyo-ekonomik yeri bağlamında açıklayarak ilerleyeceğiz. Hellen kültüründe en alt tabakadan en üst tabakaya kadar yerli halkın ve soyluların hizmetine açık olan bu sektör, Hellen kültürüne dair incelenmiş, sosyal hayatı etkileyen en önemli kavramlar listesinin başlarındadır. Bu sebeple dönemin anlaşılmasındaki önemli bir unsur olarak kendi başına ayrı bir araştırma konusudur. Eskibatı tarihi literatürünün, yeterli ölçüde bu kavramlara eğilen çalışmalar barındırmıyor olmasından bu konu esas alınmıştır. Tezde işlenen konular itibariyle akademik akılların çekincesi, önemli sosyal bir kurumun atlanmasına sebebiyet vererek, literatürün bu konuda eksikliğini beslemiştir. Bütün düşünceler ışığında çalışmanın asıl amacı literatüre yeni bir kaynak kazandırabilmektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ANTİK HELLAS'IN TARİHİ COĞRAFYASI

Tarihçi için beşerî etkinliklerin incelenmesinde “zaman” kavramı ne kadar etkiliyse “yer” kavramı da o kadar etkilidir. İnsan ve oluşturduğu toplum bulunduğu yer üzerinde karşılıklı etkinlik gösterdiğinden tarihçi için coğrafya bilmek yarar sağlayıcıdır. Bu konuda Fransız tarih ekolünün “Annales” grubu² yaptıkları araştırmalarda tarihi incelemelere coğrafi koşulların da bilgisini koyarak önemini belirtmişlerdir.

İplikçioğlu'na göre insan bulunduğu yer ile etken ya da edilgen bir şekilde uyuşmak, uzlaşmak ve bu ortamda varlığını bulmak zorundadır (İplikçioğlu, 2015: 24). Kısacası varlığını fiziki dünyaya yansıtan ve fiziki dünyaya göre şekil alan insan tarihinin incelenmesinde, coğrafi unsurların araştırmaya dahil edilmesi son derece zaruridir.

Günümüzdeki gibi teknolojik ilerlemeler olmadığı için geçit vermez bir dağ, ovayı ikiye bölüyorsa muhakkak bu dağ bir sınır görevi görmektedir veya azgın bir nehir iki kent devleti arasındaki sınırı belirlemek için ölçüt sayılmıştır. Bu bağlamda coğrafyaya göre insanoğlu kendi tarihini yazmaya başlamıştır diyebiliriz. Eskiçağ tarihçilerinin de antik dönemin tarihini aydınlatma hususunda dönemin coğrafyasına hâkim olması gerekmektedir. İnterdisipliner bir araştırma alanı olan “tarihi coğrafya” da bu mantığa göre ortaya çıkmış bir düşüncedir. Öz bir ifadeyle “geçmişin coğrafyası” olarak açıklanabilen tarihi coğrafya; “bir mekânın, çağdaş coğrafya ilke ve yöntemleri ile geçmiş bir zaman diliminde araştırılması” olarak tanımlanmaktadır (Gümüşçü, 2018: 101). Aslında baktığımızda günümüze ulaşan birçok antik eserin de tarihi coğrafya araştırması olduğunu görmekteyiz (Eskikurt, 2013: 40, 41). En basit örnek olarak Herodotos'un *Tarih* [Ἱστορίαι (Historiai)] adlı eserini yazarken çokça tarihi coğrafya incelemesi yaptığını söyleyebiliriz. Geçmişten günümüze tarih ile coğrafya birbirinden beslenen iki disiplin olmuş ve alt disiplinlerini ortaya çıkartmışlardır. Hellas tarihi coğrafyasının bilinmesi de asıl konumuz olan genelev kültürü ve fahişeliğin yayılım alanlarını anlamamızda netlik sağlayıcıdır.

Hellas, üç tarafı denizlerle³ çevrili kuzeyinde Illyria ve Thrakia⁴ ile sınırlandırılmış bir yarımadadır. Hellas ayrıca kendi içerisinde Kuzey ve Orta Hellas ile Peloponnesos olmak

² Marc Bloch, Lucien Febvre, Fernand Braudel.

³ Doğusunda Ege Denizi; güneyinde Akdeniz; batısında İon Denizi.

⁴ Günümüzde Balkanlar olarak adlandırdığımız bölge.

üzere iki ana bölüme ayrılmaktadır. Kuzey ve Orta Hellas coğrafyası, Makedonia, Thessalia, Attika, Khalkidike, Doğu Lokris, Batı Lokris, Epeiros, Aitolia, Boiotia, Phokis ve Akarnania adlarındaki on bir bölgeye sahiptir. Diğer ana bölüm olan Peloponnessos'ta ise Messenia, Lakedaimonia, Akhaia, Elis, Korinthia, Arkadia, Argolis adlarında yedi bölge bulunmaktadır (Mansel, 2020: 4). Ülkenin bu kadar çok bölgeye ayrılmasının sebebi, en yüksekliği Thessalia bölgesindeki 2985 m yüksekliğindeki Olympos Dağı olmak üzere birçok dağın coğrafyanın genelinde boy göstermesidir (Braudel, 1990/2007: 22).

Hellas'taki coğrafi bölünmeler doğal olarak siyasal bölünmeleri de beraberinde getirmiştir (Mansel, 2020: 4). Genel olarak Attika bölgesinde bulunan Atina kentinin tüm Hellas coğrafyasına siyasal, sosyal ve ekonomik etkisi olmasına karşın her bölgenin kısmen özerk önemli kentleri bulunmaktadır. Bu önemli kentlerdeki yapılar genel Hellas atmosferinden farklılık gösterebilmektedir. Örneğin Lakedaimonia bölgesinde bulunan Sparta kenti özerk bir devlet profili çizmektedir (Diakov ve Kovalev, 1962/2017: 251). Bu sebeple Hellas'ta tek tip bir siyasi anlayış, toplum yapısı ve ekonomi vardır diyemeyiz.

Hellas coğrafyasında genel olarak dağlık alanların fazlalığı, kent yerleşimlerinin ovalara ve kıyılara doğru yapılanmasına sebep olmuştur. Her ne kadar yerleşimler ovalık alanların daralmasına sebebiyet verse de özellikle Thessalia bölgesi olmak üzere Hellas, tahıl üretimine dayalı tarımın -kısıtlı da olsa- yapıldığı bir yarımadadır. Thessalia bölgesinde tarımın ana geçim kaynağı olduğuna dair buluntular, MÖ 7. binyıla kadar uzanmaktadır (Tekin, 2014: 42). Hellencesi *elaia* (ἐλαία) kelimesine denk gelen günümüzdeki zeytin ise tarımda üretimi ve ihracı yapılan en önemli hammaddelerden biridir (Braudel, 1990/2007: 287). Özellikle Hellas'ın kıyı kentlerinde, zeytin ürünlerine dayalı bir ekonominin olmasından kil oranı yüksek, kuraklığa dayanıklı ve güneşlenme süresinin fazla olduğu toprak yapısının bulunduğu da anlaşılmaktadır (Kaplan ve Karagöz Arıhan, 2012: 2-3).

Genel toprak yapısının sert olmasından ötürü kıta içerisindeki ırmak vadileri son derece önemlidir. Boylarının çoğunlukla kısa olmasına rağmen bu ırmaklar hem coğrafyayı hem de mitolojiyi beslemişlerdir. Hellas'taki Akheleos, Haliakmon, Aksios ve Alpheios isimlerindeki ırmaklar bölgenin belli başlı ırmakları arasında gösterilebilir. Ayrıca farklı bölgelerde olmalarına rağmen aynı isimle anılan ırmaklar da kıta içerisinde mevcuttur. Örnek verecek olursak Peneisos adında, biri Thessalia'da diğeri Peloponnessos'ta olmak üzere iki farklı ırmak bulunmaktadır (Tekin, 2014: 37).

Hellas'ın dağlık bir ülke olması, denize bağlı ekonominin önem kazanmasına sebebiyet vermiştir. Korinthos, Thermoikos, Strynon gibi körfezler Hellas'ta deniz ticaretinin yapıldığı noktalar olmuştur. Körfezlerdeki limanlardan yapılan ticaret Hellas'ın ekonomik yönden kalkınmasında belki de en etkili ekonomik değer olmuştur. Özellikle Attika bölgesinde bulunan ve Atina'yı da kalkındıran Peiraeus (Pire) Limanı'dır.

Hellas coğrafyasında bulunan bölgeler arasında hiyerarşik bir yapılanmadan da söz edebilmekteyiz. Bu hiyerarşi genel olarak Atina ve Sparta kentleri arasındaki çekişmeye göre şekillenmiştir. Örneğin Hellas'a hakimiyet hususunda, Korinthia, Argolis ve Messenia bölgeleri tampon bölgeler olup Attika ve Lakedaimonia bölgelerinden statü olarak düşük görülmüşlerdir.

Akdeniz ve Akdeniz dünyası ile ilgili çalışmalarıyla dünya çapında ün kazanan tarihçi ve Annales okulunun önde gelen temsilcisi Braudel'e göre: Lakedaimonia bölgesinin temsilcisi olan Sparta'nın güçlenip büyümesinin ardındaki sebep tampon bölgeler üzerinde kurduğu hegemonyadır (Braudel, 1990/2007: 288). Yalnızca tampon bölge olmasından dolayı değil prestij meselesiyle de coğrafyadaki bölgelerin kontrol altına alınma çabası mevcuttur. Phokis bölgesinin önemli kehanet merkezi olan Delphoi, bu sebeple birçok kez kontrol altına alınmak istenmiştir (Oulhen, 2004: 399-418).

Özetle, tarım ve hayvancılığın kısıtlı olduğu Hellas gibi bir coğrafyada ekonomik metaların yaratıldığını, yaratılan metaların da ticari sahalara sürüldüğünü söyleyebilmekteyiz. Ovalar ve kıyılarda yoğunlaşan kent devletlerinde halk, kısıtlı ekonomik kaynaklar ile bir şekilde hayatlarını idame ettirmiştir. Hellas'ta coğrafyadan ötürü basit tarım ve hayvancılığa dayalı toplumdaki, tüccar topluma dönüşmeleri için doğal bir baskı bulunmaktadır. Ticari zekâ ürünü olan fahişelik kurumu da bu şekilde kendine ekonominin içerisinde filizlenme alanı bulabilmiştir. Farklı çalışma alanları olmalarına karşın Hellas'ın tarihi coğrafyasına eğildiğimizde fahişelik gibi toplumsal bir konunun coğrafya ile bağlantısını yapabilmekteyiz.

İKİNCİ BÖLÜM

2. FAHİŞELİK KURUMUNA BAKIŞ VE KURUMUN ELEŞTİRİSİ

Fahişe için, “maddi değere sahip bir şey karşılığında bedenini satan bireydir” diyebiliriz. Fahişelik için de “fahişelerin dâhil olduğu sosyal kurumdur” şeklinde bir açıklamamız olabilir. Fahişeliğin kurum olarak ifadesi ise problematik bir toplumsal ihtiyacı

çözmeye dayalı, kendi içerisinde belli esaslar barındırıyor olmasından kaynaklıdır. Kurum kelimesinin anlamının araştırılması halinde, fahişeliğin yapılan tanıma uyar niteliklerinin bulunması bu söylemi güçlendirmektedir.

Dilimize Arapçadan geçmiş olan “fahişe” kelimesinin asıl kastettiği “azgın, utanmaz kadın” anlamındadır. Fakat bizim konumuz olan Hellas coğrafyasında “azgın, utanmaz” olan birey için tek cinsiyet tekelinde bahsetmemiz doğru değildir. Konumuzla ilgili fahişelik kavramını kullanacağımızdan, bu kelime aklınızda her seferinde sadece kadın bireyleri canlandırmasın. Elbette ki antik zamanlardan bahsettiğimiz için kadınlar yüzde olarak çok daha ağır basmaktadır; ancak bu erkek fahişelerin de olduğu gerçeğini değiştirmez.

Bu sosyal kurumun ne zaman ve hangi kültürde normalleştirildiğini, net bir şekilde kanıtlayabileceğimiz somut verilere ne yazık ki sahip değiliz. Ancak antik dünyada önemli kültürlerin gündelik hayatında olağan kabul edilen bir kurum olduğu da aşikârdır. Özellikle erkek egemenliğinin daha baskın bir şekilde görüldüğü Bereketli Hilal ve Mezopotamya⁵ coğrafyalarında cinsellik, otoritelerce kontrol altına alınmıştır. Kontrolsüz cinselliğin sosyal hiyerarşiyi bozacağından endişe edilerek, önüne geçilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu nedenle sözünü ettiğimiz bölgelerde fahişeliğin, bireysel bir çalışma alanından çok tapınak hizmetinde kontrolü sağlanan bir kurum olarak kalması sağlanmıştır.⁶

Birlikte yaşamak söz konusu olduğunda toplumda dayanışma ve refah ortamı önemlidir. Fahişeler de toplumda ayıplanan bireyler oldukları ve sosyal düzeni bireysel kaldıklarında bozdukları düşünüldüğü için, mecburen devletin kendilerini bir yere kanalize etmesine ihtiyaçları vardır. Aksi takdirde toplumda serbestçe dolaşan bir fahişe, sosyal dengeyi bozduğunda düzeni korumakla görevli olan sistem suçlu sayılacaktır. Muhtemelen devletin fahişelik kurumunu yönetmesi, önceden yaşanmış bir kaosun ardından yapılan çıkarımın ürünüdür. Bu çıkarımı yapan önemli kültürlerden biri olan Sümerler de fahişelerin devlet otoritesine bağımlı kalması için düzenlemeler yapmışlardır (Faraone and McClure, 2006: 35-39).

Dünyanın önemli kültürleri tek eşliliğin korunmasında hemfikirdirler; ancak günlük yaşamda erkeğin cinsel dürtülerini fahişelerle karşılaşması topluma yarar sağlayıcıdır. Bu yararlılara, coğrafyadaki aşırı doğumun önüne geçilmek istenmesi örnek oluşturabilir. Doğum kontrolünü sağlayabilen fahişeler erkek bireylerin ihtiyaçlarını karşıladığı için evdeki kadın

⁵ Hellence: Μεσοποταμία [μέσος (mesos, 'orta') ve ποταμός (potamos, 'ırmak')].

⁶ Bkz. Muazzez İlmiye Çığ, Bereket Kültü ve Mabet Fahişeliği, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006.

sürekli karnında bebek ile gezmez. Böylece toplumda istenen nüfus dengesi sağlanabilir. Bu örnek sağlık alanındaki sıçrama ile doğum kontrol ürünlerinin artmasıyla çok güçlü bir yarar olarak kalmamıştır. Ancak Eskiçağ ve Orta Çağ düşünüldüğünde ideal doğum kontrol yöntemlerinden biri fahişelik kurumudur.

Fahişelik kurumunun bir diğer yararı, erkek vücudundaki aşırı hormonların cinsel saldırganlığı tetiklemesiyle ilgilidir. Cinsel kaosun önüne geçilmesi için eşleri olmayan bireylerin stabil bir cinsel aktiflikte tutulması önemlidir. Bu bağlamda fahişelik kurumu, bu stabilizasyonu sağlayabilen bir mekanizmadır.

Genç bir erkeğin cinsel açlığı, aile kurabilmiş bir erkeğin himayesi altındaki kadını tehdit edebilir. Eğer kadınsız bir erkeğin cinsel arzularını karşılayacak fahişelik sektörü olmazsa, toplumun aile kurumu direkt olarak bu durumdan etkilenir. Günümüzün en modern veya en yoksul devletlerinde bile bu sektörün varlığı düzen stabilizasyonunun amaçlanmasındandır. Otoritelerce fahişelik sektörünün göz ardı edilmesinin sebebi ise bu kurumun gerekliliğini anlamalarında gizlidir.

Bir toplumun kalabalıklaşması ile fahişeliğin sosyal yapıya dâhil olması paraleldir. Hristiyan filozof ve tanrıbilimci Aurelius Augustinus'un (MS 354-430) fahişelik için yapmış olduğu benzetme bu kurumun işlevine dair güzel bir örnektir. Ona göre şehrin kanalizasyon sisteminin şehrin pisliğini uzaklaştırıp temizlemesi ile fahişeliğin erkeklerin cinsel dürtülerini üzerinden uzaklaştırıp temizlemesi benzerdir (Aksan, 2017: 96-97). Bu sebeple topluma katılan bireyin veya oluşturduğu ailenin fahişelik kurumu ile korunması, siyasi otoritelerin cinsel kaosun önüne geçme taktiklerinden biridir.

2.1. Herodotos'un da Aktarımlarıyla Eskidoğu'da (Eski Anadolu ve Eski Mezopotamya) Fahişelik

“Giriş” kısmında da değindiğimiz “Genelev kültürü ve fahişelik, Hellen coğrafyasında mı filizlendi yoksa ithal mi edildi?” sorusunun cevaplanması bu alt başlıkta irdelenecek ve Eskidoğu'daki sosyal düzende fahişeliğin yeri oluşturulmaya çalışılacaktır.

Eskidoğu'da fahişelik ile ilgili ilk izleri, MÖ 3. binyılda Akad/Akkad çivi yazısı ile 56 kil tablete yazılmış Gılgamış Destanı'nda görebilmekteyiz (Maden, 2016). Gündelik yaşamın olayları arasında fahişeliğin varlığını kanıtlayan konuşmalar, olaylar geçmektedir. Birinci tabletten itibaren Mezopotamya coğrafyasında, eserin oluşturulduğu dönemde, fahişeliğin net

bir şekilde varlığından söz edebiliriz. Destanda konumuz ile ilgili bölüm, “*üçte ikisi tanrı üçte biri insan*” olan Gılgamış’ın (Görsel No.1), Mezopotamya’nın Uruk kentinde krallık sürerken halkının isyanıyla başlar. Çünkü Gılgamış, evlilik çağına gelmiş bütün kızların gerdek gecelerinden evvel bekâretlerini bozarmış. Hiçbir kızı sevdiğine bırakmayan, libidosu yüksek olan bir karakterdir.

Destana göre krallarına isyan eden halk, tanrı(ça)lardan medet umarak dualar eder. Tanrı(ça)lar da kendi aralarında, halkın kendi gücüyle yenemediği bu kralı onların yaratacağı bir gücün yenebileceği kanısına varırlar. Böylece ormanın içinde Enkidu isimli bir azmanı yaratırlar. Enkidu tamamen ilkelliği temsil eden bir motif olarak bu destanda karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca destanda Enkidu’nun ağırlıklı olarak konumuzla alakalı geçtiği kısım ise ikinci tablettir. Ormandaki yaratıkları kendisine dost edinen Enkidu, medeniyetten bir haber ormanda yaşamaya başlar. İçine doğduğu ormanın bir parçası olduğunu sanarak kendini bir insan gibi değil tam bir hayvan olarak görerek günlerini geçirir.

Enkidu’nun yaşadığı ormana tuzaklar kuran Sangasu adındaki karakter, hayatını avcılıktan kazanmaktadır. Ancak Sangasu, ormana kurduğu tuzaklardan bir beklenti içerisinde avını almaya gittiğinde, bütün tuzaklarının bozulduğunu hatta kırıldığını görür. Ormandaki hiçbir hayvanın bu denli bir güce sahip olmadığını bildiğinden, merak içerisinde yanında getirdiği tuzakları tekrar etrafa kurmaya başlar ve beklemeye koyulur. Beklemesi sonuç verir ve tuzaklarını bozup, kıran insan azmanını görerek doğrudan bilge babasının yanına yetişir. Yaşlı bilge, bu azmanın tanrı(ça)lar tarafından Gılgamış’ı alt etmesi için gönderildiğini hemen anlar ve Sangasu’yu Gılgamış’a bu haberi vermesi için görevlendirir.

Gılgamış öğrendiği bilgi ile Sangasu’nun bu azmanı yakalayıp kendisine getirmesini emreder. Sangasu da elindeki hiçbir tuzağın bu azmanı yakalamaya yetmeyeceğini bildiği için kralından, en güzel fahişelerinden birini yanına vermesini ister. Gılgamış da fahişelerin arasından en diri ve güzel olan Shamhat’ı, Sangasu ile gitmesi için görevlendirir. Sangasu’nun planı, ilkellik timsali Enkidu’nun cinsel güdülerine yenik düşerek, Shamhat’ın büyüüne kapılmasını sağlamaktır. İsteddiği de tam olarak böyle olur.

Enkidu’nun hayvan dostlarıyla beraber su içmeye geldiği yerde Shamhat’ı çırılçıplak ortaya salan Sangasu, Enkidu’nun cinsel ilişki yüzünden güçten düşüp fahişeye bağlanmasını bekler (Bottero, 2008/2022: 78). İlkel dürtülerine yenik düşen Enkidu, fahişenin tüm cazibesine kapılarak altı gece, yedi gün onunla sevişir. Shamhat güzel olduğu kadar akıllılığıyla da öne çıkan bir kadın karakterdir. Birlikte geçirdikleri günlerde Shamhat,

modern dünyayı anlatarak kendisiyle gelmesinde bir sakınca olmayacağı kanısını Enkidu'ya dayatmaya çalışır. Shamhat, standaki yerine göre medeniyeti de temsil eden akıldır.

Olay örgüsünde, ilişkilerinin ardından ormana dönmeye çalışan Enkidu, ormandaki yaratıkların kendisinden kaçmaya başladığını fark eder. Enkidu artık doğadan dışlanmıştır. Enkidu, Shamhat'la birlikte olduklarında dinlediği modern dünyaya gitmeye ikna olur (Mitchell, 2004/2020: 98 vd.). Başka çaresi kalmayan insan azmanı bu teklifi kabul etmek zorunda kalır. Böylece Enkidu, Sangasu'nun planıyla Gilgamiş ile tanışır (Ramazanoğlu, 1998: 15-23).

Destandan hareketle aslında erkeklerin içindeki ilkeliliğin, aşırı gücün, karşı cins yardımıyla giderildiği mesajı çıkmaktadır. Çünkü Enkidu ilkel dürtüleri ve cehaleti temsil ediyorken, Shamhat cazibeyi ve modernizmi temsil etmektedir. Kaba kuvvet işe yaramazken, Shamhat kadınlık gücüyle ve aklıyla ilkelce hareket eden bir azmanı medenileştirmeyi başarır. Bu sebeple dönemin fahişelik kurumuna bakışı, toplum yararı için erkek cinsel gücünün dengeleyici unsuru olduğu yönündedir diyebiliriz. Ayrıca Gilgamiş'a bağlı bir fahişelik teşkilatının bulunması, fahişelik kurumunun krallığın tekelinde tutulduğuna da işaret eder (Gezgin, 2010: 112).

Mezopotamya topraklarında fahişelik ile ilgili Gilgamiş Destanı'nın dışında bilgi edindiğimiz değişik bir âdet bulunmaktadır ki bu âdet, halk arasında kadınların hayatları boyunca bir kere fahişe olmalarını zorunda kılmaktadır. Ancak Sümer'de böyle bir âdetten söz edilemez. Aksine Sümer âdetlerinde evlilik konusunda kadınlardan beklenen, evleninceye kadar bekâretlerini koruyabilmiş olmalarıdır (Çığ, 2006: 78).

Fahişe kavramı, Mezopotamya'da Tanrıça İnanna kültüründe net olarak bulunmaktadır. İnanna kendini "sevecen bir fahişe olan ben" şeklinde tanıtırken, Babil'de onun yerini tutan İştâr ise kendini, "fahişelerin annesi", "Babil'in kutsal fahişesi" olarak nitelendirmektedir (Avunç, 2006: 802). İster İnanna diyelim ister İştâr diyelim, tanrıçanın mitolojide süreklilik barındıran bir birlikteliğinin olmaması, cinsel aşk tanrıçası olduğunu kanıtlama amacı taşımaktadır (Black and Anthony, 2003: 113).

Mezopotamya'da dönemin kadınlarını fahişeliğe yönelten unsur, dinsel bir âdet olduğu için kadınların otoriteye karşı çıkma lüksü bulunmaz. Tam tersi tanrıçaya atfedilmiş tüm özellikleri, hayatlarında etkili kılmak için aralarında yarışmışlardır (Çığ, 1998: 13). Fahişeliğin, dinsel bir amaçla ekonomik faydaya dönüştürülmesi antik dönemlerde coğrafyadaki kadınların normal haline getirilmiştir. Gilgamiş Destanı'ndan aktardığımız

krallığın idaresindeki bir fahişelik kurumundan, birkaç bin yıl sonra dini bir âdet ile tüm halkın fahişelik kurumunun denklemine sokulduğunun evrimini Tarihin Babası, Halikarnassoslu antik tarihçi Herodotos'un (MÖ 484-425) aktarımında görebilmekteyiz:

“(...) Bunlara karşılık Babillilerin en yüz kızartıcı âdetleri de şudur: Her kadının ömründe bir kez, Aphrodite tapınağında oturmalı ve kendisini yabancı birine vermelidir. Parasına güvenen ve kalabalığa karışmak istemeyen kadınlar, tapınağın yanına kadar araba ile giderler ve peşlerinde bir sürü hizmetçi bulunduğu halde beklerler. Ama çoğunluk için şöyle olur: Aphrodite duvarları içerisinde, başları kurdele ile çatılmış birçok kadın oturur; kimileri gider yenileri gelir. Yerleri gerili iplerle bölünmüştür. Yabancılar önlerinde dolaşır, istediklerini seçerler. Bu duvarlar içine girip oturan kadın, bir yabancı gelip de tapınağın dışında onunla çiftleşmek için dizleri üzerine para atmadıkça evine dönemez. Parayı atarken ayrıca şunları söylemek zorundadır: Senin şahsında Tanrıça Mylitta'yı çağırıyorum. Mylitta, Aphrodite'nin Asurcasıdır. Kaç para verdiği önemli değildir; kadının kabul etmeme korkusu yoktur: din bunu yasak etmiştir; çünkü bu para kutsaldır. Kadın kendisine ilk para atanın peşinden gider ve kim olursa olsun geri çevirmez. Birleşmeden sonra, kadın tanrıçanın gönlünü yapmış olarak evine döner ve bundan sonra ona ne verirsiniz, artık bir daha baştan çıkaramazsınız. Yaratılışın güzel bir yüz ve güzel bir endam verdiği kızlar çabuk dönerler evine; ama öyle olmayanlar, yasanın gereğini yerine getiremediği için tapınakta uzun süre bekler, üç dört yıl bekleyenler bile olur. Kıbrıs Adasının kimi yerlerinde de buna benzer bir âdet vardır (Hdt., I: 199).”

Herodotos'un bu aktarımıyla aslında MÖ 5. yüzyıllarda fahişelik kurumunun değişerek din kisvesi altında “tapınak fahişeliği” adını almış olduğunu görmekteyiz (Bayram, 2019: 549-550). Bu evrimin aşk, güzellik, şehvet, doğurganlık tanrıçası Mylitta ile bağlantısı, kadınların bu kuruma zorunlu dâhil olmalarını da beraberinde getirmiştir. Kültürün inancına göre kutsal fahişelik, doğurganlık kazanmak amacıyla yapılan bir ritüeldir (Şahin, 2013: 43). Ritüelin kadına faydası var mıdır bilinmez; ancak kadının aldığı para kendisine kalmadığı için tapınağa olan faydası tartışılmaz. Ayrıca, Herodotos'un Kıbrıs Adası'nın bazı yerlerinde benzer bir âdetin olduğunu aktarması, Aphrodite'nin⁷ ilk tapınım yerlerinden biri olan Paphos'taki tapınağa yapılan vurgusudur.

⁷ Hellence: Ἀφροδίτη, ἄφρος (apros, 'denizköpüğü') kelimesinden türemiştir. Kelimenin kökeni mitolojiktir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Pierre Grimal, *Mitoloji Sözlüğü: Yunan ve Roma*, çev. Sevgi Tamgüç, Kabalcı Yayınevi, 2012: s.69, 70.

Dönemin havasından şunu anlıyoruz: Önemli kent devletlerinin aşk tanrıçaları, fahişeliği ve fahişeleri kucaklayıcıdır. Fahişelik bu yüzden bu devletlerin sosyal hayatlarında normal kabul edilen bir durum haline gelmiştir. Bir tanrıça adına yapılan, tanrıçayı şereflendiren cinsel ilişki neden ayıplansın. Sosyal hayata doğrudan etki eden din normlarının fahişeliği böylelikle doğal karşılanır hale soktuğunu söyleyebiliriz.

Sümer devrinde ya da Babil’de fahişelik mesleği, utanılacak bir konu değildir. Bu dönemlerin tapınakları, soylu ailelerden gelme saygın rahibelerin yanı sıra tanrı ve tanrıçalar arasındaki bağ olarak görülen tapınak fahişeleriyle doluydu. Tapınaklardaki kadınlar arasındaki hiyerarşi, doğal görülen bir kurum olduğuna işarettir. Çünkü toplumda hiyerarşiyi oluşturanlar küçük bir kesimden ibaret değil toplumun ve özellikle otoritenin ta kendisidir.

Tapınak kadınlarının hiyerarşisinde ise gruplar şunlardır: *Harimtulur*, yarı tapınağa yarı sosyal hayata bağlı fahişelik yapan kadınlara denilmekteydi. Otoritelerce vergi olarak görülen zorunlu tapınak hizmetlerinin ardından sosyal hayatta serbest olarak para kazanmalarına izin veriliyor olması muhtemeldir. Köken itibarıyla “harem” kelimesinin bu kelime ile akrabalığı bulunmaktadır (Çelik, 2021: 16-18). *Kadiştular*, tapınakta bulunmakla yükümlü fahişelerdir ve sosyal hayata karışmaktan ziyade tapınakta konaklarlar. *İştartitular* ise tanrıça İstar’ın hizmetkârları anlamına gelen tapınağın en prestijli kadınlarıdır. Kutsal fahişeliğin tam olarak merkezinde olan bu kadınlar, tanrıçaya adanmış fani kadınlardır. Güzelliği, estetik hareketleriyle, dış dünyadan bağımsız olarak kendi cinselliğinin farkındadır (Qualls Corbett, 1988/2001: 93). Bu özellikler Mezopotamya’daki bereket kültürüne dahil tanrıçaların özellikleri arasındadır. *İştartitular* enstrüman çalma ve dans yetenekleriyle çeşitli ritüellere dahil edilirdi (Tannahill, 1980/2003: 72).

Herodotos’un eserinde Babilli bir baba, *harimtulur*lardan birini asla eş almamasını, onların kocalarının sayısını bilmediğini; ayrıca *ıştartilur*lardan da uzakta durması gerektiğini, onların tanrı ve tanrıçalara ait olduklarını oğluna öğütler (Tannahill, 1980/ 2003: 72). Bu verilerden sonuçla Mezopotamya’da tapınak fahişeliği adı altında hiyerarşik bir fahişelik kurumunun bulunduğunu söyleyebiliriz. Özellikle *harimtulur*ların bulunması sebebiyle bireysel fahişeliğin de toplumun içerisindeki bir meslek kolu olduğunu görmekteyiz.

Dönemin genç kızlarını fahişelik yapmaya iten sebebi düşünürsek aslında çok basit bir açıklaması vardır. Babil medeniyetinin evlenme kültüründe, kız tarafının da en az erkek tarafı kadar evlilik masrafına girmesi gerekiyordu. Bu gerekliliği sağlayamayan aileler

evlilik çağına gelmiş kızlarını kendi çeyiz paralarını toplamaları için fahişeliğe yönlendirirdi (Tannahill, 1980/2003: 73).

Dönemin fahişe kaynağı sadece bu kıstas ile sınırlı değildir. Ayrıca eşlerinden ayrılan ya da kaçırılıp bu işi yapmaya mecbur bırakılan kadınlar da tapınaklarda fahişelik yapabilir ya da *harimtu* olabilirdi. Bu bağlamda ayrıca şunu belirtmekte fayda vardır: Fahişelik mesleği ile uğraşan bir kadın hem fahişelik kurumuna bağlı olup hem de bir eşe sahip olamazdı. Evlilik, fahişelik yapan bir kadın için emeklilik anlamına gelmekteydi.

Mezopotamya'daki fahişelerin bir kısmının sosyal yaşantı içerisinde bulunduğundan daha önce bahsetmiştik. Ancak sosyal yaşamda bulunmalarının şartı, kendilerine konulmuş kuralları yerine getirmeleri dâhilindedir. Fahişeler ile ilgili bu düzenlemeler Mezopotamya'nın önemli kültürlerinin kanunlarında mevcuttur. Bu düzenlemelerde, fahişelik mesleğini yapan kadın ile iffetli kadın birbirinden ayırmaya çalışılmıştır. En basit ifadeyle baş örtünme geleneği, bu ayırım için esas alınmıştır.

Baş örtme kaidesi, sadece iffetli kadın ile fahişeyi birbirinden ayırmak için değil aynı zamanda mabet fahişesi ile sokak fahişesini de birbirinden ayırmaktaydı (Bayram ve Kâhya, 2019: 644-645). Öte yandan evlilik çağındaki kızların ve kölelerin de başörtüsü kullanmaları yasaklanmıştır. Mezopotamya'nın özellikle Babil ve Asur gibi kültürlerinde mabet fahişeliğinin bireysel fahişeliğe üstünlüğü çözümlenen kültürel kalıntılarda nettir. Bu kültürlerin kanunlarında bireysel fahişelerin, gereğinden daha süslü, renkli kıyafetlerle dolaşmaları, deri ceket giymeleri sağlanmıştır (Roberts, 1992: 76). Dışarıdan bakıldığında anlaşılabilir fiziksel bir ayırımın yapılması, toplumdaki yanlış anlaşılımların önüne geçmek için etkili bir yol olmuştur. Örneğin Orta Asur Dönemi'ne (MÖ 1392-934) ait bir kanun metninden çıkarılan anlam sosyal ayırma verilen önemi ortaya koymaktadır:

“İster evli kadınlar, ister dul kadınlar, veya Assur’lu kadınlar sokağa çıkarlarken başlarını açmamış olacaklardır. Adamın (bey) kızları ... ya bir şal, ya bir giysi veya bir gulinu (giysi) ile örtülü olmalıdırlar. Başları açık olmayacaktır. ... (belki evin içinde ?) örtünmeyecekler, yalnız olarak sokağa gittiklerinde örtüneceklerdir. Sahibi ile sokağa giden esirtu’lar (cariye ?) örtülüdürler. Kocaya varan qadištu’lar, sokakta örtünmelidirler. Kocaya varmamış olanların sokakta başları açıktır, örtünmemelidir. Fahişe örtülü değildir, başı açıktır. Örtülü bir fahişeyi gören olursa, onu tutuklayacak, şahitler çıkaracak, saray mahkemesine onu götürecek; ziynetlerini almayacaklar, onu yakalayan elbisesini alacaktır. Ona elli sopa vuracaklar, başına zift dökcekler. Eğer bir adam örtülü bir fahişeyi görür, onu

serbest bırakır (yakalamaz) ve saray mahkemesine götürmezse o adama elli sopa atılacaktır. Onu ihbar eden elbisesini alacak, kulaklarını delecekler, iplik geçirecekler, arkasına bağlayacaklar. Bir ay süreyle kralın haberciliğini yapacaktır... (Tosun ve Yalvaç, 1989: 252)”

Herodotos’un Mezopotamya’da karşılaştığı durumun benzerini, Lydia kültüründe de görmesi kültürel etkileşimin ne denli sosyal hayata etki edebileceğinin kanıtını sunmaktadır. Bu benzerlikte, hangi kültür hangisini etkilemiştir bilinmez ama aynı dönem havalara sahip olduklarını söyleyebiliriz.

Herodotos, Lydia’da kutsal fahişeliğin doğuşunu eski bir kin duygusuna bağlamaktadır. Aktarılanlara göre topraklarda uyum içinde yaşam hakimken, Lydialılar aldıkları bir karar ile yabancıları aşağılamaya başladılar. Yabancıların eşlerine ve genç çocuklarına tacizlerde bulunurlar. Tacize uğrayanlar arasında Amazon kraliçesi Omphale de vardır. Tacizlerin ardından kin duygusunu içerisinde büyüten Omphale, Lydialılarla girdiği savaştan galip çıkar. Ceza olarak da kendi halkının yaşadığı kaderi Lydia halkına yaşatır. Omphale, tacize uğradıkları yerde Lydialı genç kızlara fahişelik yaptırmaya başlar. Bu olayın kutsal fahişelik âdetinin oluşmasında etkisi olduğu düşünülmektedir (Şahin, 2013: 41, 42). Ayrıca Herodotos Lydia topraklarında kendi gözleriyle gördüğü Lydia Kralı Alyattes (MÖ yak. 620-560) tümülüsü (Salihli/Bintepeler) ile ilgili, fahişelik geleneğini dolaylı olarak aktarmaktadır:

“(...) En yüksek yerinde, ben oradan geçtiğim zamanda da beş tane taş blok vardı; üzerlerinde kazılı olan yazılarda, mezarı yapımına katılan her meslek dalının ne kadar verdiği yazılıydı. Bu rakamlara göre, en çoğunu bu küçük kızcağızlar vermiş oluyordu. Şunu da belirtiyim, Lydia’lı halk kızlarının hepsi de kocaya varıncaya kadar kendilerini satarlar. Çeyizlerini bu zanaatla yaparlar. Zaten kocaları bile bu kızları ancak kızın kendi isteğiyle yanında tutabilirler (...)” (Hdt., I: 93).

Bu pasajda, Lydia kültüründe de fahişeliğin olağan karşılandığı sonucu çıkmaktadır. Eğer doğal karşılanmıyor olsaydı, yapımında emeği geçen meslekler içerisinde net bir şekilde fahişelik ile uğraşan kızlar yazılmaz, üstü kapatılabilirdi. Çünkü Herodotos, tümülüsün yapılmasına en çok katkı sağlayanların fahişelik yapan kızlar olduğunu iddia etmektedir (Şahin, 2013: 42). Demek ki büyük tarihinin aktarımıyla, Lydia toplumunda fahişelik yüksek gelire sahip bir meslek koludur.

Eskidoğu'da çok tanrılı dinler içerisinde fahişeliğin genellikle yaygın olduğundan söz edebilmekteyiz. Peki ya tek tanrılı MÖ 14. yüzyıl dolaylarındaki Eskidoğu'lu Yahudi kavimlerinde durum nasıldır?

Sina'nın kuzeyinde bulunan Kuntillet Ajrud'da 1977-78 yıllarında yapılan kazılar sonucunda elde edilen yazıt, "*Seni Samarya'nın Yahvesi ve Aşerası adına kutsuyorum*" ifadelerini barındırmaktaydı. Tevrat'ın monoteist⁸ öğretisine rağmen, Yahudi kavimlere ait yazıtlardan çıkan tanrıçanın varlığı zamanında verilmiş bir mücadeleyi göstermektedir. Yahudilerin politeist⁹ bir inançtan monoteist bir inanca geçişi/savaşı buluntularla kanıtlanmış ve savaşı kazanan inancın diğer izleri silmeyi hedeflediği ortaya çıkarılmıştır. Ugarit metinlerinde, Yahudilerin tek tanrıya bağlanmadan önceki tapındıkları tanrı ve tanrıçalar pantheonu buluntularda betimlenmiştir. Doğrudan kabile kültürüne dair bir kaynaktan bu bilgilerin doğrulanması 1978 yılına kadar sağlanamamıştır (Batuk ve Köroğlu, 2017: 21-22). Kuntillet Ajrud'daki buluntu ile Tanrıça Aşera (Asherah) da antik dönem Yahudi kabilelerince kabul edilmiş tanrıçalar arasında olmuştur.

Eski Ahit'te bu kültün kaldırılması ile ilgili ifadeler Aşera'nın aşk ve bereket tanrıçası olduğunu belirten ifadeler ile verilmektedir (Çığ, 2014: 31). Ayrıca Mezopotamya'daki İnanna, İştar adlarıyla anılan tanrıçalar Yahudi kabilelerince Aşera adındaki tanrıçaya eş tutulmuştur (Batuk ve Köroğlu, 2017: 23-24). Bu sebeple Aşera için kutsal fahişeliği kucaklayıcı bir tanrıça olduğu çıkarımını yapabiliriz.

Tarih boyunca birçok kez topraksız bırakılan bu kavim, birçok kültürün etki alanına doğal olarak girmiştir. Her iki cinsiyet için de fahişeliği teşvik edici dış kültürlerle ve kendi içerisinde Aşera'nın fahişeliği özendirici tavrına karşı savaşımlardır. Ancak bu, fahişeliğin Yahudi kültürü içerisinde soyutlandığı anlamına gelmez. Aksine, Tevrat içerisinde mabet fahişeliğinin izleri nettir: "*(...) çünkü zina ruhu onları saptırdı; ve kendi Allahlarından ayrılıp zina ettiler. Dağların başlarında kurban ediyorlar, tepelerde meşe ve kavak ve çitlembik ağaçları altında buhur yakıyorlar, çünkü onların gölgesi iyidir; bundan dolayı kızlarınız*

⁸ Hellence monos (μονος) ve theoi (θεοί) kelimelerinin birleşiminden oluşan, tek bir tanrının varlığını kabul eden dini görüş anlamındaki kelimedir. Bkz. Mircea Eliade, Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi I (çev. Ali Berktaş), Alfa Yayınları, 2017.

⁹ Hellence polús (πολύς) ve theoi (θεοί) kelimelerinin birleşiminden oluşan, birden fazla tanrı ve tanrıçanın varlığına inanan dini görüştür. Bkz. Mircea Eliade, Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi I (çev. Ali Berktaş), Alfa Yayınları, 2017.

fahişelik ediyorlar, gelinleriniz zina ediyorlar. Fahişelik ettikleri zaman kızlarınızı, zina ettikleri zaman gelinlerinizi cezalandırmayacağım; çünkü erkekler kendileri fahişelerle bir yana çekiliyorlar ve fuhşa vakfedilmiş kadınlarla birlikte kurban kesiyorlar.” (Tevrat, Hoşea: 4/12-14). Görülüyor ki fuhşa vakfediliştten kasıt mabet fahişeliğinin perdeli halidir. Nitekim “(...) diyarda... İsrailoğullarının önünden rabbin kovduğu bütün mekruh şeylerine göre fuhşa vakfedilmiş erkekler de vardı (Tevrat, I Krallar: 14-24).” cümlesinden hareketle fahişeliğin dönemde hoş karşılanmamasına rağmen olduğunu, hatta erkeklerin bile bu kuruma vakfedildiğini de görebilmekteyiz.

Yahudi toplumunun fahişelik kurumundan etkilendiği örneklerin yanı sıra sakınılması gereken bir kurum olduğu ise bir öğreti olarak karşımıza çıkmaktadır. Tevrat'ta fahişelerden uzak durulmasının öğütlendiğini de şu cümleden hareketle söyleyebiliriz: “*Fahişelerle arkadaşlık eden malını yok eder...*” (Tevrat, Meseller: 29/3). Yahudi erkek ve kadınların fahişelik etmelerini hoş karşılamayan bir tavra rağmen, kazanç kapısı olarak fahişelik yapıldığı kuşkusuzdur. Dönemin aile yapısında cariye almak ya da çok eşlilik Yahudi kavimlerinde izin verilen bir durumdur. Bu çeşitlilik arzusunu maddi yetersizlik sebebiyle yaşayamayan erkeklerin ise fahişelere başvurması muhtemeldir. Fahişeler ile arkadaşlık edilmemesini öğütleyen bir cümle kutsal kitaplarında varken, bu kavmin fahişelik kurumundan kendini sıyrabildiğini söyleyemeyiz.

Eskidoğu'nun önemli kültürlerinde ortak özelliklere sahip olarak gözümüze takılan fahişelik kurumu, belli ki döneminde dinlerince yasaklama getirilen bir kavme kadar etki edebilmiştir. Düşündüğümüzde Sümer, Babil, Asur, Lydia gibi yüzyıllarca siyasi, ticari, sosyal etkileşim alanları bulunan devletlerin, çevresindeki devlet ve kavimleri etkilemeleri düşünülebilecek en doğal sonuçtur.

Günümüzde herhangi bir devletin göze hoş gelen âdeti, kurumu, kısacası en basitinden oyuncağı bile, içinde bulunduğumuz kültüre yerleşebilmektedir. Cinsellik gibi önemli bir ihtiyacı gideren fahişelik kurumu da doğal olarak, bayraktarı kimdir bilinmez ama birçok kültür arasında sıçrayarak sosyal yaşama dâhil olmuş olabilir. Eskidoğu'da yakın coğrafyalardaki devletlerarasında fahişelik ile bağdaşan geleneklerin bulunması, fahişelik kurumunun etkileşim ile de devlet mekanizmasına dâhil olabileceği sonucunu ortaya atmamızı sağlıyor. Ancak fahişelik kurumu, coğrafi olarak yakın iki kültür arasında, birinden ötekine her zaman etkileşim ile yerleşmiştir dememiz yanlış olacaktır.

Sonuç olarak eski Mezopotamya ve eski Anadolu sınırları dâhilinde fahişeliğe baktığımızda, net bir şekilde sosyal yaşantıdaki yerini kavrayabiliyoruz. Ayrıca, antik Mısır medeniyetinde fahişelik konusu, kaynak eksikliğinden ötürü tezin içerisine yedirilmiş şekilde verilmiştir.

Hellen coğrafyasına fahişeliğin doğu kültürleri vasıtasıyla gelmiş olma olasılığı ile kendi içerisinde filizlenmiş olma olasılığı yarı yarıyadır. Nüfus patlamaları yaşayan ve basit aile ağacı toplumundan daha karmaşık topluma dönüşen kültürlerde fahişelik kurumu, sonuç olarak kendiliğinden oluşmuş da olabilir. Genel itibariyle yapılmış araştırmalar, kısıtlı birinci elden kaynaklara dayanmaktadır ve bu kaynaklar ışığında çıkarımlara gitmekteyiz. Fahişelik ile bağlantılı eserlerin tarihlendirmelerine bakarak da birinin diğerinden önce fahişeliği barındırıyor olduğunu net bir şekilde savunamayız. Toplumda hâlihazırda fahişelik kurumunun bulunmasına rağmen, bu sorunu çözecek bir eserin yapılmamış olması ya da günümüze ulaşmamış olması konunun açıklığa kavuşmasındaki en büyük engeldir. Yapılan tarihlendirmelere bakarak hem Mezopotamya hem de Hellas'ta bulunan konuyla bağlantılı en eski kalıntıların birbirlerine yakın tarihlendiğini bilmekte de fayda vardır.

Peki, etkileşimle ya da değil, Hellas'ta fahişelik ne konumdadır?

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ANTİK HELLAS'TA CİNSELLİK ALGISI

Hellen toplumundaki fahişelik kurumunu anlamamız için dönemin bireylerinin kafa yapılarına göre kendi kafamızı tıpkı bir saat gibi o döneme kurmamız gerekmektedir. Bu sebeple Hellen toplumundaki fahişeliğin yerine geçişten önce genel itibariyle Hellen kültürü içerisindeki cinsellik algısı ve bu algıya dahil kavramlar hakkında açıklama yapılması konunun kavranmasında önem arz etmektedir.

Hellen kültürü, dünya tarihi açısından hümanizm hareketi ve felsefi düşünce yapısıyla insanlığa büyük katkılar sağlamıştır.¹⁰ Ancak Hellenler kendi dönemlerinde, tümüyle felsefe ve hümanizm hareketine bağlı kalarak yaşamışlardır diyemeyiz. Döneminin en modern kültürü olmuşlardır elbette; ama cinsel açlıklarının saldırganlığından kendilerini

¹⁰ Bkz. Bülent İplikçioğlu, Eski Batı Tarihi I: Giriş, Kaynaklar, Bibliyografya, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015, Ankara.

sıyırılmamışlardır. Hellenlerin cinsellikten izole olmaları zaten beklenemez bir gerçekliktir. Çünkü insanoğlunun kendi yapısına karşı açılmış bir savaştan öte bir şey olmazdı. Kültürel gelişimin sağlanmasında etkili olan beyin, ilkel dürtüleri Hellen toplumunun en sofistیک bireyine işlemeyi es geçmiştir diyemeyiz.

Cinsellik algısını besleyen bir diğer unsur da çıplaklığa karşı ılımlı bakıştır. Gündelik yaşamdaki çıplaklıktan çok fazla söz edemiyorken bu ılımlı bakışın kültür ve sanat alanından halk zihniyetine yansıdığını söyleyebiliriz. Siyasi yapılanmada olduğu gibi çıplaklığa bakış açısının, Hellen kent devletlerine göre değiştiğini de unutmamamız gerekmektedir.

Hellenler, cinsel saldırganlıktan arınmış olsalardı homoseksüellik¹¹, hermafroditlik¹², erotizm¹³, pederasti¹⁴, afrodizyak¹⁵, androjini¹⁶, zoofili¹⁷ gibi Hellen kökenli sözcükler günümüz terminolojisine miras kalmazdı. Bu sözcüklere ve anlamlarına baktığımızda da günümüz toplumunun tabuları arasındaki elemanlar olduklarını görebilmekteyiz. Hellen kültürünün adlandırdığı, terminoloji açısından kendi kültürünün beslediği her bir kelime Hellen toplumunda var olan aşırılığı kanıtlar niteliktedir.

Tanrı ve tanrıçalarının şehvetle dolu olduğu bir dine inanıyor olmaları bile cinselliğin Hellen toplumunda ağır bastığını kanıtlar niteliktedir (Gözlü, 2018: 7, 8). Sadece Zeus'un aşk

¹¹ Homoseksüellik veya eşcinsellik: Aynı cins veya cinsiyetteki insanlar arasındaki romantizm, cinsel çekim ya da cinsel davranıştır. Homoseksüellik, heteroseksüellik ve biseksüellik ile heteroseksüel-eşcinsel spektrumundaki üç ana cinsel yönelimden biridir. Bu sözcük eski Hellence ὁμός, ἴ, ὅν (adj.) "aynı, benzer, eş, türdeş" anlamına gelen sıfat ile Latince sexus, us, (masc.) "cinsiyet, seks" bileşimidir. Hellence sözcük için bkz. Güler Çelgin, Eski Yunanca Türkçe Sözlük, Kabalıcı Yayınları, İstanbul, 2011, s.470; Latince sözcük için bkz. Sina Kabaağaç- Erdal Alova, Latince Türkçe Sözlük, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1995, s. 553.

¹² Hermafroditlik: Eski Hellen mitolojisinde aşk ve güzellik tanrıçası, güzeller güzeli Aphrodite ile habercilerin, tüccarların koruyucu tanrısı Hermes'in "çift cinsiyetli çocuğu (oğlu/kızı)"nun özel adından türetilmiştir. Kısacası Ἑρμαφροδίτος, ἡ: Ἑρμῆς (Hermes) ile Ἀφροδίτη (Aphrodite) isimlerinin bileşimidir. Bkz. Çelgin, A.g.e., 2011, s.114/ s.276.

¹³ Bu sözcük eski Hellen mitolojisindeki aşk, seks ve şehvet tanrısı Eros'tan (Ἔρως) türetilmiştir.

¹⁴ Pederasti: Erkek çocuklarına duyulan sevgi, oğlancılık anlamına gelen eski Hellence bir sözcüktür. Πάδεραστία (Pederastia): Παις, Παιδος, ὁ, ἡ, (masc./fem.), (çocuk) ve ἀστεῖος, α, ον (adj.) (zevkli, ince, nazik, hoşgörölü) bileşimidir. Bkz. Çelgin, A.g.e., 2011, s. 104/ s. 487.

¹⁵ Afrodizyak: Cinsel heyecanı arttıran maddelerin tanımında kullanılan genel isim. Kelimenin orijini Tanrıça Aphrodite'nin isminden gelmektedir. Afrodizyak veya aşk ilacı, tüketildiğinde libidoyu arttıran bir maddedir. Eski Hellencede ἀφροδισιακόν (aphrodisiakon) "Aphrodite'ye ait" anlamındadır.

¹⁶ Androjini: Hellence "Erkeğe benzeyen kadın, çift cinsiyetli" anlamındadır. Ἀνδρόγυνος, ὁ (masc.) (Kadınısı erkek, efemine erkek): ἀνήρ, ἀνδρός, ὁ (masc.) "adam", "erkek" ve γυνή, γυναικός (fem.) "kadın, karı, eş" sözcüklerinin bileşimidir. Bkz., Çelgin, A.g.e., 2011, s. 66/ s. 136.

¹⁷ Zoofili: İnsan ve hayvan arası cinsel eylemi veya böyle eylemlere eğilim göstermeyi tanımlamak için kullanılan bir terim. Bu sözcük, ζῷον, ὅ, το (neutr.) "hayvan, canlı, yaratık" ve φίλιος, α veya ος, ον (adj.) "dostça duyguları olan, dost, arkadaş; dostluk, dostça, sevilen, aziz" sözcüklerinin bileşimidir. Bkz., Çelgin, A.g.e., 2011, s. 302.

mitlerinin incelenmesi bile başlı başına dönemin cinsellik algısını anlamamızı sağlayabilir.¹⁸ Hera'nın kıskançlığına rağmen ölümlü ve ölümsüz dünyayı erkekliğiyle terörize eden bir Zeus vardır (Grimal, 2012: 807, 808).

Yalnızca şehvetle dolu olanlar, tanrılar ve tanrıçalar değildir. Hellen kültüründeki ölümlü kahramanlar da en az onlar kadar cinsel arzularla doludur. Örnek vermek gerekirse, Hellas coğrafyasında hayranlık duyulan Herakles, bir gecede elli kızın bekâretini bozabilecek bir kudrete sahiptir. Ayrıca Herakles, yeğeni olan Iolas ile ilişki yaşaması ve "kıvırcık saçlı, tatlı Hylas"a âşık olması sebebiyle biseksüel¹⁹ bir kahramandır (Tannahill, 1980/2003: 76). Böyle bir dönem dinamiği içerisinde Hellenler de tanrı ve tanrıçalarının erdemleriyle hayatlarını sürdürmeye çalışmışlardır diyebiliriz. Güzel ve estetik buldukları her şeye uyanan arzuları, Hellenlerin cinsel kıstası olmuştur.

3.1. Antik Hellen Kültüründe Çıplaklık ve Giysi

Çıplaklık, insan türü haricinde diğer canlılar için mana içermeyen bir kavramdır. Çünkü doğada, dünyaya gelişinden ölümüne/yok oluşuna kadarki sürede kendini çıplak hisseden başka bir canlıya daha rastlayamazsınız. İnsan için ise çıplaklık, bedene ait olmayan unsurlardan sıyrılmış olma durumudur. Çıplaklığı örten unsura ise günümüz Türkçesinde giysi demekteyiz.²⁰

Çıplaklık hissi ile giysinin sosyal yapıya dahil olması üzerine birkaç görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden ilki, evrim teorisi ile bağlantılıdır. Günümüz maymunu ile aynı hareket etme kabiliyetine sahip olan insan atasının, iki ayak üzerinde dik durmaya başlamasını sebep gösteren bir düşünce öne sürülmüştür.

Dik durmaya başlamadan önceki davranışlarına göre bu canlıların, genital bölgelerinin gizliliği söz konusudur; ancak dik durmanın getirmiş olduğu şeffaflık muhtemelen utanma duygusunu da beraberinde getirmiştir (Morris, 1967: 85). Utanma duygusunun giderilmesini amaçlayan düşünce ise, giyinmenin temel elemanlarından olan, genital bölgeyi kapatmaya yönelik giyinme türünü ortaya çıkartmıştır.

¹⁸ Bkz. Evren Şar İşbilen, Zeus'un Kadınları Antik Yunan Toplumunda Kadın Konumlanmasına Zeus Merkezli Bir Bakış, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2021.

¹⁹ Bu sözcük Latince bi (praep.) "iki defa, çift" ve sexus, us, (masc.) "cinsiyet, seks" sözcüklerinin bileşiğidir. Her iki cinsiyete karşı arzu duyan insanlara bu yakıştırma yapılır. Bkz. Kabaağaç-Alova, A.g.e., 1995, s. 553.

²⁰ TDK güncel Türkçe sözlüğe göre "giysi": Her türlü giyim eşyası, giyecek, elbise, kıyafet, esvap, libas, urba.

Morris'in eserinde değindiği uzmanlarca ileri sürülmüş bir diğer görüş ise şöyledir: “Çıplaklık hissi ve giyinme, evrimle birlikte uzun yıllar sonucunda insan atasının bedenini kaplayan kıl oranının azalması ile gelişmiştir” şeklindeki düşüncedir. Bu düşünceye göre, bedende azalan kılın yerini tutacak bir ögenin arayışı giysinın insan kültürüne girmesiyle sonuçlanmıştır.

Yukarıdaki paragrafta belirttiğimiz görüşün baz aldığı düşünceyle beraber kıl oranının azalması üşümeyle de bağdaştırılmıştır (Morris, 1967: 86). Giysinın günümüzdeki yararına baktığımızda da düşüncenin mantık sağlaması yapılabilmektedir. Bizleri mevsimsel etkilerden koruyan kıyafetler, yine tarih öncesi dönemde mevsimsel etkilerden korunma amaçlı olarak insan hayatına dahil olmuştur diyebiliriz.

Giysinın insan hayatına dahil olması konusundaki bir diğer görüş ise muhafazakâr kesimlerce kabul görmüş olandır. Bu görüşün savunduğu düşünce “ilk günah” miti ile ilişkilendirilmiştir. Mitin olay örgüsü şöyledir: Âdem ile Havva cennette çıplak olarak yaşamaktadırlar. Yaratanın yasak kıldığı meyvenin yenmesi ile ilk günaha girilmesinin ardından Âdem ile Havva kendilerini çıplak olarak görmeye başlarlar. Âdem ile Havva işledikleri günahın farkına varıp çıplaklıklarından utanarak genital bölgelerini bir incir(?) yaprağı ile kapatma ihtiyacı duyarlar. Tanrının ‘Neden saklanıyorsunuz?’ sorusuna ‘çünkü çıplağız’ gibi bir cevap vermeleri üzerine işledikleri günah da böylece gün yüzüne çıkar. Bu hadisenin ardından cennetten kovulan Âdem ile Havva, yeryüzünde çıplaklık hissi ile yaşamaya başlarlar (Çınar, 2018: 381-383).

İlk günah hadisesinin betimlenmiş hali günümüzde Trabzon’da bulunan Sümela Manastırı’nın ön cephesindeki fresklerde Tevrat’tan alınan mitoslara göre sahnelenmektedir (Görsel No. 2). Mitosun beslediği fresklerde, çıplaklığın normal kabul edilışinden ilk günah ile çıplaklık hissiniın yaşandığına dair geçiş görülmektedir. Ayrıca fresklerde yeryüzünde yaşamaya başlayan Âdem ile Havva’nın incir yaprağı ile yetinmeyip bedenlerini daha çok gizleyen giysilerle olan tasvirleri de vardır.

Diğer canlılardan ayrı insan, yapı itibariyle yaşadığı gezegendeki çoğu canlıya göre bedenlen eksiktir. Bedenen eksikliğinin farkında olan insan, türüne has özelliği olan, akıl yoluyla çevresine üstünlük kurmaya çalışmıştır. Tarih öncesi devirlerdeki atalarımız, çevreye hâkim olma çabalarında hayatta kalmayı amaçlayarak temel ihtiyaçlarını karşılamaktan başka bir işle uğraşmamıştır. Bu amaca yönelik kesici ve delici aletlerin insan yapısında olmayan keskin dişlerin yerini alması söz konusudur (Gezgin, 2010: 5). Alet üretiminde yakaladığı

başarıyı avcılıkta kullanan insan, rahatlıkla kendine hem besin hem de üzerine giymek için post elde etmiştir.

Avlanması zor olan yabani hayvan postlarının giyimde kullanılmasının, sosyal hiyerarşide üstünlük sağlayıcı olduğuna dair bir düşünce de bulunmaktadır. Tarih öncesi devirlerde hayvan postlarının kullanımı, toplumsal statünün giysiler ile belirtilmesinin sosyal yapıya dahil oluşuyla da ilişkilendirilmiştir (Schipper, 2020).

Günümüzde medenileşme ile bağımlı kurduğumuz giyinme eylemi dünya üzerinde insan türünün akıl yoluyla zamanla toplumsal norm haline getirdiği bir olgudur. Giyinme eyleminin nesnesi olan giysi böylece insan hayatına dahil olmuştur.

Çıplaklık ve giysi algısı, farklı kültürlerde bile olsa mutlaka tarih süresince toplumda var olmuştur. Ayrıca kültürlere göre esnetilmiş ya da sıkı tutulmuşlardır. Çıplaklığı gizleyen giysi, insan tarihinde zamanla bizzat kültürün kendisi olmuştur (Evecen ve Ölmez, 2014: 368, 369). Sosyal hiyerarşide belirleyici unsurlardan biri haline gelmesi de yine insan aklının bir ürünüdür. Çıplaklık ve giysi algısında öne çıkan kültürlerden biri de Hellen kültürüdür. Bu kültür içerisinde hiyerarşik çıplaklık ve giyim, fazlasıyla önem arz etmektedir. Dönemin kıyafet şekilleri ve çıplaklığa bakışı, fahişelik kurumunun toplumsal kabulünde anlam sağlayıcıdır.

Hellenler ister tanrı(ça) olsun ister insan olsun çizimlerde ve heykellerde, çıplaklık konusunda cüretkârdırlar. Hellen sanat eserlerindeki çıplaklık mantığında net bir derecelendirme unsuru bulunmaktadır. İki eser arasında karşılaştırılma yapıldığında, çıplaklığı ön plana çıkarılmış olan örnek orantısal olarak kutsallığı daha çok barındırmaktadır. Çünkü Hellen sanat kültüründe yapılan eserler ona bakan kişiye bir mesaj vermelidir. Çıplaklık ve herhangi bir silah unsuru olmadan ortaya konulmuş bir eser, tasviri yapılan öznenin gücünü ve kudretini kendisinden aldığı aktarmaktadır. Heykel sanatında çokça başvurulan yöntemlerden biri bu sebeple çıplaklık olmuştur (Boardman, 2002/2013: 90-95).

İnsan vücudunun idealize edilmiş hali sanatçılar tarafından yapılan eserlerle gösterilmeye çalışılmıştır. Özellikle MÖ 4. yüzyıl heykel sanatçıları eserlerinde 'S' formu kullanarak eseri kusursuzlaştırmayı amaçlamışlardır (Kocabaş Atılğan, 2013: 22). Örneğin idealize edilmiş genç erkek vücudu, Apollon'a adanmış eserlerde net olarak görülmektedir (Görsel No. 3). Apollon tasviri yapmış sanatçıların, kıyafetle veremeyeceği mükemmel vücut izlenimini çıplaklık ile verebildiği örnekler oldukça fazladır. Öte yandan yarı çıplaklığı ya da tamamen çıplaklığı Hellen inançlarına göre normal kabul edilen Aphrodite, ideal kadın vücut

tasviri için başvurulan en popüler modeldir. Hellen kültüründe tanrıça olsa dahi bir kadını çıplak tasvir etmeme kuralı MÖ 4. yüzyılda yıkılmıştır.

Aphrodite'nin çıplaklığı ile ilişkili tanrıçanın önemli tapınım alanlarından olan Knidos'ta yaşanan ilginç bir olay bulunmaktadır. MÖ 4. yüzyılda yaşamış olan Praksiteles (Uğurlu, 2002: 377-399) adındaki ünlü heykeltıraş, Koslular tarafından kentlerinin koruyucu tanrıçası olduğu için Aphrodite heykeli yapması üzerine bir teklif almıştır. Praksiteles, sanatında idealistliği değil de realistik bakışı baz alarak, günlük sahneleri mermer oymayı daha çok tercih etmiştir. Tanrı ve tanrıçaları bile realizm sınırlarında tutarak, onları Olympos'tan yere indirmiştir. Muhtemelen aynı sebeple Knidoslu Aphrodite'yi (Görsel No. 4) Paros mermerine oyarken, güzelliği sayesinde ölüm cezasından kurtulan Phryne'yi model olarak kullanmıştı (Has, 2021: 124).

Ünlü heykeltıraş, sipariş üzerine iki farklı heykel oyar. Oyduğu heykellerden biri tanrıçanın kıyafetli betimlenmiş haliyken, bir diğeri de bugüne kadar heykeltıraşların cesaret edemediği ölçüde çıplaklık içermektedir. Praksiteles siparişi teslim ederken seçenek halinde bu iki oyma eseri ortaya sunmuştur. Koslular tanrıçanın gazabından çekindikleri için kıyafetli tasvir ile ilgilenip onu seçmişlerdir. Praksiteles'in ikinci eseri ise Knidoslular tarafından ilgi görmüştür ve onlara satılmıştır. Tanrıçanın sağ eliyle genital bölgesini kapattığı ve sol eliyle havlusunu tuttuğu çıplak betimlemesi, *Naturalis Historia*'yı yazmasıyla tanınan tarihçi Plinius'a göre dünyanın en güzel heykelidir (Stewart, 2008: 261).

Knidoslular tanrıçanın bu heykelini, tanrıça adına yapılan yuvarlak formdaki tapınakta herkesin görebileceği şekilde sergilemişlerdir. Rivayete göre MS 2. yüzyılda tapınağı ziyaret eden Lukianos'a tapınak görevlileri tarafından ilginç bir olay anlatılır. Anlatılan olay Knidos kentinin saygın ailelerinden birinin genç oğlu tarafından, tanrıçanın heykeline karşı hayranlık beslemesiyle alakalıdır. Tapınak görevlilerinin bu genci fark etmeden tapınak kapılarını üzerine kapatmaları sonucunda genç, Aphrodite'nin heykeli ile sabaha kadar sevişmiştir. Lukianos'un aktarımına göre tanrıçanın günümüzde bulunamayan orijinal heykeli üzerindeki lekelerin izleri de bu gecedan ötürüymüş (Foucault, 1976/1994: 228).

Her ne kadar sanatlarında ters bir imaj çizseler de Hellen kültüründe günlük yaşantıda çıplaklık, barbarlık olarak görülmekteydi. Bunun yanında günlük yaşamda çıplaklığın normal karşılandığı iki alan vardı: Savaş ve spor. Ana unsuru spor eğitime dayalı olan *gymnasion*lar (*γυμνάσιον*), çıplaklığın doğal kabul edildiği sosyal ortamlardan biri olmuştur.

Hellen kültürü için çıplaklık ve giyim, siyasi bölünmüşlüğe göre değişim göstermektedir. Bu bağlamda Hellas'taki çıplaklık algısı ile giyim tarzı üzerine yapılacak incelemeyi, Atina ve Sparta olmak üzere iki farklı kent devletine göre yapmamız gerekecektir.

Genel olarak Atina ve Sparta arasındaki hegemonya yarışı diğer kent devletlerini de büyük ölçüde etkilemiştir. Bu yarışta diğer kent devletlerinin bu iki devlete, taraflı olduklarını ya da ılımlı bir yakınlık duyduklarını göstermeleri söz konusudur. Taraflı ya da ılımlı olduklarını gösterme biçimlerinden ötürü, sosyal ve kültürel olarak bu iki devletin düşünce yapılarıyla kendi yönetimlerindeki toplumları denk tutmaya çalışmışlardır. Bu sebeple Hellas coğrafyasında iki farklı çıplaklık ve kıyafet görüşü temeldir diyebiliriz.

Atina için çıplaklık sanat eserlerindeki ile tamamen çelişir bir niteliktedir. Özellikle iffetli yani yurttaş kadınlar olmak üzere toplumda çıplaklık hoş görülen bir durum değildir. Bu durum erkekler için her alanda olduğu gibi bu alanda da esnektir. Erkeğin çıplaklığı, ayıplanan bir durumdan çok gücün sergisi olarak anlam görmüştür.

Sparta'da ise kadınların sosyal yaşamda daha rahat davranmaları için teşvikler vardır. Lykurgos dönemi Sparta'sı bu teşvik zamanlarına verilebilecek güzel örneklerdendir. Dönemde, genç kızların özellikle festivallerde ve spor müsabakalarında çıplak kalmalarına yönelik bir teşvik vardır (Plu. *Lyc.*: XIV). Plutarkhos eserinde Sparta'da çıplaklığın edebe aykırı olmadığını, aksine beden sergisinin erkeklik ve kadınlık gururunu beslediğine inanıldığını savunmaktadır. Aktarılan düşünceye göre, Sparta'da güzel vücutlu olmak ve bunu sergilemek bir çeşit sosyal nişane görevi görmektedir. Ayrıca bu düşünce yapısı, Sparta'da erkek ile kadın arasındaki eşitliğin toplumsal düzende etkin kılınmaya çalışıldığının da göstergesidir.

Atina kadınlarının sosyal yaşamları sınırlı tutulmuş ve sosyal yaşama dahil olduklarında da çıplaklıktan uzak bir imaj sergilemeleri beklenmiştir. Atina sosyal hayatında kadınlar genel görüntü itibariyle günümüzde *tunik* (Latince: *tunica*) olarak niteleyebileceğimiz giysiler tercih etmiş olsalar da birçok tunik formu ve ekstra kapatıcı ürünler kullanmışlardır.

Kadınların kullandıkları tunikler genel olarak yoğun katlandırılmıştır. Bu katlar sol ayaktan yukarıya doğru başlayıp, omuza kadar devam ederek sol koldan geçer; sırt kısmında çapraz yaparak, önden sağ kolun altına iner ve önde de göğüs üstünde tekrar çaprazlanıp, sol omuzdan arkaya atılarak uçlar serbest bırakılırdı (Tizer ve Sapmaz, 1965: 64). Kullanılan tunikler yapı itibariyle tek parça ve keten dokulu kıyafetlerdir.

Atina'da tek parça ve keten dokulu kıyafetlerin kullanılması konusunda ayrıca bir anekdot bulunmaktadır. Atina'ya karşı Argos ve Aigina arasındaki bir savaştan önce, Atina kadınları iğneler ve broşlar ile tutturulmuş birkaç parçadan oluşan kıyafetler giyiyorlardı. Olaya göre, savaşta yok edilen Atina ordusunun hezimetini anlatması için bir Atina askeri sağ bırakılır. Yurduna dönen Atinalı asker savaşın detaylarını anlatır; ancak Atinalı asker, savaş yüzünden dul kalan Atinalı kadınların kıyafetlerinden çıkardıkları iğneler ile öldürülür (Hdt., V: 87-88). Bu olay sonrasında Atinalı kadınlar Dor tarzı giyimden Ion tarzı yek pare keten giysi giyme zorunluluğu ile cezalandırılır. Tam tersi Argos ve Aiginalı kadınlar ise kıyafetlerindeki iğnelerin boylarını büyüterek Atinalı kadınları erdemsiz oldukları için bu şekilde aşağılamışlardır. Bu olay insanlık tarihinde, siyasi olayların giyime etkisine dair güzel bir örnektir.

Atinalı erkeklerin ve kadınların kullandıkları tunik tiplerine *khiton* (χιτών), *himation* (ἱμάτιον) ve *peplos* (πέπλος) isimleri verilmiştir. Bu giysiler Sparta giyim tarzında da karşımıza çıkmaktadır; ancak spora ve spor eğitime verilen değerden ötürü bu tuniklerin boyları Sparta'da daha kısadır. Hellas'ta kullanımda genele yayılmış olan *khiton*, *himation* ve *peplosun* tanımlarını yapacak olursak:

Khiton, Akad dilindeki "katoni" kelimesinden türemez. Ancak Hellen kültüründeki *khitonlar* daha çok Hitit kültüründeki tunik formlarına yakındır. Aynı yüzyıllardaki heykellerden alınan izlenimlere göre Hellen *khitonu* ve saç modası geç Hitit modasından esinlenmedir (Akurgal, 1995: 150-152).

Khiton, Hellas'ta kendi içerisinde Ion ve Dor olarak ikiye ayrılır (Görsel No.5, No.6). Aralarında kumaş yoğunluğu ve boy farkından başka önemli bir değişen gözlenmez. *Khiton* genel itibariyle giyenin boyundan uzun tutulur ve silindirik bir formda kesilirdi (Sarı, 2017: 22). Yapımında iyi kalite keten kullanılmasına özen gösterilirdi. Giyenin boyundan uzun tutulmasının sebebi, bele bağlanan kuşak ya da kemerin üzerine doğru kıyafetin fazla kısmı yukarı çekilerek sarkıtılır ve göğüs hizasında potluk oluşması sağlanırdı. Kemerin altından aşağıya düşen kısımların, yoğun ve derin drapeler²¹ yardımıyla güçlü görünümü hedeflenmiştir. Bu güçlü görünümün sağlanması için *khitonların* enleri geniş tutulmuştur.

²¹Drape, Fransızcadan alınmış bir kelimedir. Sözcük anlamı olarak "kıvrımları güzel düşürmek" şeklinde açıklanabilir. Kumaşın yapısına ve dokusuna bağlı olarak yapılan pililerin vücudu sararak dökülmesi anlamına gelmektedir. Drapeler tutturularak yapılabileceği gibi, kumaş kendi düşüş şekline göre de bırakılabilir.

Kumaş yoğunluğu omuzlarda iğne ya da broş yardımıyla toplandığı için toplanan kumaşın omuz hizasında kalan fazlalığı kollara doğru düşer.

Himation (Görsel No. 7), *khiton* üzerine giyilen, kent devletlerine göre farklılıklar gösteren bir kıyafettir (Sarı, 2017: 23). *Himation* her iki omuzu kapatarak aşağıya sarkıtılan ya da bir omuzu açıkta bırakılarak aşağıya sarkıtılan manto türü destekleyici bir kıyafet olarak kullanılmıştır. Dikdörtgen formda kesilen *himation*, uçları eşit boyda kalacak şekilde omuzdan aşağı sarkıtılarak kullanılırdı. İki taraftan arkada kalan kısım, sırtı saracak şekilde bir omuzu açıkta bırakarak gövdeye sarılırdı. Eğer istenirse önde kalan öteki kısım, açıkta bırakılan omzu kapatmak için kullanılırdı.

Peplos (Görsel No.8) ise, Boysal'ın savunduğuna göre sadece kadınlar tarafından kullanılan bir kıyafet türüdür. Yapımında yün kullanılan bu kıyafet diğer iki tunik türüne göre daha ağırdır. Dikdörtgen formda kesilir ve enden ikiye katlanırdı. Bu enden katlama sırasında baş kısmına gelen bölgeden 30-40 cm'lik bir kısım dışa doğru sarkıtılırdı. Dışa sarkıtılan bölümün göğüs üzerinde bir kat yaratması sağlanırdı. Bu sebeple kadınlar tarafından tercih edilen bir tunik türü olduğunu savunabiliriz. Vücudun sol tarafında uçları birleşecek şekilde dikilmeden giyilirdi. Genellikle *peploslar* kolsuz olarak tasarlanırdı; ancak enden biraz daha geniş bırakılarak omuz üstlerinden 3-5 cm kumaş sarkıtılan örnekleri de vardır. Dikilmeden vücudun sol kısmında uçları birleştirildiği için sol omuzdaki uçlar iğne ya da broş yardımıyla; bel kısmında ise ince bir kemer yardımıyla kumaşın vücuda yapışması sağlanırdı (Boysal, 1979: 1-8).

Elbette Hellen kültüründe giyim, kumaşların yapı ve duruşlarından ibaret değildir. Hiyerarşik düzenden memnuniyetleri neticesinde, kıyafetlerde kullanılan renkler de toplumsal anlamlar içermektedir. Örneğin, safran sarısı renklerin şöenler ve dini törenlerde; parlak kırmızı ve tonlarının askeri birimlerin kıyafetlerinde; çizgi desenli karışık renkli kıyafetlerin ev hizmetlilerinin giyimlerinde kullanıldığını bilmekteyiz (Evecen ve Ölmez, 2014: 380). Temel boyalar içerisinde, elde etmesi güç olan erguvan ve mor renklerinin sosyal statüde gücü ve soyluluğu simgelemesi sebebiyle, kullanımında sınırlandırmaların olduğu da bir gerçektir (Osborne, 2003: 49, 50). Hellen kültüründeki renklerin kullanım alanlarındaki örneklerle baktığımızda şunu rahatlıkla söyleyebilmekteyiz: Hellenler, toplumda konuşmaya gerek olmadan dış görünüş yardımıyla karşısındaki kişinin profilini çıkarabilmeyi amaçlamışlardır. Böylece toplumda istenmeyen etkileşimlerin önüne geçilebilecek, hiyerarşik tabakalar arasındaki samimiyet belli ölçüde sınırlandırılmış olacaktır.

Dönemine göre yargılayacak olursak Hellen toplumunun çıplaklık algısı ve giyinme kültürü, çağdaşlarından daha ılımlı bir doğrultudadır. Kent devletlerinin yönetim şekli ve baskın kentlere yakınlığı ise bu iki kavrama bakış açısındaki değişmelerde etkili olmuştur. Hellen kültürünün tarihe bırakmak istediği izlenimin, sanat eserleriyle sosyal yaşantıları arasındaki çelişmesini de unutmamamız gerekmektedir. Sosyal statüde hem çıplaklık hem de giysi ile yapılan bir ayrımın topluma yerleştiğini, bu kültürün içerisindeki fahişelik kurumunu incelerken daha net anlayacağız.

3.2. Antik Hellen Kültüründe Eşcinsellik

Cinsellik, insan türünün devamlılığını sağlaması için evrimle gelen, zamanla farklı boyutlara taşınmış bir haz hediyesi olmuştur. Ancak dünya tarihinde insan, her cinsel ilişkisinde üreme kaygısı taşımamıştır. Günümüzde üreme kaygısı taşınmadan yapılan cinsel birliktelik türlerinden biri de homoseksüel ilişkidir. Ancak homoseksüellik (eşcinsellik) kavramı günümüz kelimesidir ve daha karmaşık açıklamaları bulunmaktadır. Bu yüzden antik Hellas coğrafyasındaki eşcinsellik konusu altına toplanabilecek örnekler, dönemin kendi anlayışında tam olarak bizlerin düşündüğü eşcinsellik kavramını çağrıştırmıyor (Şahin, 2013: 131-136). Daha çok erkek ve oğlan ilişki örnekleri gördüğümüz için yoğunlukla bu bilgilerden hareketle, Hellas coğrafyasındaki eşcinsellik olarak niteleyebileceğimiz algıya ulaşabiliriz.

Hellas'ta oğlan ve erkek denilince net bir ayrım söz konusudur. Hellenlerde bu iki "cins" için çok basit bir kıstas bulunmaktadır. Erkek ve oğlan için iki farklı cins diyoruz çünkü dönemde oğlanlar, erkekler için karşı cins manasına gelmektedir. Bu yüzden aktarırken bu ayrımı yapmak dönemin mantığına göre doğru bir söylemdir. Bir erkeği oğlandan ayıran kıstasa gelirse, ergenliğini kısmen tamamlamış olmak, deyim yerindeyse kılınmak, erkek bir vatandaş yerine konulmaya başlamak için yeterlidir (Plat., *Symp.*: 180-b). Bir oğlan kılınmaya başlanıp cinsel ilişkide etken kabul edilinceye kadar, erkeğin karşı cinsi konumunda sayılmıştır (Mutluay, 2018: 78, 79). Bir diğer deyişle, oğlanın ergenliğe girişinden, kılınmasının belirginleştiği döneme kadar geçen sürede; yani *eromenos* (Hellence: ἐρώμενος) döneminde oğlan edilgen konumdadır (Görsel No. 10). Bu âdet aslında topluma kabulün bir şartını oluşturmaktadır (Kocabaş Atılğan, 2013: 17).

Bu âdetin ortaya çıkış nedenleri arasında toplumun kadına bakış açısı ayrıca etkindir. Kadınların yarım insan olarak görülmesi sebebiyle, aklının ermeye başladığı zaman itibariyle

oğlan çocuğunun anneden koparıldığını söyleyebiliriz. Toplumda kusurlu olarak görülen kadın aklının, oğlan çocuğunu erkeğe evirmesi beklenemezdi. Bu düşünce tarzı sebebiyle oğlan çocukları, küçük yaştan itibaren erkeklerin çoğunluk unsuru olduğu topluluklara katılmaya teşvik edilmiştir.

Quignard'ın eserinde parmak bastığı noktalar, tam olarak bizim Hellen kültüründe erkek-oğlan ilişkisi bağlamında aktarmaya çalıştıklarımızı kapsamaktadır:

“Oğlancılık, Yunanlılarda topluma kabul edilme kuralıydı. Pais (oğlan) ile arkadan birleştiğinde, erişkin erkeğin spermi, oğlan çocuğuna erkeklik aktarıyordu. Arkadan birleşmek anlamına gelen Hellence “eispain” (εισπειν) fiili, Latince’de sözcüğü sözcüğüne “inspirare” (esinlemek) fiiliyle karşılanır. Erkek sevgilisi, “inspirator” a yani kendisinden daha yaşlı vatandaşa kendisini verir, buna karşılık ondan av eğitimi ve kültür alır; ikisi de savaş için gerekli şeylerdir (Quignard, 1994/2001: 14).”

Aslında baktığımızda bu tarz bir ilişki, bizler için eşcinsel ilişki kavramına dâhil olsa da Hellenler için bir âdettir. Birçok Eskibatu tarihçisi Hellenlerde böyle bir âdetin ortaya çıkmasını, erkek ile kadın cinslerinin birbirinden izole ortamlarda bulunmasına ve askerlik gibi sürekli hemcinsleriyle aynı ortamda bulunan erkeklere dayandırmaktadır (Tannahill, 1980/2003: 77). Öte yandan Hellen kültüründe eşcinselliğin olmasına ve devamlılığına, eskiden sayılarının çok olduğu savunulan üçüncü bir cinsin (*hermaphrodite*) sebep olduğu da dönemin düşünürlerinin aktardıkları arasındadır (Mutluay, 2018: 36-38).

Hellenlerde eşcinsellik ile ilgili asıl merak edilen, âdet dışında bir homoseksüellik hareketinin bulunup bulunmaması yönündedir. Bu bağlamda Hellen kültüründe erkeklik çemberinin içine dâhil olup, cinsel ilişkide edilgen kalmaya devam eden erkekler toplumda dışlanmışlardır. Çünkü bu durum, erkek-oğlan âdetinin özüne ters bir durum içerdiğinden, erkekliği aşağılayan bir eylem olarak kabul edilmiştir. Günümüzde *heteroseksüel*²² ile *homoseksüel* ayrımını bizler yapıyor olsak da adı konulmadan bu ayrımın Hellen toplumunda da olduğunu bilmeliyiz (Padgug, 1979: 54). Erkekliği, edilgen kalma suçuyla lanetleyen bu bireylere Hellen ve Latin toplumunda da aynı anlamda kullanılan “*molles*” denilirdi. Hatta bu insanlar toplumda ruh sağlıkları bozuk insanlar olarak görülürlerdi (Sennet, 1994/2002: 39).

²² Heteroseksüel: Bu sözcük eski Hellence ἕτερος, α, ov (adj.) “ikisinden biri, öbürü, diğeri” ve Latince *sexus*, *us*, (*masc.*) “cinsiyet, seks” sözcüklerinin bileşimidir. Hellence sözcük için bkz. Çelgin, A.g.e., 2011, s.279. ve Latince sözcük için bkz. Kabağağaç-Alova, A.g.e., 1995, s. 553.

Hellenlerin, sosyal toplumda böyle bir âdete meşruiyet kazandırmaları yine tanrılarından aldıkları motivasyondan sebeptir (Gözlü, 2019: 31-45). Zeus’un Ganymedes’e (Görsel No. 9) duyduğu aşk, erkek-oğlan ilişkisinin aşk ekseninde paralel yürütüldüğü bir mittir. Zeus’un bu oğlana duyduğu aşk, bir kadına duyduğu aşk ile eş tutulur (Grimal, 2012: 206, 207; Bonnefoy, 2000: 921). Bu mittin bir meşruiyet kazanabilmiştir diyebiliriz. Öte yandan estetik vücudu ve zekâsıyla Hellen toplumunun gözde isimlerinden olan Apollon’un, Miletoslu yakışıklı bir delikanlı olan Brankhos [adının anlamı “boğaz”dır (Erhat, 2010: 75)] ile olan eşcinsel birlikteliği bu meşruiyeti beslemiştir.

Tanrı(ça)lar tarafından erkeklere acı çekmesi için hediye edilmiş olan kadın, [Pandora (Πανδώρα)] dönemin kadın bakış açısını gayet net ortaya koymaktadır. Bu sebeple toplumdaki kadın algısı da eşcinselliğin doğmasında etkilidir. Özellikle MÖ 6. yüzyılın başlarında ortaya çıktığı kabul edilen Batı felsefesinin dokusu, kadın bedeninin topluma ve erkeğe verebileceği zararlardan korunma yolları önerirler.²³

Erkek ile oğlan ilişkisinin Hellen kültüründen türeyip başka kültürleri etkilediğini de bizlere Herodotos şu cümleleriyle aktarmaktadır: “(...) *Kulaklarına çalınan çeşitli zevkleri hemen kaparlardı; örneğin genç oğlanlarla cinsel ilişkiye girme alışkanlığını Hellenlerden almışlardı. Evlilik hayatına geçilince, her birinin birkaç nikâhlı karısı olmasına rağmen, çok sayıda cariye de satın alırlardı...* (Hdt., I: 35)” Herodotos’un bu pasajda bahsettiği yeni cinsel hazlara çabuk uyum sağlayan devlet Perslerdir. Hatta pasajın devamında Herodotos, Perslerin oğlanlarla ilişkiye girebiliyorlarken ve zaten evde kadın varken fazla cariye almalarını garip bulur. Yani bir Hellen bakış açısıyla Perslerin kadınlara düşkünlüğünü yargılar.

Olgun erkek ile oğlan arasındaki yakınlaşmayı etkin kılan ve bu ilişkiyi tetikleyen bir unsur olarak eğitim sistemini de işin içine katmamız gerekmektedir. Başlangıçta Hellas coğrafyasında *Olympiatlara* sporcu ve savaşçı yetiştirme amaçlı kurulan *gymnasion*lara, zamanla toplumda önem kazanan ve bedeni beslediğine inanılan felsefenin girmesiyle işler değişmiştir (Cantarella, 1996: 6). Hellen felsefesinde kadın bedeninde uzaklığa daha önce değinmiştik. Hem bu uzaklık hem de erkek aklı ve bedenine yöneltilecek övgüler, genç oğlanlara duyulan ilgiyi arttırmıştır. Bedensel faaliyetlerde çıplaklık unsurunun dâhil olması doğal olarak erkek-oğlan birlikteliği fikrini beslemiştir. Özellikle sofistlerin toplum içerisinde hiyerarşik tepelere tırmanmaya başlaması, bu okulları cazibe merkezleri haline getirmiştir.

²³ Bkz. Genevieve Lloyd, Erkek Akıl. Batı Felsefesinde Erkek ve Kadın, Çev. Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996.

Hellaslı Straton (MÖ yak. 4. yüzyıl) aslında dönemin çoğu sofistinin oğlanlara bakışımı net bir şekilde ortaya koymuştur: “*On iki yaşında bir oğlanın tazeliği arzu uyandırır; ama on üçünde daha da hoştur. On dördünde açan aşk çiçeği daha da tatlıdır ve on beşinde cazibesi artar. On altı ilahi yaştır* (Tannahill, 1980/2003: 77).” Anlıyoruz ki, yaş tabanı olarak ergenliğe giriş, oğlanlarla cinsel yakınlık için bir gerekliliktir.

Hellas coğrafyasındaki erkek-oğlan cinselliği ile ilgili asıl tartışılan konu, erkek-oğlan ilişkisinin hangi boyutlara vardığına ilişkindir. Hellen kültürünün günümüz Avrupa’sının temeli olduğu düşünülünce bu boyutun yalnızca okşama ve sürtünme sınırında tutulduğu yönünde açıklamalar yapan araştırmacılar bulunmaktadır. Örneğin Sennett, şu söylemiyle, erkek-oğlan ilişkisinin çok sınırlı olduğunu savunur: “*Bu noktada cinsel kod vücudun herhangi bir deliğine girmeyi hem oral seksi hem de anal seksi yasaklıyordu... Erkekler arasındaki seks sırasında, çoğunlukla iki kişi de ayakta dururdu. Bu konumda herhangi bir deliğe girmekten kaçınan ve birbirlerine aynı şeyi yapan erkek âşıklar aralarındaki yaş farkına rağmen eşittir...* (Sennett, 1994/2002: 40, 41).”

Sennett’in başka araştırmacılar tarafından milliyetçi bulunan bu söylemine karşı, birçok tasvirli eserin olması ve klasik metinlerde cinsel ilişkinin yaşandığını ima eden cümlelerin varlığı Sennett’e anti-tez üretmektedirler. Sennett bu söylemin büyük bir kanıtını muhtemelen Platon’un *Συμπόσιον* [*Symposion* (*Şölen*)] adlı eserindeki Sokrates ile Alkibiades ilişkisinden çıkartmaktadır. Eserde, birden fazla oğlan sevgilisi olduğu düşünülen Sokrates’in bir akşam yemeği için davet edildiği konuta gittiği yazılır. Ardından gelen Alkibiades ise kıskançlık göstererek Sokrates’i ev sahibine karşı mahcup düşürür. Sokrates ev sahibine dönerek: “*Bu adama duyduğum sevgi başımı sürekli derde sokuyor. Ona düşkünleştiğimden beri, güzel görünüşlü bir çocukla konuşmak bir yana, bakmama bile izin yok... Hemen kıskançlığa kapılıyor... Korkarım bugünlerde ciddi ciddi üstüme yürüyecek.*” der (Plat. *Symp.* 213d).

Eserin devamında Sokrates’in Alkibiades ile cinsel ilişkiye girmeye direndiği ve Sokrates’in oğlanlara karşı cinsel ilişkiye girmemeleri gerektiğine dair öğütleri bulunur. Ancak Sennett her ne kadar bu örnekleri ileri sürse de Sokrates’in sözel bir öğretmen olduğunu da göz önünde bulundurması gereklidir. Yazılı eseri bulunmayan Sokrates’in hikâyeleri, Xenophon, Platon ve Athenaeus gibi yazarların *symposion*larından, dedikodularla dolu olan kitaplarından gelmektedir. Bu sebeple Sennett’in erkek ve oğlan arasında cinsel

ilişki yoktur gibi bir ifadesi kuşkuludur. Dönemin eserlerinde erkek-oğlan arasındaki cinsel birliktelik tasvirleri içeren eserler de Sennett'in söylemine karşıdır.

Erkekler ile oğlanlar arasındaki ilişki, yasalar tarafından da stabil tutulmaya çalışılmıştır (Yunis, 2005: 195, 196). Özellikle MÖ 639-559'da yaşadığı tahmin edilen, Atinalı devlet adamı ve şair Solon'un çıkardığı yasalar arasında oğlanlarla ilişkiye dair düzenlemeler de bulunuyordu (Tannahill, 1980/2003: 81). Bu düzenlemelere göre, herhangi bir erişkin birey izinsiz bir şekilde ergenlik çağından önceki bir çocuğu izler veya taciz ederse cezalandırılır. Ayrıca Solon, bir kölenin özgür doğmuş oğlanlarla ilişkiye girmelerinin de önünü kapatan düzenlemeler getirmiştir. Bu dönemde okula giden oğlanların okula gidiş geliş saatleri netlik içerisindedir. Okula gidiş gelişlerde de oğlanlara eşlik eden köleler (*paidagogos*/Hellence: παιδαγωγός; Görsel No. 11) yahut devlet tarafından seçilmiş refakat elemanları bulunurdu (Xen., *Symp.*: 85-123; Plat., *Lys.*: 280cl-d2, 223al5). Oğlanlara karşı tecavüzün önüne geçilmeyi amaçlayan bu düzenlemelerin olması, daha önce Hellen toplumunda böyle bir durum ile karşılaşıldığının bir göstergesidir. Ayrıca değinmemiz gerekirse *paidagogos* yalnızca bir gözetmen olmaktan ibaret değildir. Korumasındaki çocuğun rehberliğini de üstlenen bir görevlidir (Bonnard, 1959/2004: 155). Hatta çocuk dersine yeterince kendini vermez ve disiplinsizce davranırsa çocuğa ceza verme yetkisine de sahiptir (İşbilen ve Dikyol, 2018: 99).

Oğlanları dış etkenlerden korumak bir yana aile içerisinde de oğlanları koruyan yasalar oluşturulmuştur. Kendi oğluna tecavüz eden veya oğlunu herhangi bir fahişelik sistemine dâhil eden ebeveynlere de cezalar verilmiştir. Öte yandan kendi isteği ile erişkinliğe yakın bireylerin, pasif rolde eşcinsel fahişelik yapması durumunda da aynı düzenlemeler içinde bulunan cezalara çarptırılırdı (MacDovel, 2000: 15-27). Antik Hellen kültüründe oğlancılık, en yoğun Büyük İskender'e (MÖ 356-323) kadar gelen sürede yaşanmıştır. Büyük İskender'in döneminde yazarların oğlancılık ile ilgili tartışmalarının azami seviyede olması böyle bir çıkarım yapmamızı sağlamaktadır.

Hellen cinsel kültürüne, konumuzla ilgili dâhil olan diğer bir konu da lezbiyenliktir (Görsel No. 12). Klasik Dönem'de, kadın kadına cinsel ilişkiye girenlere *tribad* (Hellence: τριβαδ) adı verildiği kaynaklardan anlaşılmaktadır (Tannahill, 1980/2003: 88). Ayrıca Quignard, kadınlarla cinsel ilişkiye giren kadınlara verilen ad olan 'lezbiyen' kelimesinin, Hellence emmek anlamına gelen '*lesbiazein*' (Hellence: λεςβιαζειν) kelimesinden türediğini belirtmektedir (Quignard, 1994/2001: 14).

Hellen kültüründe kadın-kadına ilişki, yazılı kaynaklarda sıklıkla göremeyeceğimiz türden bir üstü kapalılığa sahiptir. Öte yandan Hellen kültüründe lezbiyenlik denilince akla Lesbos Adası'ndaki kadınlar ve özellikle ünlü antik Hellen *lyrik* şair Sappho gelmektedir (Boswell, 1990: 67-87). Sappho, lezbiyenliğe de adını veren Lesbos Adası'nda MÖ 7. yüzyıl sonlarında Eresos'ta dünyaya gelmiş bir kadındır (Şahin, 2013: 125-128). Hellen kültüründe Onuncu *Mousai* (Hellence: Μοῦσαι) olarak anılmasına yetecek kadar etkileyici bir şair olmuştur (Strab. XIII, II, 3). Onun böyle anılmasını sağlayan eğitimi konusunda ise pek fazla netlik yoktur. Sappho'nun Aiol kültür bölgesinde ve zengin bir aileye mensup olması kendisini geliştirebilmesi için doğal bir ortam sağlamıştır. Ayrıca üç erkek kardeşe sahip olması sebebiyle eve gelen *paidagogos*lar rehberliğinde eğitim almış olma ihtimali de düşünülmelidir (İşbilen ve Dikyol, 2020: 150).

Sappho'nun yazdığı şiirlerin küçük bir kısmının günümüze ulaşmış Türkçeye çevrilmesine rağmen²⁴, bilinen şiirlerindeki öğrencilerine tutkuyla seslenişleri kendisinin lezbiyen olduğunun düşünülmesini sağlamıştır. Günümüz lezbiyenlerinin de özelliklerinden olan erkek egemenliğine direnişin aynısının Sappho'nun karakterinde bulunması, lezbiyen olma ihtimalini beslemektedir. Erkek egemen yönetime karşı sert duruşundan ötürü Lesbos Tyranı Melankhros (MÖ 612-609) tarafından Sicilya'ya bile sürülmüştür (İşbilen ve Dikyol, 2020: 151). Sappho'nun bu duruşu Hellen kültüründe kabul edilirliliği bulunmayan bir alan olduğu için kendi döneminde bile çok sorgulanan bir kadın olmasına sebep olmuştur. Kadın cinselliğinin yok sayıldığı bir devirde, her ne kadar kesin kanıt olmasa bile, kadın-kadına cinsel ilişki için mücadele veren bir karakterin olması insanlık tarihi açısından önemlidir.

“Bana iyi davran, Gongyla,

Ak giysilerini giyin

yanıma koş hemen

senin güzelliğın besliyor

isteğimi

Her görüşümde üstündekileri

başım dönüyor,

²⁴ Bkz. Sappho, *Şiirler*.

sevinçle doluyor içim,
Eskiden darıldıysam da Aphrodite'ye
şimdi yalvarıyorum oç almaya kalkmasın,
seni tezelden yollasın diye” (Sapp., Şiirler: 66)

Bu dizelere baktığımız zaman objektif bir gözle şairin arzu duyduğu kişiye ithafen bu dizeleri yazdığını söyleyebiliriz. Sappho, kadın öğrencilerine bunun gibi birçok şiir yazmıştır. Dolayısıyla Sappho'nun lezbiyenliği, kanıtlanmış olmasa da, genel olarak kabul görmüştür. Lezbiyen olma ihtimali bir yana, tanrısal şair (*theios*) mertebesine ulaşmış ve Platon, Horatius, Halikarnassoslu Dionysios gibi önemli şahsiyetlerin övgülerine nail olmuş bir kişiliktir. Sappho, yok oluşunu, kişiliğindeki şairane işlemeyle kafiyeli olarak var olduğu yerde, Lesbos Adası'nda tamamlayarak Hellen tarihindeki yerini almıştır.

Genel itibariyle Hellen kültüründe eşcinsellik kavramı daha çok erkek-oğlan ilişkisi çevresinde yaşanmıştır. Birçok arkeolojik bulgu da erkek-oğlan ilişkisine dair somut kanıtlar ortaya koymuştur. Hellen yasalarıyla koruma altında bulunan, bir âdete dayandırılan bu ilişki türü Hellenlerin cinsel hayatlarının çeşitliliğini bizlere sunmaktadır. Hellen kültüründe eşcinselliğin yerini öğrenmemiz, bizlere amacı cinsel haz olan fahişelik kurumu içerisinde eşcinsel ilişkinin tercih edilir olup olmadığı yönünde bir düşünce oluşturmaktadır. Böylece fahişelik kurumunun hatlarını çizerken, hangi konuları ne sebeple hattın içine dâhil ettiğimizi kavrayabiliriz.

3.3. Antik Hellen Kültüründe ve *Oikos* [Οἶκος (Ev)] İçerisinde Kadın

Hellen kültüründe, cinsellikte de erkek egemen bir anlayış olduğu için evdeki kadının cinselliği bir görevden öteye gidememiştir. Kadınların hayatlarının, ev ile sınırlandırılması bu kültürde kadın profilinin silik kalmasına çalışıldığının işaretidir (Yalazı ve Küçükler, 2015: 57-90). Bu sebeple dönemin cinsellik algısını oluştururken erkeklerin cinsel ilgi alanlarından hareketle bir anlam çıkartmaya çalışıyoruz.

Hellenlerin kadınlar hakkında düşünceleri son derece aşağılayıcı olmuştur. Bu bakış açısının oluşmasını temellendiren unsurlardan biri de Hellen kültürünü şekillendiren mitolojidir. Mitolojik yönden incelendiğinde, ölümlü kadının kusurları net olarak gösterilmek

istenmiştir. Hellen mitleri içerisinde yer alan “kadının yaratılışı” efsanesi bu bakış açısının en güzel örneğidir.

Hesiodos’un ‘Θεογονία’ [*Theogonia* (Tanrıların Doğuşu)] adlı eserinden aktardığına göre ilk ölümlü kadın olan Pandora’nın yeryüzüne indirilme hadisesi, kadına bakış açısının yönünü belirlemiştir (Hes., *Theog.*, 570-605). Efsaneye göre, dünyaya ateşin verilmesi yasakken Prometheus (Προμηθεύς) ateşi çalarak insanlara bahşeder. Böylece insanlar ateşi kullanarak basit canlılardan, medeniyetleri kuracak canlılara dönüşebileceklerdi. Ateşin kendi iradesi dışında insanlara verilmesine öfkelenen Zeus, öncelikle Prometheus’a cezasını verir.

Prometheus (“önceden gören”, “ileriye gören”), Hellen mitolojisine göre Iapetos ve Okeanos kızı Klymene’nin dört titan oğlundan biridir (Üreten ve Mumcu, 2015: 36). Çamuru yoğurarak insana suret veren odur. Prometheus’un, eserleri olarak gördüğü insanlara karşı her zaman bir sahipleniciliği vardır. Nitekim bu sahiplenme yüzünden, baş tanrı Zeus’a bile küstahlık yapacak kadar cesaret bulmuştur. Prometheus, adak etlerinin paylaşılması sırasında altında kemiklerden başka bir şey olmayan; fakat görünüşte göz dolduran payı Zeus’a vererek kendi topuğuna sıkmıştır. Prometheus’un insanlara olan yakınlığı ve kendisine karşı yapılmış olan bu küstahlık yüzünden Zeus, insanlara bahşettiği ateşi geri almıştır. Bunun üzerine Prometheus insanları yine yüz üstü bırakmak istemez. Anlatılara göre güneşten ya da Hephaistos’un atölyesinden bir parça ateş çalıp, *narteks* (νάρθηξ) dalı içerisinde insanlara kaçıtır (Üreten ve Mumcu, 2015: 36). Prometheus’un bu tavrı üzerine daha da öfkelenen Zeus, onu *Kaukasos* (Kafkas) Dağı’na zincirler ve her gün bir kartal tarafından ciğerinin yendiği aynı kaderi yaşaması için lanetler (Görsel No. 13).

Prometheus’un ardından, ateşi kullanarak zamanla şımaran insanlara da bir ceza vermek ister. Prometheus’a karşı olan öfkesi soğumayan Zeus, Prometheus’un iradesiz kardeşi Epimetheus’u²⁵ (Ἐπιμηθεύς) olaya dahil ederek hem Prometheus’tan hem de insanlardan aynı anda intikam alacağı bir plan hazırlar. Zeus, en büyük cezanın bir kadının yaratılması ile verilebileceğine kanaat getirir. Emegın ve emekçilerin tanrısı oğlu Hephaistos’a bir kadın yaratması için emreder. Hephaistos ilhamını karısı Aphrodite’den aldığı çamurdan bir beden yaratır ve ruh vererek canlanmasını sağlar. Aldatıcı olması için bütün tanrı ve tanrıçalardan özelliklerle bezendirilir. Adının anlamı da buradan gelmektedir. Sonuç olarak güzel bir ölümlü olan “bütün armağan” yani Pandora²⁶ (Πανδώρα) ortaya çıkar

²⁵ Bkz. Grimal, 2012: 171.

²⁶ Bkz. Grimal, 2012: 587.

(Görsel No. 14). Tüm güzellikler ve süslerin ardında, kalbine Hermes tarafından gömülmüş ihanet, merak, kurnazlık duygularıyla yüklü Pandora, Zeus'un karşısına çıkar. Zeus, ona gizemli bir kutu emanet eder. Kutunun içinde güzel şeyler olduğunu; ancak açarsa bu güzelliklerin kaçıp gideceğini söyler. Bu uyarısının ardından Zeus, kadını Prometheus'un kardeşi Epimetheus'a gelin olarak yeryüzüne gönderir. Prometheus tarafından tanrılardan hediye almaması için uyarılmasına rağmen Pandora'nın cazibesine kapılan Epimetheus, hediyeyi kabul eder.

Pandora, tüm güzelliğinin altında yatan merakına yenik düşerek kendisine emanet edilen kutuyu aralar. Bu hareketinin ardından kutunun içinde bekleyen kötü duygular dünyaya yayılır. Yaptığının farkına varan Pandora hemen kutuyu kapatır. Kutunun içerisinde bütün bu kötülüklerle baş edebilecek bir duygu hapsolür. Tüm kötülükler dünyaya yayılırken bir tek umut duygusu kutuda kalır. Zeus istediğine kusurlu kadın imajı ile ulaşır. Hesiodos'un aktardığına göre Pandora'nın içindeki kötü hislerin kaynağı, güzelliğinin altında yatan hırsız ve fahişe kişiliklerindedir (Hes., *Theog.*, 561-617; Kılıç, 2008: 28).

İnsanlardan intikam almak amacıyla kadının yaratılmış olma düşüncesi, haliyle efsanelerinin önderliğinde Hellen kültürüne yerleşmiştir. Kadının yaratılışı efsanesi gibi kadına bakışın olumsuzluk unsurlarıyla betimlendiği erkek efsane yazıcılığı, kadının toplumda özne değil nesne olarak nitelendirilmesine sebebiyet vermiştir.

Kadın şahsının uğursuzluğuna başka bir örnek olarak, Zeus'un soyundan olan Argoslu Helena karşımıza çıkmaktadır. Rivayete göre baş tanrı Zeus ile Aitolia prensesi Leda'nın kızı olan bu kadın, tarihi sahnede Hellenlere suç ve zarar getiren şahsiyetlerden birisi olmuştur. Günümüz buluntularına göre Troia Savaşı'nın (MÖ yak. 1200) asıl sebebinin ticari amaçlı olduğu çıkarımını yapabilesek de Homeros'tan, Herodotos'a tragedya yazarı Euripides'ten, şair Stesikhoros ve filozof Gorgias'a kadar uzanan süreçte savaşın nedeni (*causa belli*) tanrı(ça)ların oyunları ve Helena'ya bağlanmıştır. Örnek verecek olursak Herodotos, tanrı(ça)ların Helena ile bağlantılı şekilde, Troialılara zulüm götürdüğüne inanmaktadır (Demiralp, 2010: 208). Tarih yazıcıları, gerçek sebepler dururken epik sebepleri ortaya sürerek kadın algısını kötü yönde etkilemekten çekinmemişlerdir. Kısacası tarihe, ticari amaçlar doğrultusunda değil de bir kadın yüzünden savaşın çıktığı damgası bırakılmak istenmiştir.

Oğlancılığın moda olması konusunda da etkisinden söz ettiğimiz kadına bakış açısı, yurttaş kadınların neredeyse kölelerle aynı statüde tutulmasını sağlamıştır. Hellas

coğrafyasındaki her kentte bu etki net bir şekilde hissedilmezken, araştırmacılar eserlerden ve yasalardan hareketle Atinalı kadınların ev esareti yaşadıklarında hemfikirdirler (Şahin, 2013: 7, 8).

Atinalı kadınlar tüm yaşamları boyunca en yakın erkek akrabalarına bağlı bir hayat sürmeye mahkûmdurlar. Evlenince de kadının 'kyrios'u (κύριος) yani yasal vasisi kocası olmaktadır (Darga, 2011: 278). Kadının toplumda ayıplanır cinste, daha da özel örnek vermek gerekirse zina yaptığı durumda, cezası doğrudan kyriosu tarafından verilebilmekteydi. Atina toplumunda evlilikten önce mutlak korunması gereken bakirelik, [parthenos (Hellence: Παρθένος)] kadının iffetsizliği neticesinde bozulursa kyriosuna, zina yapan kadını köle olarak satma hakkı dahi verilmiştir (Akalin, 2003: 30,31). Öte yandan genel Hellen standartlarına uymayan Sparta'da, zina yapması için kadına kyriosu tarafından izin verilirse bu toplumda garip karşılanmazdı. Spartalı kadınların cinsel özgürlüğünün vasisine bağlı olduğunun bir kanıtı, cinsel ilişki teklifi alan kadının cevabından anlaşılabilir (Şahin, 2013: 19):

“Çocukken babama itaat etmeyi öğrendim ve ettim. Kadın olunca da(evlendiğimde) kocama itaat ettim. Bu durumda, bu soruyu bana değil, kocama sor.”

Evlilik, Hellen kültüründe yazılı bir akit ile sağlanmasa da aynı zamanda sadece sözel bir anlaşma da değildir. Kadının babası ve evlenecek erkek arasındaki *enguē* (ἐγγύη), yani evliliğin gerçekleşmesi için verilen sözler, yazılı bir akit kadar etkilidir (Yalazı ve Küçüker, 2015: 60). Evlilik kadının babası ile müstakbel damat arasındaki anlaşmanın ve çeyiz parasının konuşulması sonrasında iki tarafın da kabulü ile resmileşir (Pomeroy, 1991: 52). Ardından gelen *gamos* (γάμος) adındaki tören ile topluma bu evliliğin kabulü gösterilirdi (Blundell, 1995: 122). Düğün, Zeus ve Hera'nın evliliğinin koruyuculuğuna inanıldığından "*hieros gamos*" adı verilen bir dizi ikonografik, geleneksel tören şeklinde düzenlenirdi (Şahin, 2013: 45-66). Dualar edilip kurbanlar kesildikten sonra gelin ve damat, dinsel yıkanma ritüellerini gerçekleştirirdi. Yıkanma ritüeli ardından, kızın babasının evinde verilen akşam yemeği ile kutlama devam ederdi. Şölenin sonunda gelin, çeyizi ile damat tarafından evlerine götürülürdü (Blanck, 1996/1999: 170, 171; Görsel No. 15).

Evlilik gerçekleştikten sonra *sunoikein* (συνουκείν), yani birlikte oturmaya geçiş süreci başlar. Bundan sonraki hayatında ise Hellence *oikos* (οἶκος), günümüzde 'ev' anlamına gelen esaret içerisindeki yaşamına geri dönerdi. Kadın, evlendiğinde yanında götürdüğü çeyizin (*drahoma*) idaresini bile eşine bırakırdı. Kısacası kadın birey olarak görülmediği bir evden diğerine geçiş yapardı (Şahin, 2013: 7).

Hellen kültüründe genel olarak kadınların resmi eğitim almaları sağlanmaz, zamanlarının çoğunda “ev kadını” olmak için gerekli becerileri öğrenmeleri sağlanırdı (İşbilen ve Dikyol, 2018: 101). Eğitim alan kızların da okuma yazma ve temel hesaplama bilgileriyle sınırlandırılmaları, toplumdaki üst tabakaya erişme ihtimallerini engelleme amacı taşımaktadır (Pomeroy, 2004: 123). Tabii ki bu durum Hellen coğrafyasının tamamında böyledir diyemeyiz. Platonun da imrendiği ‘*agoge*’²⁷ (Hellence: ἀγωγή) eğitim sistemini benimsemiş Sparta’da durum, diğer Hellen kentlerinden farklıdır. Sparta inanışlarına göre güçlü erkek doğuracak kadınlar, erkekler gibi toplumda güçlü duruş sergilemelidir (Xen, *Symp.*: I. 4). Bu düşüncenin kapısını açan anahtarın da ‘eğitimde birlik ilkesi’ altında yatmakta olduğuna inanılmıştır. Eğitim sistemi sayesinde Sparta kadınlarının, erkeklerle aynı kefeye konulmalarından dolayı, esaret hayatı yerine daha sosyal yaşantı sürdürdüklerini söyleyebilmekteyiz.

Öte yandan Atinalı Kadınlar, zamanı gelip ailedeki erkeklerin seçtiği kişi ile evlenene kadar evde kendine ayrılmış bölümde [Hellence: *gynaikon/gynaikonitis* (γυναϊκόν/γυναϊκωνίτις); Latince: *gynaecium*] hayatını geçirmek zorundaydı (Şahin, 2013: 8). *Gynakion*lar, ev planında evin ana girişine uzak, dokuma tezgahlarının, fırının, mutfak ve deponun birlikte bulunduğu bir bölümdür (Morgan, 2010: 168). Evin hanımı bu bölümde çocukları, hizmetkarları ve köleleri ile ev idaresini planlardı. Bu sebeple Atina kültüründe kadının kendi iradesini sergileyebildiği tek platform aynı zamanda esaretini sürdürdüğü bu bölümdür. Platon, çağının genel düşüncelerine tezat olarak ideal devlet modelinde bu durumun böyle olmaması gerektiğini savunmaktadır. Kadınların toplumun yarım bireyleri olarak görülmelerinin sebebini hapsedilip, eğitimsiz bırakılmalarına yorardı (Plat. *Dev.*: 152).

Platon’un bu eşitlikçi söylemleri kadına verdiği değerden ötürü değildir. Platon’a göre kadın ne kadar eğitim alsada erkeğin statüsüne erişemeyecektir (Plat. *Dev.*: 157). Hatta ona göre varlık hiyerarşisinde kadının konumu köle ve hayvan katında betimlenir (Plat. *Tim.*: 42 a-d). Ancak kadının eğitimsiz bırakılmasını devlete yarar sağlayıcı bulmaz. Evde hapis hayatı sürececek bir kadın yerine, eğitimini aldığı bir işi yapan kadını idealize etmiştir. Çünkü Platon’un devlet modelinde yöneticiler, koruyucular ve besleyiciler takımları arasında

²⁷ Bütün Sparta vatandaşlarının almakla yükümlü olduğu, savaşçı bireyler yetiştirme amacıyla devlet destekli yürütülen eğitim programıdır. Bkz. Stephen Hodkinson, (1996). "Agoge": in Simon Hornblower, Oxford Classical Dictionary, Oxford: Oxford University Press.

besleyiciler kategorisine dahil edilen kadınlar, bilinçlendirildiklerinde oldukça yarar sağlayıcıdırlar.

Platon'un ideal devletinde kadın, devletin ortak malı olarak idealize edilmiştir. Çekirdek aile şeklinde kapalı bir hayat yaşayan aileler yerine, devletin parçası olduğuna ve asıl gayesinin devleti kalkındırmak olduğuna inanan aile bilincinin oluşturulması hedefdir. Bu sebeple Platon'un devletinde kadın, kendi çocuğuyla ilgilenmek yerine toplumu besleyecek işlere yoğunlaşmalıdır. Bu sırada da çocuğun gelişimi, devlet bilincini çocuğa aşılacak görevlilere emanet edilmelidir. Böylece yeni nesil, anne ile bireysel bir bağ kurmak yerine devletin bir ferdi olma konusunda daha hızlı uyum sağlayabilecektir. Platon'un devletindeki kadın, 'yurttaş fabrikası' görevi görmektedir. Devletin kalkınması için doğuracak ve çalışacak ev kadını hayali, güçlü bir Platon Devleti oluşturmanın temellerinden biridir (Karaaslan, 2014: 171, 172).

Platon'un "erkek gibi kadınlar yaratma" düşüncesi, aslında temelinde kadının acizliğini başka bir dille belirtmekten başka bir şey değildir. Yine de öğrencisi Aristoteles'ten daha iyimser bir yaklaşım sergilemektedir.

Aristoteles'in kadına bakış açısı ise, Hellen kültüründe genele yayılmış ve kabul görmüş tarzda düşüncelerden oluşmaktadır. Ona göre kadın ile erkek yaratılıştan ötürü tamamen zıttır. Kadın, erkeğin akli ve gücü sayesinde hayatını sürdürebilmektedir (Kocabaş Atılgan, 2013: 18, 19). Bu düşünceleri baz alarak ideal devleti oluşturmak için, çekirdeğinden itibaren erkek yönetimine dikkat çekmiştir. Evdeki kadını, çocukları ve köleleri erkek aklının idare etmesi, aileden başlayarak büyüyecek ideal bir devletin anahtarı sayılmıştır. Bu denklemde her ne kadar erkek egemenliği tartışılmaz kabul edilse de erkeğin bulunmadığı ya da eksik kaldığı durumlarda, kadının ev yönetiminde eksik olmaması gerekir. Bu sebeple Aristoteles'in düşüncesi, kadınların sadece ev işleriyle alakalı eğitimleri alması gerektiği şeklindedir.

Hellen kültüründeki genel kaniya göre, aklını doğru kullanamaz olarak görülen kadının ev işleri dışında daha önemli olan işlevi, yaradılışının gereğini yapmasıdır (Yalazı ve Küçüker, 2015: 64). Bu sebeple kadın evlendiğinde kocası tarafından, toplumdaki birçok kadında olduğu gibi, *γυνή* [gyne (çocuk taşıyıcısı)] olarak görülürdü (Tannahill, 1980/2003: 84). Kadının evdeki konumu o kadar aşağılayıcı haldedir ki, doğum ile alakalı şu anekdot bakış açısını yansıtmaktadır: Evin erkeği için çocuğunu taşıyan ve doğuran kadının, doğum sonrasında evin bölümlerinde dolaşmaları hoş karşılanmazdı. Çünkü doğumdan sonra 40 gün

geçene kadar kadın ve bebeği uğursuz/lanetli görülürdü. Günümüzdeki çocuğun kırkının çıkartma âdetinin de bu inanişla bağlantı olasılığı da şaşırtıcıdır.

Atina'da kadına çocuk taşıyıcısı olarak bakılmasının nedenlerinden biri, Perikles'in çıkartmış olduğu yurttaşlık yasasına dayanmaktadır. MÖ 451/450'de çıkarılan yasaya göre: Hellen toplumunda yasal vatandaş kabul edilmenin şartı, yurttaş baba ve yurttaş anneden doğmuş olmaktır (Patterson, 2005: 278-283). Yasadan hareketle erkek vatandaşlar, gelecek kuşaklarının miras hakları için yurttaş kadınlarla evlenmeye zorunlu kılınmışlardır.

Perikles'in yasasına uyulması konusuna ve *oikos* içerisindeki kadının yerine dair güzel bir örnek olarak Pseudo Demosthenes'e ait ve MÖ 4. yüzyıla tarihlenen *Neaira'ya Karşı* adlı mahkeme konuşmasını gösterebiliriz. Mahkemede savunma yapan yurttaş erkeğin, sosyal yaşantısında kadınları nasıl ayırdığını aşağıdaki alıntıda net olarak görebilmekteyiz:

“*Fahişeler (hetaira) haz için birlikte olduğumuz kadınlardır, odalıklar (pallake) ise vücudumuzun günlük bakımı içindir. Ancak karılarımız çocuklarımızın yasal taşıyıcıları ve evimizin sadık bekçileridir* (Yalazı ve Küçüker: 2015: 64).”

Atina toplumundaki yurttaş kadınların, kendilerine bu gözle bakılmasından ne denli memnun oldukları bilinmez; fakat bir amaç uğruna evlilik kurumunun araçları olduklarını söyleyebiliriz.

Atinalı kadın, evlendikten sonra kocasıyla ender olarak yemek yedi (Şahin, 2013: 9). Eğer kocasının bir misafiri yemeğe davetliyse kadın bu yemek masasına davet edilmezdi. *Gynaikon* (γυναικῶν/γυναικῶνίτις) adı verilen kadınlara ayrılmış kasvetli ev bölümünde bulunurdu (Morgan, 2010: 119). Bu bölümün loş ve basık tutulmasının sebeplerinden biri de kadın fizyolojisi için gerekli doğal ortamın, kasvetli alanlar olduğuna dair inanişti (Sennett, 1994/2002: 34).

Evli kadınların, dışarı çıktığı zaman kocası ile çıkmıyorsa; yanına üçten fazla giysi, bir *obolos*²⁸ değerinden fazla yiyecek ve içecek alması yasaktı. Dışarı çıkacağı vakit hava kararmışsa mutlaka feneri yanan bir arabaya binmesi zorunluydu (Plu., *Solon*: 21). Ayrıca dışarı çıkarken ev için çalışan yaşlı bir köle bulunuyorsa bu köle eşliğinde yani *gynaikonomos* (γυναικονόμος) ile dışarı çıkabilirdi (Friedell, 1999/2004: 184).

²⁸ Obolos, ὀβολός, oũ, ò (masc.): Atina para birimi.

Sokağa tek başlarına çıkan kadınlar ise genellikle kölesi olmayan kendi işlerini bizzat halletmeleri gereken kadınlardır. Evde kölesi olan kadın ise, düğünler ve cenazeler hariç, tam tecrit *oikos* hayatı yaşamaktaydı (Yalazı ve Küçüker, 2015: 61).

Atinalı kadın profilinin aksine Sparta'daki kadın modeli daha özgürdür diyebiliriz. Evlilik olsun ya da olmasın Spartalı kadınların, *oikos* içerisinde birey yerine konulduğunu görmekteyiz. Özellikle Lykurgos yasalarıyla sağlanan birey eşitliği düşüncesinin toplumda kabulü, büyük manada kadının yerini kuvvetlendirmiştir. Sosyal hayata karışmalarında ve karşı cins ile aynı ortamda yer almalarında hiçbir sakınca görülmez.

Evli bir kadın için erkek/kadın işi diye bir ayırım da bulunmamaktadır. Kendisine ayrılmış bölümde tüm gününü yün eğirerek geçirmek zorunda olmayan Sparta kadını, erkeklere yüklenmiş her türlü işin altına da elini koymuştur (Fleck and Hanssen, 2009: 234).

Sparta kadını Atina kadınından ayıran bir diğer önemli hak ise miras hakkıdır. Evin tek çocuğunun kız olması durumunda, mirasın en yakın erkek akrabaya kalmasını değil; mirasın kız çocuğuna kalmasını sağlayan yasalar bulunmaktaydı (Fleck and Hanssen, 2009: 231). Sparta'da, *oikos*'un erkek varisinin bulunması durumunda dahi kız çocuklarına bir miktar pay verilmekteydi.

Yeni evlenen Hellen kadını *oikos* içerisinde bir çırak olarak görülmüştür. Erkekten, eşini toplumda evli bir kadın olarak yaşamaya alıştırmayı beklenirdi (Xen. *Oec.* 3. 11. 4-6). Evliliklerde erkek ile kadın arasında genelde on yaş gibi bir fark bulunurdu (Weisner Hanks, 2020: 51). Hellen kültüründe net olarak bir evlilik yaşı kriteri vardır diyemeyiz. Genel olarak düşünürlerin kendi ifadelerince idealize edilmiş yaş hususları bulunmaktadır. Didaktik şiirin babası olarak bilinen Hesiodos, evlilik yaşı olarak şunu buyurur:

Vakti zamanı gelince evine bir kadın al

Bu işi ne otuzundan sonra yap,

Ne de çok önce, o aralardadır tam zamanı.

Kadın dört yıl genç kız kalıp

Ergenliğinin beşinci yılında evlenmeli (Hes., Theog.: 695-700, Şahin, 2013: 54).

Bu kıstasa baktığımızda evlilik yaşı kadınlar için 16'ncı/17'nci yaşa; erkekler için ise 25 ile 30 yaş aralığına denk düşmektedir. Düşünürlerin yorumlarından ibaret olan bu

söylemler tamamıyla dikkate alınıp uygulanmıştır diyemeyiz. Örnek olarak Iskhomakhos²⁹ evlendiğinde karısı 15 yaşından küçüktür (Xen, *Oec.* 7. 5-6). Evlilik yaşı ile alakalı net bir ifade kullanacak olursak, günümüzdeki gibi ‘yasal bir kritere bağlı olmadığı açıktır’ diyebiliriz.

Aristoteles’e göre 18 yaş kadının evliliği için yeterliken (Aristo., *Pol.*: 1335a), erkeklerde bu yeterlilik otuz yaşına denk düşmekteydi. Aristoteles, erkeklerde erken evliliklerin sakıncalı olduğuna dair düşüncelerini doğal yaşam izlenimlerinden yola çıkarak savunmuştur. Ona göre, erken yaşlarda iki hayvanın birleşiminden doğan canlılar çelimsiz ve kusurlu olmaktadır (Aristo., *Pol.*: 227). Ayrıca ev idaresini sağlayacak olan erkeğin henüz hayata karşı sorumlulukları kavrayamadan aile kurması, yetiştireceği bireylerin kalitelerini etkileyecektir. Bu sebeple Aristoteles için 30 yaş, erkeğin aile kurabilme ve yönetebilme yetisine kavuştuğuna inanılan yaş olmuştur.

Sokrates’e göre de henüz yeterli olgunluk seviyesine gelmemiş yeni evli kadının kocası, karısının akıl hocası rolünü üstlenmelidir. Sokrates bu düşünceye şu açıdan bakmaktadır: Nasıl ki bir koyun vasat haldeyse bunun suçlusu çobanı, bir at dizginlenemiyorsa bunun sorumlusu da binicisi ise; aynı şekilde kadın da ev yönetiminde başarısız olduğunda bundan onu eğitemeyen kocası sorumlu tutulmuştur (Xen., *Oec.*: 3. 11. 1-7). Yaşının küçük olmasından dolayı yeni evli kadının, toplum düzeninde evli bir kadın olarak yaşama konusunda cahil olduğu ve kadına bu konuda terbiye verilmesi gerektiği kanaati yaygındır.

Hellen kültüründe kadınların, kocası ve erkek akrabaları dışında başka erkekler tanınması hoş karşılanan bir durum değildir. Plutarkhos, bir hikâyesinde bu durumun trajikomik yanını aktarmaktadır. Hieron, ağız kokusuyla alay edildiğinde eve giderek karısına kendisini neden uyarmadığını sorar ve karısı “*Bütün erkekler böyle kokar sandım.*” diyerek cevap vermesi üzerine sinirlenir (Plu., *Solon*: 7). Eğer isterse Hieron, sırf bu yüzden karısını boşama hakkına sahiptir.

Boşanma konusunda özellikle Atinalı kadınların hiçbir hakları yoktur (Eur., *Med.*: 236-237). Kadın boşanmak için kocasının zina yapmasını ya da oğlanlarla birlikte olmasını bile gerekçe gösterememektedir.

²⁹ Iskhomakhos hakkında da farklı yorumlar mevcuttur: Karakterin kurmaca bir kişilik ya da Xenophon’un bir alter ego’su (öteki ben’i) olması ya da Atinalı tarihsel bir kişiliğin yansıması olması muhtemeldir. Bkz. Yalazı ve Küçükler, 2015: 70.

Atinalı kadınların Babil, Mısır, İbrani çağdaşlarıyla aynı yasal ve toplumsal konumda olduklarını söyleyebiliriz. Hellenler kültürel manada siyaset, felsefe ve sanatta her ne kadar gelişmiş olsalar da erkek egemenliği çamuruna batmış, kadınları göz ardı etmişlerdir. Aralarında Sappho gibi bağımsız ruhlar bulunsa da genel olarak Hellas coğrafyasında yurttaş olan evdeki kadından beklenenler kesindir. Hellen kadınından, erdemli ve ciddi tavır takınan, terzilikte becerikli olan, hizmetkârlara doğru görevleri verebilecek akla sahip, kocasının parasını ve mülkünü tasarruflu kullanan, en önemlisi kocasına çocuk verebilmesi için doğurganlığa sahip kadınlar olmaları istenirdi.

Hellen tragedyelerindeki kadın tiplerinin ortak özelliğine bakarsak, erkeklere zarar veren bir cins olarak betimlenen tiplerle dolu olduğunu görürüz. Kocasını öldüren Klytaimestra... Erkek kardeşini parçalayan ve sonradan da kendi çocuklarını öldüren Medeia... İftirasının ardından intihar eden Phaidra... Anne katlinin suç ortağı olan Elektra...

Evlilik erkeklere de bazı sorumluluklar yükliyordu. Solon döneminde, evdeki kadın çocuk yapana kadar, erkeğin eşiyle ayda en az üç kere birlikte olması zorunlu kılınyordu (Yalom, 2001/2002: 24). Ancak erkeklerin evlendikten sonra yalnızca eşleriyle beraber cinsel ilişkiye girmesiyle ilgili bir kural yoktu. Plutarkhos'un yazıcılığına göre Sparta'da durum daha vahimdir. Kimi zaman Spartalı erkeklerin, karılarını gün ışığında görmeden çocuk sahibi olduklarını aktarmıştır (Plu., Lyc: 15). Hellen kültüründe cinsellik ile bağlantılı olarak evdeki kadınlar, erkeğin amaçları doğrultusunda cinselliğini paylaştığı, evlerini emanet ettikleri bir araçtan başka pek bir özelliğe sahip olamamışlardır diyebiliriz.

Hellas coğrafyasında birçok konuda olduğu gibi kadına bakış açında da özerklik sergileyen Sparta'yı denklemden çıkartacak olursak: Atina önderliğindeki Hellenler evdeki kadınları akılsız, aşırı şehvetli ve ahlaki açıdan kusurlu olmakla suçlardı. Eğitimden yoksun bırakanlar aslında kendileriye kadınları akılsız görmüşlerdir. Kocalarının kendileriyle değil fahişelerle ve oğlanlarla birlikte olmalarından dolayı şikâyet ettikleri, cinsellik yaşamak istedikleri için aşırı şehvetli sayılmışlardır. Geçinmek için para kazanmak yerine siyaset ve felsefeyle uğraşp bu alanlara para yatırdıkları için kocalarını eleştiren kadınların da ahlaki açıdan kusurlu oldukları sonucunu çıkartmışlardır (Tannahill, 1980/2003: 85). Kendi elleriyle sosyal tabakanın dibine soktukları halde kadınların tabiatının böyle olduğunu savunmaları, dönemin evdeki kadınına karşı bakış açısıdır.

3.4. Antik Hellen Kültüründe Mastürbasyon

İnsanlık tarihinde üreme kaygısı güdülmeden yaşanan cinsel ilişkiler, genellikle tasvip edilmemişlerdir. Hellen kültüründe ise üreme amacı olmadan yaşanan cinsellik daha ön planda kalmıştır. Hellenlerin cinselliklerini yaşama biçimlerinden biri de mastürbasyondur (Görsel No. 16). Dönemin zihniyetinde spermin boşa akıtılması, ziyan olarak görülürdü. Öte yandan dönemin felsefecileri tarafından, cinsel dürtülerini dengeleyemeyenlerin bu yola başvurmalarının topluma yarar sağlayacağı da tartışılan bir konu olmuştur (Foucault, 1976/1988: 62). Laqueur, felsefecilerin mastürbasyona bakış açılarına şu şekilde değinmiştir:

“Aristoteles, kız ve oğlanlarda buluş döneminin tartışırken, ‘ovalama yoluyla meni boşalmasına sebep olanlar’ın haz kadar acı da yaşayabileceklerini belirtir. Fakat bu işi ovalama yoluyla (Hellence ‘kendini ovalamak’ anlamına gelen tribesthai’den) yapmak öyle müthiş tehlikeli de görünmemektedir ve Aristoteles de bu olayı -bu kadarla kalıyorsa eğer- çok açık bir biçimde kınamaz... Aristoteles, genç yaşta seks yapmanın kızlar ve oğlanları daha ileriki yaşlarda da aynı şeyi yapmaya sevk edeceğini söyler; yani kanallar genişleyebilir, akıntı sükün edebilir, böylece eski alışkanlıklar aynı şeyi tekrar yaşama yönünde bir arzu yaratır (Laqueur, 2003/2007: 94).”

Mastürbasyonun hoş karşılanmadığı bir yer varsa, orası da *gymnasion*lardır. Hellen kültüründe günlük hayatta çıplaklık her ne kadar yasak olsa da *Olympiat*lara hazırlanan savaşçı ve atletlerin, antrenman sırasında çıplak olmaları ayıplanan bir şey değildir. Çıplak olmalarında sakınca bulunmamasına karşılık, atletlerden penis başının gözükmemesi beklenirdi. Bu nedenle sünnetli erkeklerin yarışmalara katılmalarına uzun süre izin verilmemiştir. *“Hellenler için sünnet derisinin kısalığı, hovarda bir cinsel yaşamın ya da sık sık mastürbasyon yapmanın kesin kanıtı sayılırdı.”* (Duerr, 1988/1999: 19). Klasik Dönem zihniyetinde bir atlet ya da savaşçı fiziksel gücünün yanı sıra erdemleriyle de halkı etkilemek zorundaydı. Cinsel açıklık, ahlaksızlık olarak görüldüğü için kafalarındaki imaja uygun bulunmazdı.

Hellen kültüründe, mastürbasyonun doğal ihtiyaç olarak görülmesi de yaygın bir düşünce olmuştur. Özellikle *kynik* felsefesinin önemli halkalarından olan ve ihtiyaçlarını eksikliğini hissettiği anda gidermesiyle bilinen Laertesli Diogenes, kendini tatmin etmeyi ruh halini düzeltmek için yapılan bir eylem olarak görmekteydi. Ayrıca Diogenes, herkesin içinde mastürbasyon yapmaktan da çekinmeyen bir adamdır. Cinsel ihtiyacını gidermek ve sağlıklı ruh halinden kurtulmak için fahişe çağırıp da fahişenin geç kalması üzerine, penisini

ovalayarak boşalması mastürbasyona bakış açısını ortaya koymaktadır. Diogenes'in çağıracağı fahişe gelince de “*Hymenaion*’u (*düğün marşı*) *ilk önce elim söyledi* (Laqueur , 2003/2007: 94).” demesi gülünçtür.

Kendini tatmin tabii ki sadece erkeklere özgü bir eylem olmamıştır. Hellenlerde kadınların kendilerini tatmin şekilleri daha çeşitlidir. Cinsel tasvirli eserlerin çoğunda görülen önceleri *olisbos* (ὀλισβος) adını verdikleri, sonraları *dildo* olarak günümüzde hala anılan yapay penisler dönemin kadınlarının mastürbasyon aletleri arasındadırlar (Görsel No. 17). Bu aletler tahta, pişmiş toprak veya şişirilmiş deriden yapılırlardı (Nelson, 2000: 75-82). Batı Anadolu kıyılarındaki Miletos, bu aletlerin yapıldığı en önemli üretim merkezlerinden biri olmuştur (Gezgin, 2010: 183).

Kendini tatmin bağlamında bu aletleri kullananlar yalnızca kadınlar olarak tasvir edilmemişlerdir (Görsel No. 18). Birçok arkeolojik buluntu üzerindeki tasvirlerde, özellikle grup seks sahnelerinde, erkeklerin *dildoları* tuttukları ya da kullandıkları görülebilir (Boardman, 1974/2002: 99. 1).

Hellen cinsel kültüründe kendini tatmin, yazılı eserler ya da buluntularda çok nadir olsa da karşımıza çıkabilmektedir. Bu sebeple Hellas coğrafyasında tasvip edilmese bile cinsel dürtülerin doğal sonucu olarak mastürbasyon tercih edilmiş bir cinsel yöntem olmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ANTİK HELLAS'TA SOLON'UN DARPHANELERİ VE FAHİŞELİK

Kültürel olarak fahişelik kurumunu benimsemeye açık olan Hellenler, fahişeliği sosyal hayatın önemli bir noktasında konumlandırmışlardır. Bu kurumun işleyişini sürekli hale getirerek çeşitli esaslara bağlamışlardır. Özellikle Solon dönemiyle beraber bu kurumun zirve yapan bir popülerliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Atina'nın en ünlü kanun koyucusu [*νομοθέτης* (*nomothētēs*)] ve *arkhon*larından (ἄρχων) birisi olan Solon, fahişeliğin para potansiyelinin farkında olacak ki bu kurumu meşrulaştırmak için birçok yasa düzenlemiştir (Lape, 2006: 139-160). Solon'un düzenlediği bu yasalar doğrultusunda Eskibati'deki fahişelik kurumunun incelenmesi daha kolay olmuştur. Hellenlerin yıldızı siyasi anlamda parlarken dış ülkelerden getirilen kadın köleler, savaş esirleri, ganimet olarak Hellas topraklarında fahişelik sektörüne de sokulmuştur. Bu

kadınların artan sayıları özellikle dikkatini çektiğinden Solon, mali gözle bu sektörü devletin lehine kullanma fikrine sıcak bakmıştır.

Solon'dan önce gelen yöneticiler bu fahişelerin bireysel çalışmalarına göz yumduğundan, özellikle Atina'ya bağlı kentlerin limanlarında fahişe popülasyonu yükselmişti. MÖ 6. yüzyılın başlarında çıkarttığı yasa ile fahişelerin bir geneleve bağlı olarak çalışmalarını ve bu evlerin devlete vergi ödemelerini sağlamıştır (Gezgin, 2010: 119). Solon'un amacı bu sektörden gelecek olan vergi ile güçlü bir ordu oluşturma fikriydi (Keuls, 1993: 34).

Solon'un yaptığı bu düzenleme, kendisinin ruhsuz bir şekilde kadınları pazarlayan biri olarak görülmesini de sağlamıştır. Solon'un bu düzenlemeleri yaparken halkın tepkisini çekmemek amaçlarının içinde olmuştur. Şüphesiz yüksek çoğunluğu bu durumdan hoşnuttur; ancak yaptığı düzenlemeler ile ilgili bazı kesimler tarafından eleştiri de görmüştür.

Naukrates'li Athenaios'un ünlü eseri *Deipnosopistai* (*Δειπνοσοφισταί*) adlı eserinde Philemon'un, Solon'un yaptığı düzenlemelerle kimseyi reddetmeye hakları olmayan bu kadınları 'aşk evleri'ne kapatıp, tüm cinsel açlık çeken erkeklerin bu evlere doluşmasını iğneli bir dille eleştirisi bulunmaktadır. Eleştirisinin bir kısmını şu şekilde dile getirmiştir:

“Sen, Solon, ülkenin azmış gençlerle dolu olduğunu ve doğal iştahlarının bunları olmamaları gereken yerlere sürüklediğini görerek bazı kadınlar getirdin ve herkesin onlara ulaşabileceği yerlere yerleştirdin. Orada çırıl çıplak duruyorlar. Onlara iyice bak oğlum, Beğendin mi? Hazır mısın? Onlar da hazır. Kapı açık ücreti bir obol. İçeri gir, burada saçmalıklar, gevezelikler ve hile yok. Sen ne istersen öyle davranırsın. Ve sonra çekip gidersin. Senden başka bir şey istemez (Gezgin, 2010: 117).”

Solon, *nomothetes* [*νομοθέτης* (yasa koyucu)] olarak MÖ 594'te seçildiğinde yaptığı düzenlemelerle aslında Hellen toplumunun net bir hiyerarşik piramit üzerinde hayatlarını sürdürmelerini istemiştir.³⁰ Bu sebeple halkı sahip oldukları ekonomik güce göre sınıflara ayırmıştır (Bookchin, 1992/1999: 105-108).

³⁰ Solon ve demokrasi yaklaşımları için bkz., Andre Bonnard, Antik Yunan Uygarlığı Cilt I: İlyada'dan Parthenon'a, Çev. Kerem Kurtgözü, Doğa Basın Yayın, İstanbul, 2004, s. 127-148

Ayrılan sınıflarda önemli gördüğümüz kısım bu piramitte kadınların konumlarıdır. Solon, aristokrat ve orta sınıf aile düzenindeki kadını, hafif meşrepli kadınlardan ayıran ve kadınlara daha geniş haklar tanıyan düzenlemeleri de yapmayı ihmal etmemiştir.

Kadınları ‘iyi kadınlar’ ve ‘diğer kadınlar’ olarak ayıran temel hususları, sosyal yaşama dâhil eden kanunlar vardı. İyi kadınlar olarak anılmasını istediği kadınların aile içerisindeki yerlerini güçlendiren değişiklikler bu düzenlemelerin ana mantığıdır. Eğer kadının kocası iktidarsız sayılabilecek belirtiler gösteriyorsa kadın bu kişiden ayrılıp, kocasının yakın akrabalarıyla evlenebilme hakkına sahip olmuştur. Ayrıca kadınların, çeyiz hazırlama ve kendilerinden beklenen becerileri kazanma zorunluluğu olmadan evlenebilmelerinin önünü açmıştır. Kısacası, kadınların bir aile yaşantısına dâhil olmalarını ya da bağlı kalmalarını sağlayarak, iyi kadın imajı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Hellen toplumunda, erkek aile bireylerinin ya da kocasının himayesinde bulunmayan kadınlar, fahişe olarak anlam bulduğundan, kadınlar kendi statülerini iyi kadın çizgisinde sürdürmek için çabalamışlardır (Roberts, 1992: 18, 19).

Solon’un fahişelerin genelevlerde çalışma yarasını getirmesinin ardından, fahişeler bir gözetmen altında devlet onaylı bir izin belgesi ile çalışmalarına devam edebiliyorlardı. Atina’da genelev çalıştırmak için izin alan görevliye *pronoboskeion* denilmekteydi. Bu görevlinin çalıştırdığı fahişelerden ve gelen giden sayısından yola çıkılarak, genelevi ziyaret eden her erkekten küçük bir miktar pay devletin kasasına giriyordu.

Genelevler günün her saati açıktı; ancak öğleden sonra saat dört sıralarında asıl hareketlilik başlardı (Licht, 1932: 336). Bu saatlerden önce genelevlere giden kişi üzerinde toplumsal bir baskının varlığından söz edebiliriz. Hellen toplumu her ne kadar cinselliğe açık bir kültür olsa da aşırı şehvet erdemsizlik gözüyle görülmekteydi. Toplumsal baskı sonucunda da erkekler işlerinden geri kalmaz ve yine sistem kârlı çıkardı.

Solon’un genelevler ve fahişeler ile alakalı düzenlemeler yapmasına rağmen net olarak kent planında genelevleri seçememekteyiz. Üst düzey fahişeleri denklemden çıkarırsak, sokaklarda çalışan fahişelerin yoğunluklu olarak limanlara yakın mekanlarda bulduklarını ve ticaretin, yani paranın, aktığı mekanlarda çalıştıklarını söyleyebiliriz. Hellen toplumunda fuhuş sektörünün yoğunluklu olarak yapıldığına dair, yerleşik kent planlamasının olduğu örnekler de vardır. Bu söylemi destekleyecek ünlü Atina semtlerinden biri olan *Kerameikos* semti, ‘Z’ yapısına örnek ve *Kapeleion* adı verilen bir mekân barındırmaktadır (Görsel No. 19). Bu mekânın çok fazla tek göz odası ve Aphrodite figürlü

seramik kalıntılarını barındırması sebebiyle bir genelev olduğu düşünülmektedir (Blazeby, 2006: 50, 182). Blazeby, yapının detaylandırmasında ise ortasında çeşme bulunan geniş bir avlu çevresine kümelenmiş odalardan bahseder. Buluntular arasında çokça içki araç gereçlerinin bulunması sebebiyle bu yapının tek bir amaca hizmet etmediği de savunulmuştur. Blazeby'e göre bu yapı taverna paravanını kullanan bir genelevdir (Blazeby: 2006: 185). Aynı şekilde *Olynthos* surlarının dışında bulunan bir villa da kumarhane olarak da hizmet sunan bir genelev izlenimi vermektedir (Blazeby, 2006: 206).

Antik Hellencede genelevlere bir ad verilmiş midir bilinmiyor; fakat ardılı olan Roma'da genelevler '*lupanar*' olarak adlandırılmıştır (Çakır, 2011: 8). Kelimenin kökeninin '*lupa*' yani 'dişi kurt/fahişe' kelimesinden türediği düşünülmektedir. Hellen kültüründe genelevler ile bağlantılı olarak, birbirlerini besleyen medeniyetler olması sebebiyle mantık yürütmemizi sağlayan önemli kaynaklardan biri de Pompei kentidir. Şehrin içeriğindeki hamamların, *cauponaelerin* (eğlence mekanları) ve geniş *vestibuleye* (avlu) sahip çoklu *cubiclesleri* (dar oda, kabin) olan özel konutların *lupanar* olarak kullanıldığı düşünülmüştür (Çakır, 2011: 9). Bu mekanlardaki cinsel duvar resimleri, buluntular üzerindeki cinsel betimlemeler mekânın niteliğini ortaya çıkartmada kolaylık sağlayıcıdır (Görsel No. 20, 21). Roma'daki durumun böyle olduğunu bildiğimize göre... Hellen toplumunda, kentler içerisindeki hamamların, eğlence mekanlarının, geniş avlulu, bol odalı özel konutların da genelev amacıyla kullanılmış olduklarını düşünebiliriz.

Antik Hellen toplumuna dahil olan fahişelik sektörünün, toplumdaki farklı gelir seviyelerine hitap eden fahişeleri bulunmaktaydı (Sowerby, 1995/2012: 90). Genelevlerde daha çok kendilerine *Deikteriades* (Δεικτεριάδες) denilen fahişe köleler çalışıyordu (Malay, 2018: 261). Genelevlerde çalışma zorunlulukları getirilmeden önce bu fahişe köleler, liman kentlerde sosyal yaşamı kötü etkileyen bir imaja sahiplerdi. Ayrıca Solon'un iyi kadın ile kötü kadın ayrımını yapmak istemesi de erkeklerin kafa karışıklıklarını çözüp, başka birinin kadınına karşı kusurlu bir tavır takınmalarını çözmekti.

Çıkarılan yasa ile Solon, fahişelik hiyerarşisinin en düşük üyeleri olan *deikteriades* sınıfını, mekânsal düzeni sağlayarak genelevlere bağlamıştır. Gündüz vakitleri bu fahişelerin sosyal hayatta görünür olmaları istenen bir şey değildi. Hatta bu fahişelerin tapınaklara girmeleri dini öğretilere karşı saygısızlık olarak görülüp cezaya tabi tutulurdu (Roberts, 1993: 63).

Yasa, bu fahişeler ile ilgili mekânsal düzenleme yanında, ayrıca fahişelerin fiziksel görünümüne de eğilmiştir. Kentin diğer kadınlarından net bir şekilde ayrılımları, sosyal yaşantıda bir yanlış anlaşılmanın önüne geçeceğinden yapılabilecek en temel ayrımı görünüm ile sağlamaya çalışmışlardır. *Deikteriades* sınıfı, yasa gereği saçlarını sarıya boyamalı, üzerinde çiçek desenleri ve birçok renk bulunan kıyafetler giymelidirler (Sanger, 1858: 43-46).

Eğer müşterisi kendisini genelev dışındaki bir mekâna çağırttıysa, genellikle akşam olmak üzere, erkeğin yanına giderken yol boyunca gül demeti taşıması da zaman zaman istenmiştir. Böylelikle Hellenli bir erkek uzaktan baktığında kadınları sınıflandırmakta güçlük çekmeyecekti. *Deikteriades* topluluğunun özellikle Klasik Dönem’de sayılarının çokluğu sebebiyle birçok vatandaş, genelev sahipliğini güzel kazanç getiren bir iş kolu olarak görmüştür (James, 1951: 28).

Atina’da genelevler, tüm gün boyunca açık tutulan mekânlardır. Ancak müşterilerin akşamüzeri yoğunlaşmasından, fahişeler hiç kimsenin uğramadığı saatlerde kişisel bakımlarını yaparlardı. Bu sebeple, güzel koku ve kozmetik tarifleri veren doktorların uğrak noktalarından biri de genelevlerdir (Tanrıkkurt, 1996/1999: 76-78).

Fahişelerin, doğum kontrollerini sağlamak ve sağlıklarını tescillemek amacıyla genelevlere doktor çağırılması genelev sahiplerinin zorunlulukları arasındaydı. Örneğin *silphion* gibi doğum kontrolüne yardımcı bitkilerin genelevlerde bulundurulması da önem arz etmekteydi (Şahin, 1999: 73). Veba, Hellen toplumunun aşına olduğu ve yıkımlarını bildiği bir hastalıktı. Her kesimden erkek bu mekânlara girebildiği için toplum sağlığını riske atmamak büyük önem arz ediyordu. Özellikle denizaşırı seyahat eden gemilerin limana geldiğinde, mürettebatın yaptığı ilk işlerden biri de genelevlere doluşmaktı. Kente hastalık taşıyıp taşıınmadığının nabzı bir nevi dolaylı olarak fahişelik kurumuyla tutulmuştur diyebiliriz.

Hellen geleneklerinde 30 yaş erkeklerin evlenmeleri için ideal yaş olarak görülürdü (Hes., *Theog.*: 695-700; Arist., *Pol.*: VII: 16). Erkeğin bu yaşına kadar bakir kalmış olması istenen bir durum değildi. Hatta evlenene kadar cinsel anlamda çeşitli deneyimlere sahip olması arzulanan bir şeydi. Kuşkusuz bu deneyimi kazanabilecekleri mekânlardan biri genelevlerdi.

Evlenmiş erkeklerin eşlerine aşırı bağlanmamaları gerekiyormuş gibi bir algı da Hellen toplumunda yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda, “**Antik Hellen**

Kültüründe ve *Oikos* [Οἶκος (Ev)] İçerisinde Kadın” alt başlıklı bölümde de değindiğimiz gibi Hellen erkekleri, karılarını eve hapsedmekten ve onları sadece bebek makinaları olarak görmekten hoşlanıyorlardı. Erkeğin evli olsun olmasın cinsel hazzı dışarıdan alması gerektiği fikri dönemin zihniyeti olmuştur.

Fahişe popülasyonunun fazlalığı yüzünden Solon’un yasalarıyla beraber, birçok vatandaşın genelev sahipliği yapmaya başladığından bahsetmiştik. Fahişelerin bedenlerinin tek sermaye olduğu bu sektörde güzel paralar olduğunun fark edilmesi, haliyle daha fazla vatandaşı bu sektörde çalışmaya itmiştir. Fahişe ihtiyacının artması önemli bir sorun haline gelmiş olacak ki Solon, düşündüğü şeyin toplumun başına gelmemesi için ayrıca düzenlemeler de yapmıştır. Bu düzenlemelerden biri: Cinsiyeti fark etmeksizin özgür anne ve babadan olan bireyin, köle yapılmasına ilişkindir (Gezgin, 2010: 120). Böylece yerel halk mensubu bireylerin kaçırılıp fahişe köle yapılmaları da önlenmiş oluyordu.

Solon, genelev sektöründen tahmin ettiğinden bile fazla para kazanmış olacak ki Atina’nın imarı için bu sektörden gelen vergileri kullanmıştır. Pire Limanı’nın, genelevden gelen para ile kurulduğu aktarılmış bir bilgidir. Ayrıca Solon, fahişelik kurumu sayesinde hazinenin Tanrıça Aphrodite tarafından kutsandığına inandığı için tanrıçaya bir tapınak bile yaptırmıştır (Sanger, 1858: 79).

Sokakların genelev ve fahişeler ile dolması en çok Atina için hizmet veren *hierodoulos* (ἱερόδουλος) denilen tapınak fahişelerinin misyonlarını değiştirmiştir. Öncesinde tapınağa gelen kişi ile tanrıça arasında bir bağ kurduğuna inanılan bu fahişeler, sektörden istifade ederek tapınakları genelev gibi kullanmaya başlamışlardır. Tapınak fahişeliği konusunu daha öncesinden Sümer, Babil ve Asur gibi medeniyetlerde de olduğunu işlemiştik. Bahsettiğimiz medeniyetlerin tapınak fahişeliğinde, fahişeler para almaz, bedenlerine karşılık tapınağa sunmak için yiyecek, içecek ya da değerli bir eşya alırlardı. Belli bir döneme kadar Hellen kültüründe de *hierodouloslar* bu misyonla hareket etmişlerdir. Ancak Gezgin’in aktardığına göre, MÖ 7. yüzyılda paranın Hellen coğrafyasında kullanılmasıyla tapınak fahişeleri bu paralardan bireysel olarak istifade etmeye başlamışlardır (Gezgin, 2010: 121).

Antik Hellen toplumundaki erkekler fahişelik mesleğinden genelev sahipliği yaparak faydalanırken, kadınlar da gönüllü fahişelik yapmaya başlamışlardır. İleriki konularda ayrımını net olarak yapacağımız yurttaş kadınlar, genelevlere kapanmış fahişelerden fazla kazanabildikleri için fahişelik sektörüne dâhil olmaktan geri durmamışlardır.

Roberts'ın aktarımıyla bu konuya, Samsatlı Lukianos'un aktarımıyla Krobyle ve genç kızı Korrina arasındaki diyalog güzel bir örnek oluşturmaktadır:

“-Bütün yapman gereken genç adamlarla dolaşmak, onlarla içmek ve para için sevişmek.

-Daphnis'in kızı Lyra'nın yaptığı gibi!

-Evet

-Ama o bir fahişe.

-Bu o kadar korkunç bir şey değil. Bu, sen de onun gibi zengin olacaksın ve pek çok sevgilin olacak demektir. Neden ağlıyorsun Korrina? Bu kadar çok fahişe olmasına rağmen peşlerinden ne kadar çok erkek koştuğunu görmüyor musun? Ne çok para kazandıklarına bak... Bu Lyra paçavralar içinde gezerdi. Şimdiki haline bak, göz kamaştırıcı kıyafetleri ve dört hizmetçisi var (Roberts, 1992: 22, 23).”

Bu aktarımda görüldüğü üzere, aile bireyleri bile bu sektöre girerlerse çocuklarının kurtulabileceği imajını yaratarak, sektöre doğrudan fahişe kazandırmış oluyorlar. Kadınlar arasındaki kıskançlık bile bunu tetiklemektedir. Ayrıca dönemde fazlasıyla fahişe bulunmasına rağmen yurttaş fahişelerin daha fazla ilgi görmesi bu aktarımdan çıkarılabilecek anlamlar arasındadır.

Hellenlerde fahişelik kurumunun bile bir hiyerarşi düzeninde olduğundan bahsetmiştik. Bu hiyerarşi düzeninin tabanında *deikteriades* (δεικτηριαδες) sınıfı bulunmaktadır. Popülasyonunun Asia'dan getirilenlerce çoğunluk oluşturduğu bu sınıf, genellikle Miletos gibi Ionia kentlerinden veya Byzantion ve Trapezos arasındaki Karadeniz kıyı hattı kentlerinden Hellas coğrafyasına taşınırlardı (Sanger, 1958: 47). Çeşitli etniklerden olmaları dışında hiçbir özellik aranmayan, genelevlerde çalıştırılan sayıca daha fazla olan fahişelerdir.

Bu sınıfın içerisinde, Hellence *eunoukhos* (εὐνοῦχος, çoğul. Εὐνοῦχοι) olarak adlandırılan hadım edilmiş erkeklerin olma ihtimali de yüksektir. Hadım kelimesi sözlük anlamı itibarıyla “kısırlaştırılmış, köreltilmiş ve erkeklik uzuvları alınmış erkek” anlamına gelmektedir. Özellikle Ionia İsyanı'ndan (MÖ 499-494) sonraki süreçte Persler tarafından hadım edilmiş Ion çocuk ve gençlerinin köle pazarları vasıtasıyla Hellas coğrafyasında fahişelik sektörüne katılmış olmaları mümkündür. Savaş sonrasında esir edilmiş parlak çocukların hadım ettirilip dönemin ünlü köle pazarları olan Sardeis (Sart) ve Ephesos (Selçuk)

kentlerinde satıldıklarını bilmekteyiz (Hdt., VIII: 105). Herodotos'un aktardığına göre, köle pazarlarında hadım edilmiş parlak çocukların fiyatlarının daha yüksek olması, bu oğlanların fahişelik sektörüne katılmış olma ihtimallerini yükseltmektedir.

Şüphesiz antik çağlarda erkeğin gücü ve iktidarı, biyolojik olarak üreme yetisine bağlanmıştır. Antik medeniyetlerde penis sembollerinin, bereketi ve gücü simgelemesi de bu iktidarın üretkenlik ile bağdaştırılmasındandır. Bu sebeple antik devirlerde bir erkeğin gücünün ve iktidarının kesilmesi, yani cinsiyetinin elinden alınması ona verilebilecek en büyük ceza olarak görülmekteydi.

Herodotos'a göre hadım etme yöntemini ceza olarak sıklıkla kullanan medeniyetlerden biri de Perslerdir. Bunu özellikle MÖ 499 yılında başlatılan İonia İsyanı'nda isyana katılan kentlerin *tyran*larına karşı tehditlerinden anlamaktayız:

“...İonialılar, işte sizin için krala yararlı olmanın zamanı geldi; karşı yandaki yurttaşlarınızı kazanmaya çalışınız; onlara şöyle söz veriniz: Ayaklandıkları için ceza görmeyecekler, ne tapınakları ne de mülkleri yakılacak, eskisinden daha ağır bir muameleye uğramayacaklar. Ama sizi dinlemezler, ne olursa olsun deyip savaşa girerlerse başlarına nelerin geleceğini de iyice anlatınız: **Savaşı kaybedecekler ve köle olacaklardır; oğulları hadım edilecek, kızları Baktra'ya gönderilecek, toprakları başkalarına verilecektir.**” (Hdt., VI: 9; aktaran Kılıç, 2020: 405)

Bu tehditlerin havada kalmadığını yine Herodotos'un aktarımlarıyla görmekteyiz:

“Pers şefleri, gemileriyle gelip İonia gemileri karşısına dizildikleri zaman İonialılara karşı savurdıkları tehditlerin hepsini gerçekleştirmişlerdir. **Bir sığeye girdikleri zaman en güzel oğlan çocukları** ve çocuk yapabilecek erkekleri hadım edilmek üzere ayırıyorlardı; en güzel kızlar Büyük Kral'ın sarayına gidiyorlardı. Aynı anda kentleri ve tapınakları ateşe veriyorlardı...” (Hdt., VI: 32; aktaran Kılıç, 2020: 405).

Aktarımlar ışığında, “güzel oğlanlar” tarzı ifadeler, Hellen kültüründe eşcinselliğin normal karşılandığı gerçeği ile birleşince hadım edilmiş kölelerin fahişelik sektörüne sermaye edildiklerine dair kanıt niteliğindedir. Bir başka deyişle, hadım kölelerin *deikteriades* sınıfı kümesine dahil oluşunu bu ifadeler ışığında çıkartabilmekteyiz. Hadımların bu sınıf içerisinde fahişelik yapma potansiyelleri haricinde, genelevlerde hizmet verme potansiyellerini de göz ardı etmemeliyiz. Çünkü mantık olarak tarihte hadımların kullanım alanları, harem kültürünün ortaya çıkışı ile eş zamanlıdır (Çelik, 2021: 175-177). Hormonal durumları stabil

olduğu için genelevlerde güven içerisinde çalıştırılacak en uygun profil hadım erkeklerdir. Dolayısıyla köle pazarlarından alınan hadım erkekler, genelevlerde çeşitli görevlerde çalıştırılmış olabilirler.

Deikteriades sınıfının, tek meslekleri fahişelik olan ve mekâna bağlı kalan fahişeler olduklarını söyleyebiliriz. Sosyal yaşamdaki günlük faaliyetlere katıldıklarına dair kaynak sayısı yok denecek kadar azdır. Köle statüsünde oldukları için bu sınıfın antik eserler üzerinde ayırımının yapılması güçtür (Bkz. Malay, 2018).

Deikteriades topluluğu bireylerinin, Hellas coğrafyasına köle olarak sokulmalarından kaderleri çeşitlilik gösterebilmektedir. Bu sınıf, genelevlere sermaye olarak satılabilir; ev kölesi olarak ev hizmetlerinde kullanılırken sahibinin özel odalığı olabilir; eğer yeterince güzel ve gençse bir *hetaira* (ἑταίρα) tarafından sahiplenilerek *hetaira* olmak için eğitilebilirdi.

Hiyerarşik düzende ikinci olarak sanatsal yönleri sebebiyle *symposion*ların neşe katıcı fahişeleri, *auletris*ler [αὐλητρίς, ἴδος, ἡ (*aulos* çalan kadınlar)] bulunmaktadır (Görsel No. 22). Bu kadınlar çeşitli dansları ve enstrüman çalmayı bildikleri için en çok tercih edilen kadınlar arasında olmuşlardır. Çeşitli arkeolojik buluntular üzerinde müzik aleti çalan ya da jimnastik hareketler sergileyen çıplak bir kadın tasviri varsa o tasvirdeki kadının *auletris* olduğu kabul edilir (Şahin, 2013: 291). Özel günler ve şöenlerde, flüt ve *lyra* (λύρα) adı verilen telli çalgıyı çalabilen fahişeler daha çok tercih edilenler arasındadırlar.

Bu fahişe grubunun içerisinde de Hellas dışından gelmiş etnik kadınlar bulunmaktadır. Ancak *deikteriades* sınıfına göre daha özgür yapıları bulunmaktadır. İstedikleri yerde yaşayabilme ve eğer istemezlerse bir erkeğin cinsel isteğini kabul etmeme lüksüne sahiptirler. Teorik olarak köle statüsünde fahişelik yapmaktadırlar; ancak kazandıkları para karşılığında özgürlüklerini satın alabilmiş ya da *hetaira* statüsüne yükselebilmiş örnekler de bulunmaktadır. Lamia adındaki fahişe, bu konuya bir örnek teşkil etmektedir. Fahişeliğe *auletris* olarak başlayan Lamia, güzelliği ve becerileri sayesinde statü atlamakta zorluk çekmemiştir. Öyle ki Mısır Kralı I. Ptolemaios (MÖ 367-283) ve Makedonya Kralı I. Demetrios'un (MÖ 336-283) ilgisini çekebilmiştir. Hatta Demetrios'un sevgilisinin sabun ihtiyacı yüzünden Atina'ya ek vergi koyduğu bile söylenmektedir (Sanger, 1958: 50-52).

*Auletris*ler ve *hetairaların* bir araya geldiği birçok betimlemeyi özellikle seramik örnekleri üzerinde görebilmekteyiz (Görsel No. 23). Erkekler, fahişe varlığı yönünden zengin tuttıkları şöenlerde bu fahişeler arasında güzellik ve beceri yönünden yarışmalar da düzenlemişlerdir. Fahişelerin, yayvan şarap kadehlerinde [κύλιξ (*kyllix*)] kalan son şarap

damlasıyla odanın ortasına yerleştirilen bir cisme vurmaya çalıştıkları *kottabos* (κότταβος) oyunu bu yarışmalardaki oyunlardan biridir (Görsel No. 24). Erkekler tarafından fahişelerin rekabete sokulması şölenlerin eğlenceleri arasındadır. Roberts, eserinde fahişeler arasında düzenlenen bir dans yarışmasına detaylıca yer vermiştir (Roberts, 1992: 31).

Hiyerarşinin en üst sınıfı olan *hetairalar* ise, herkesin ulaşamayacağı elit fahişelerdir. Kelime kökenine baktığımızda MÖ 7. yüzyıl itibarıyla bu kelimenin kullanıldığını görmekteyiz (Kurke, 1997: 107). Sözcük anlamına baktığımızda ise arkadaş/refika, fahişe; zevk, mutluluk veren kız anlamında kullanıldığını söyleyebiliriz. *Hetaira* kelimesinin kullanımından önce fahişeliğin daha kapsayıcı bir tanımı olduğunu da görmekteyiz. Arkaik dönemlerde genel olarak fahişelik ile uğraşan kesime *pornae* (πορναε) denilmekteydi (Kurke, 1997: 106). Ancak zamanla, fahişelik sektörünün hiyerarşiye dönüşüp fahişelerin kategorize edilmesini ve bu sınıfın da en üst mertebeye yerleştirilmesini görmekteyiz.

Bu topluluğun fiziksel özellikleri bakımından, alt sınıf fahişelerden farklı görünmeleri sağlanmıştır. Günlük giyimde normal bir ev kadınından daha gösterişli ve gümüş(?) bir kemer detayıyla birleştirilmiş kıyafetler seçmişlerdir. Genellikle basit fahişeler gibi saçları kısa ve açık değil; uzun, toplu ve tokalı olarak gezmeleri öğretilmiştir (Çelebi, 2018: 139).

Hetairalar, retorik sanatı, felsefe, şiir, sosyal beceriler bilen kadınlardır. Bu özellikleri kazanmaları için itinayla eğitilirlerdi. Bu eğitimi alan yurttaş kadınların *hetaira* olarak anılması yanlışlığı da toplumda bulunmaktadır. Hellen toplumunda eğitilmiş yurttaş kadınların azlığı, bu yanlış anlaşılmaya dahil olmama çabalarından ileri gelmektedir. Kısacası *hetaira* olarak suçlanmak istemeyen kadın, toplum baskısı yüzünden cahil kalmaya zorlanmıştır.

Hetaira popülasyonuna baktığımızda genellikle evlilik dışı doğan, kölelerden doğan, sokağa atılan çocuklardan seçilenler olmaktadır. Toplumda sınıf atlaması güç olan kesimlerin, kendi çocuklarını *hetaira* eğitimine verdikleri de bilinmektedir. Küçük yaşlardan itibaren deneyimli *hetairalar* tarafından eğitime tabi tutulurlar böylece usta-çırak ilişkisi içerisinde evrilirdi (Tannahill, 1980/2003: 89, 90).

Çağırıldıkları yerlerde ortama uyum sağlamaları onlardan istenen, tatmin olan erkeklerin hediyeleri de *hetairaların* ödülü olmuştur. Şölenlerin gözdeleri şüphesiz bu fahişe sınıfıdır (Görsel No. 25). Erkeklerin eğlencelerini destekleyici becerilere ve sohbet ortamı yaratabilecek bilgi donanımına sahip olmaları şölenlerin amacını desteklemiştir. Eğlence ve

sohbet havasının yanında güzel kadınlardan hizmet alan erkeklerin psikolojik olarak ego doygunlukları da tepe noktalara çıkmaktadır.

Hellen erkeğinin, kendini tatmin noktasında *hetaira* ile dost olması sık görülen bir davranıştır. Çünkü evdeki karılarına nazaran işi gereği sürekli ılımlı ve sevecen tavırlar sergileyen bu kadınlar, erkeğin istediği ilgiyi kendisine sağlamaktaydı. Öte yandan maliyetleri dolayısıyla, *hetairalar* ile dost hayatı yaşamanın toplumsal statüde lüks olarak karşılandığı aşikardır.

Şölenlerdeki yiyecek ve alkol tüketimine bağlı olarak sıkıntı yaşayan müşterilerine çare sunmaları da yine bu sınıfın bilgisi dahilinde bir konuydu (Gezgin, 2010: 127). Sık sık şölenlere davet edilmelerinden olsa gerek, *hetairalar* yeme içmeye bağlı hazımsızlıklar ve aşırı alkol tüketimine bağlı iktidarsızlıklar konusunda da kendilerini eğitmişlerdir. Misafirlerinin şikayetlerine göre reçete yazabilme yetenekleri de bu sınıfın özellikleri arasındadır.

Hetairalar kimi zaman siyasi tarihte de etkin rol üstlenmişlerdir. Örneğin İonialı Thargelia, Pers Kralı Kyros adına ajanlık yapmış *hetairalar*dan biridir. Theoris ve Erkippe ise Sophokles'in sevgisini kazanmış *hetairalar*dandır (Gezgin, 2012: 127/128).

Mısır'da kendisi için piramit yaptırdığı söylentileri olan Rhodopis gibi bir *hetaira* bulunmaktadır. Ayrıca Rhodopis adına yazıldığı üzerine düşünceler olan antik bir şiir vardır ki *hetairalara* karşı kullanılan nazik dili ortaya koymaktadır:

“Ey Thrakialı kısrak, neden gözlerime bakıp acımasızca kaçırıyorsun? Hiç maharetli bir şey bilmediğimi mi sanıyorsun? Dizginleri üzerinde iyi kullanacağımı ve onları tutarak sana yolun sınırlarını göstereceğimi bil. Ancak şimdi (her zamanki gibi) çayırlarda oynuyor ve otluyorsun çünkü atlardan anlayan bir binicinin yok.” (Anakreon: 417)

İskender'in ölümünden sonra metresi Thais'in kazandığı siyasi güç yine *hetairaların* başarılarının boyutunu ortaya koymaktadır (Tannahill, 1980/2003: 90).

Ayrıca *hetairalar* sanata da yön vermişlerdir. Bunun en ünlü örneği MÖ 371'de Thespieae şehrinden Atina'ya yerleşmiş olan ve *hetaira* eğitiminden sonra adını Phyrne olarak değiştiren modeldir. Eğitim konusunda ünlü Aspasia ile yarışabilecek derecede kendini geliştirmiş olan bu model, duruşu ve zarafeti ile Aphrodite'nin fani hali olarak görülmüştür (Darga, 2011: 280). Bu sebeple Knidos Aphrodite'sinin sanatçısı Praksiteles, esin kaynağı olarak Phyrne'yi belirlemiştir. Ayrıca, tanrıçayı temsil etmesinden ötürü toplum tarafından

samimiyet beslenmiş bir fahişe olmuştur. Phyrne'nin toplumsal statüsü o kadar baskındır ki, Büyük İskender'in Thebai kentinde bıraktığı yıkıntıyı, kendi adının net olarak ifade edilmesi şartıyla tamirini üstlenmeyi kabul ettirmiştir. Bu sebeple Thebai kenti surlarında “*Aleksandros yıktı, fahişe Phyrne tekrar yaptırdı.*” yazılıdır (Şahin, 2013: 36).

Hetairalar, herhangi bir geneleve bağlı olmadıklarından, taliplileri ile buluşmak için kentin çeşitli mekânlarını kullanmışlardır. Bunlardan en garibi Atina'daki ünlü Kerameikos Mezarlığı'dır. *Hetaira* kiralamak isteyen kişi bu mezarlığa gelip mezar taşlarına adres, saat ve ödeyecekleri parayı yazarlardı. Eğer tatmin edici bir ücret söz konusuysa kentin *hetairaları* bu değişik kanal vasıtasıyla taliplilerini bulurlardı (Wells, 1982/1993: 16).

Aslında bu fahişe sınıfı, sadece fahişelik kurumunda hiyerarşi piramidinin tepesinde değillerdi, Hellas coğrafyasındaki kadın hiyerarşisinin de tepesindeydiler. Kendi mali kararlarını alabilme yetkisi gibi, Hellen bir erkeğin ne kadar özelliği varsa bu kadınların da sosyal hayatta aynı hakları vardı. Hatta tek sermayeleri kendileri olduğundan hayatını sürdürmek için, Hellen bir erkeğe göre daha az çaba gösteriyorlardı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. MILETOSLU ASPASIA: PERIKLES'İN İÇ SESİ

Hellen tarih yazıcılığında önemli bir soy bağına dahil değilse kadınlardan çok fazla bahsedilmez. Bu kıstas dışında tarih yazıcılığına dahil olmuş, adlarını geçirtmiş kadınlara baktığımızda ise toplum normlarına ters düşen kadınlar olduklarını görürüz. Bunlar komedyalar ve tragedyalara da dahil olmuş fahişe, eşcinsel, katil kadınlardır. Tarihe not düşülmüş belki de en ünlü *hetaira* olan Miletoslu Aspasia, fahişelik kurumunun ulaşabileceği üst sınıra varabilmiş bir şahsiyettir.

Aspasia, MÖ 470 dolaylarında Miletos'ta dünyaya gelmiştir. Babası Aksiokhos'dur (Karaman, 2019: 24). Kendini geliştirme konusunda, felsefe ve hitabet sanatına hakimiyetiyle toplumda iyi eğitim görmüş soylu bir aileye mensup imajı yaratmıştır. Bu imajı yaratması için kızını bizzat *hetaira* eğitimine yönlendiren babası olmuştur.

Ostrakismos (ὄστρακισμός) yöntemi ile uzaklaştırılmış Alkibiades'in Miletos'a yerleşmesi ve Aspasia'nın ablası ile evlenmesinin ardından MÖ 450 yılında Aspasia Atina'ya ayak basmıştır (Sina, 2011: 173). Aspasia'nın Atina'ya geldiğindeki yaşının 20 olduğu,

Perikles ile aralarındaki yaş farkı sağlamasından çıkmaktadır (Tulay, 2008: 146). Ksanthippos ve Palaros adındaki iki çocuğunun annesi olan Hipponikos'dan ayrılan Perikles, MÖ 441 yılında Aspasia'yı kanatları altına almıştır. Böylece Aspasia, Atina'daki yerini iyice güçlendirmiştir.

Aspasia, eğitime önem veren ve kadının yerinin toplumda daha güçlü olması gerektiğini düşünen bir kadındır. Bu sebeple Atina'ya geldikten sonra Alkibiades'in toplumsal gücünü kullanarak bir okul açmıştır (Karaman, 2019: 24). Aspasia'nın kurmuş olduğu okulun geceleri de hizmet veriyor olması onun okulunda fahişelik ile suçlanmasına sebep olmuştur. Halbuki okulun geceleri hizmet vermesinin arkasında yatan sebep, gündüzleri eğitim almak için vakti olmayan kesimin geceleri bu okuldan yararlanabilmesidir.

Aspasia'nın okul ihtiyaçlarını karşılamak adına geceleri soylu kesime *symposion* düzenlemesi, Aspasia'nın *hetaira* olarak anılmasının önünü açmıştır (Tulay, 2008: 125). Şölenlere katılan kesimlerin arasında soylu kadınların ve ünlü *hetairaların* varlığı kadınların toplumsal alanda görünür olması hareketini beslemiştir. Sokrates ve öğrencileri de düşüncelerini katarak, zamanla önemli bir okul haline gelen Aspasia okulundan geçmişlerdir (Sina, 2011: 178).

Kültürel tartışmalarıyla kendinden söz ettiren Aspasia, Perikles'in de gözü önünde bir kadın olmuştur. Birlikte yaptıkları tartışmalardan etkilenen Perikles, böylelikle Aspasia'ya yaklaşmıştır. Yakınlaşmalarının sonucunda ise MÖ 440 yılında çiftin, adını Perikles koydukları bir çocukları olmuştur (Karaman, 2019: 25). Perikles'in kendi koymuş olduğu yasadan ötürü evlilik dışı doğmuş olan bu çocuk uzun yıllar Atina vatandaşı statüsü kazanmamıştır. MÖ 429 yılında Perikles'in vatandaş olan iki oğlunu da salgında kaybetmesinin ardından Genç Perikles vatandaş statüsüne alınmıştır (Karaman, 2019: 25). Perikles'in kendi koymuş olduğu vatandaşlık yasasına tezat bir davranış sergilemesi dönemin şartlarından ileri gelmiştir. Gerek salgın hastalıklar gerek savaşlar yüzünden nüfusun azalması, bu kanunun yürürlükten kaldırılmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak buna rağmen Perikles'in Aspasia'nın baskıları yüzünden bu kanunu kaldırdığına dair söylentilerin önüne geçilememiştir (Sina, 2011: 179, 180)

Aspasia ve Perikles'in ilişkilerinden dolayı Perikles'in her stratejisi Aspasia ile ilişkilendirilmiştir. Aspasia topluma aykırı bir kadın idolü olduğundan Perikles ile aralarındaki ilişki Perikles'e karşı muhalif seslerin yükselmesine sebebiyet vermiştir. Perikles'e yöneltilen suçlardan biri de Atina'nın Miletos'u destekleyerek güçlü bir Ionia kent

devleti olan Samos'a karşı savaş açmasıdır (Sina, 2011: 178). Aslında Perikles'in Hellen birliğini oluşturma şartlarından biri olan Ege Denizi'nin hakimiyeti, er ya da geç yürütmeye konulacak bir strateji iken Miletos ile Samos arasında patlak veren bu çekişme işleri hızlandırmıştır.

Çifte yöneltelen saldırılar yalnızca Perikles'in cephesini etkilememiştir. Aspasia'nın dinsizlik ile suçlanarak mahkeme karşısına çıkmasına kadar varan bir tavır da saldırıların boyutunu ortaya koymaktadır. Aktarılanlara göre Aspasia'yı aklayan kişi yine Perikles'tir (Karaman, 2019: 26).

Aspasia'ya karşı artan bu bakışın sebeplerinden en önemlisi erkek hegemonyasının bir kadın tarafından altüst edilmesindedir. Çünkü kadını erdemsiz ve akılsız gören zihniyet Aspasia gibi kadın hareketini besleyen bir şahsın toplumdaki varlığından hoşnut değildir. Hitabet sanatındaki ustalığı sebebiyle, tanışmalarının ardından Aspasia'nın derin devlet misali bir tavırla Perikles'i kontrol ettiğine dair dönemin elit kesimlerinin savundukları düşünceler de mevcuttur (Akkaya Kia, 2015: 11).

MÖ 429 yılında Perikles'in ölmesi üzerine yaşamını koyun ticareti yapan Lysikles ile geçiren (Karaman, 2019: 27) Aspasia, fahişelik kurumuna hizmet ettiği öne sürülen önemli bir kadın olmuştur. Dönemin kadın algısının esnemesindeki yeri, Hellen kültüründe *hetaira* sınıfının yayılmasına zemin oluşturmuştur.

ALTINCI BÖLÜM

6. SPINTRIAE: GİZEMLİ JETONLAR

Spintriae kelimesi, tarihi kaynaklarda ilk olarak Gaius Suetonius Tranquillus'un (MS 69/75 – 120) “*De vita Caesarum*” adlı eserinde kaleme alınmıştır (Suetonius, *Vit.* 3, 5.; Suetonius, *Calig.* 4, 16; Buttrey, 1973: 52). Ayrıca Cassius Dio'nun (MS 155-163/164) eseri “*Historia Romana*” kitabının 5'inci bölümünde, Suetonius'un “*De vita Caesarum*” eserini irdelerken yaptığı alıntılarda *spintriae* adlı jetonlardan bahseder (Wall, 2019: 22). Kelime köken itibariyle Hellen *sphinktér* (σφιγκτήρ) kelimesinden türemiştir. Talvacchia'nın Suetonius'tan edindiği bilgiye göre, Suetonius'un *spintriae* kelimesini genç erkek fahişeleri tanımlamak amacıyla kullandığını da görürüz (Talvacchia, 1999: 56). Köken itibariyle de σφιγκτήρ (*sphinktér*) kelimesi, anal yolla cinsel münasebete giren kişileri tanımlamada kullanıldığından Roma diline kelimenin Hellen kültüründen geçtiğini söyleyebiliriz. Ayrıca

bir görüşe göre ise bu jetonları tanımlamak için kelimenin, Sebastiano Errizo'nun 1559'da çıkartmış olduğu “*Discourse Concerning Ancient Medals*” adlı eserinde ilk defa kullanıldığı da savunulmaktadır (Talvacchia, 1999: 56).

Buluntulardan yola çıkılarak *spintriae* yapımında genellikle bronz ve prinç madenlerinin kullanıldığını söyleyebiliriz. Boyut olarak genelleyecek olursak günümüzdeki madeni 50 ile 10 kuruş arasındaki boyutlara yakındırlar (Duggan, 2017: 86).

Jetonlar incelendiğinde bir yüzünün tasvirler ve diğer yüzünün Roma rakamları ya da sayı belirten işaretlemeler ile bezendiğini görürüz. *Spintriaen*in tasvirli yüzü genellikle seksüel pozisyonlar barındırmaktadır. Bu sebepten görüşler, *spintriaen*in genelevlerde kullanıldığına odaklanmıştır. Seksüel pozisyon betimlemelerinde erkek-kadın, erkek-erkek, erkek-hayvan birlikteliklerinin olduğu örnekler çoğunluktadır (Görsel No. 26).

Spintriae kullanımını hakkında kesin bir yargı olmaması bu jetonlar üzerinden birçok olasılığın türemesine zemin oluşturmuştur. Ortaya atılmış olasılıkları şu şekilde sıralayabiliriz:

a- *Spintriae*, genelevlere girişlerde kullanılmıştır. Bu olasılığın en geçerli görüş olduğunu söyleyebiliriz. Bu olasılığın devamında, sayı bulunan yüzünün oda numarası olduğu, diğer yüzündeki tasvir ise odada yaşanacak ilişki türünü betimleyen tasvir olduğu düşünülmektedir (Homren, 2012: 9). Bu jetonlar sayesinde müşteri, genelevde kendi seksüel arayışına göre rahatça hareket edip seçim yapabilmıştır (Earl and Littleboy, 2007: 225-228).

b- *Spintriae*, ordu içerisindeki askerlerin izinli olduklarında genelevlere girmeleri için askerlere verilen jetonlardır (Duggan, 2017: 84). Devletlerin düzeni sağlamak adına askerinin cinsel kaosunu dindirmesinde bu jetonları kullandıkları öne sürülmüştür.

c- *Spintriae*, geneleve bağlı bir fahişeyi evine çağırdığında müşterinin garantisi olarak kullanılmıştır (Convegno, 2009: 48). Görevini yapan fahişenin, müşteriyi memnun ettikten sonra geneleve bu jeton ile dönmesi anlaşmanın sağlandığına işaret olmuştur. Öte yandan jetona para ödeyip evinde bekleyen müşterinin, anlaştığı fahişenin gelmemesi halinde bu jetonla geneleve dönerek parasını geri alabildiği savunulmuştur.

d- *Spintriae*, genelevlerle bağlantılı değil dönemin yöneticisi tarafından belli bir şöleni, festivali onurlandırmak adına çıkartılmış hatıra paralarıdır (Duggan, 2017: 90-93). Bu görüşü savunanlar, MS 1. yüzyıla tarihlenen buluntuların çoğunluğu oluşturmasını işaret ederler.

e- *Spintriae*, masa oyunu tarzına yakın bir oyunda jeton olarak kullanılmıştır. Ancak bu görüşü destekleyecek kaynak olmadığı için bu olasılık daha az savunucu toplamıştır.

Bütün olasılıklar düşünce yönünden mantıklı gelse de *spintriaenin* net olarak hangi alanda ne amaçla kullanıldığına dair birinci elden kaynak bulunmamaktadır. Çoğunluğunun Roma kültürü buluntusu olarak tarihlendiği bu jetonlar, Hellen kültüründen alınmış olma olasılığını barındırmaktadırlar. Hellen genelev kültüründe de belirtici seksüel sembollerin kullanılması olağandır. Bu sebeple genelev kültürünü Hellenlerden almış Romalıların, kendi yorumlarını katıp *spintriae* basmış olmaları büyük bir olasılıktır.

SONUÇ

Cinsellik, tartışmasız insan hayatının temel ihtiyaçlarından biridir. Doğamız gereği ergenlik ile gelen hormonal dengesizlik, beyne kimyasal olarak etki etmektedir. Bu durum bedenen ve zihnen cinsel tatmin arzusunu doğurmaktadır. Cinsel açlık çeken birey, kendisini bu durumdan kurtaramazsa toplum için tehlike arz edebilir. Özelden genele doğru bakacak olursak, koca bir toplumda bu tehlikenin varlığı ise şüphesiz toplum düzenini kaosa sürükleyebilecek sonuçlar doğurabilir. İnsanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar bu kaostan kaçınmak, yönetimlerin sağlamak istedikleri arasındadır. Bu sebeple toplumsal düzenin sağlanmasındaki katkısı ve mali kazanımları düşünülerek fahişelik kurumu, siyasi güçler tarafından denetimli serbestliğe sahip olmuştur.

Hellen kültürünün yıldızı parlamadan evvel medeniyetin beşiği olarak geçen Mesopotamia ve Anadolu coğrafyası, fahişelik kurumunun adetler öncülüğünde topluma girişinin başladığı yer olmuştur. Döneminin devleri olarak geçen Sümer, Babil, Asur, Lydia gibi devletlerin kültürleri içerisinde fahişeliği kucaklayıcı tanrıçaların olması sebebiyle fahişelik kurumu, yayılmak için meşru bir alan bulabilmiştir. Her ne kadar farklı coğrafyalar ve kültürler olsalar da bu medeniyetlerin, fahişelik kurumuna bakış açısının ılımlılığı dini ya da kültürel adetlere dayanmaktadır. Dini ve kültürel adetlerin yörüngesinden ayrıldığında bile, tez içerisinde birçok kez bahsettiğimiz fahişelik kurumu yararlarının görülmesi sebebiyle, devlet kontrolündeki bireysel fahişeliğin de sektör olarak ortaya çıktığını söyleyebilmekteyiz.

Tez içerisinde dolaylı olarak sorulan “Mesopotamia ve Anadolu medeniyetlerinde fahişelik kurumunun ortaya çıkışında etkileşim mi yoksa doğal oluşum mu etkilidir?” sorusunun cevabı ise her iki seçenektan biri değil, her iki seçeneğin de doğru kabulü olacaktır. Bu kabulün altında yatan sebep ise doğrudan insanın tabiatından kaynaklıdır. İnsan akıl yürüten ve sosyal bir varlıktır. Bu iki özelliğinden dolayı, dini öğretilerinde fahişeliği kucaklayıcı bir tanrıçanın varlığı doğal oluşuma zemin hazırlarken, medeniyetler arasındaki sosyo-kültürel aktarımlar etkileşim seçeneğine zemin hazırlamaktadır. Bu sebeple tez içerisinde incelenen antik medeniyetlerde fahişelik kurumunun ortaya çıkışında üç önemli ortak husus bulunmaktadır diyebiliriz. Bu ortaklıklar ise şöyledir: Dini öğretilerce fuhuşa açık olmaları, birbirlerini etkileyebilecek coğrafi erişilebilirlikte bulunmaları ve en önemlisi cinsel güdüler taşıyan insanlardan oluşmalarıdır.

Kaynaklardan hareketle Mesopotamia'nın gelişmiş devletlerinden Hellas coğrafyasına kadar sürüklenen fahişelik kurumunun meşrulaşma hareketi, Hellen toplumunda

çeşitlilik anlamında evrim geçirmiştir. Hellenlerin çıplaklığa bakış açılarının, eşcinselliğe açıklıklarının, kadın varlığına dair görüşlerinin ve cinsel tatmin metotlarına yatkınlıklarının incelenmesi, toplumun cinsel kimliğini anlamamızı sağlamıştır. Hellen toplum yapısında cinsellik algısını besleyen elemanların incelenmesinin sonucunda ise anlaşılıyor ki, fahişelik mesleğinin kendine yer bulması zor olmamıştır.

Hellen protokültürleri ve antik Hellen kültürü eserlerinde fahişelerin varlığı kanıksanmaz bir gerçekliktir; fakat kurumsallaşması apayrı bir öneme sahiptir. Kadın bedeni sayesinde, erkeklerin cinsel saldırganlık evresine geçmelerinin önlenmesi kendi kendine işleyen bir düzene sahiptir. Böylece siyasilerin, ‘toplumsal kaosun önlenmesi’ maddesine bir çentik atabildiğini söyleyebiliriz. Bu yararının yanında asıl devletin kazanımı, fahişelik kurumunu altın yumurtlayan kaza dönüştüren yasaların çıkartılmasından sonraki dönem olmuştur. Solon’un öncülüğünü yaptığı bu yasalarla birlikte fahişelik kurumu, devlet hazinesinin yazılı kaynaklarında büyük oranlara denk düşen bir gelir kapısı olmuştur.

Kendi içerisinde karmaşık bir hiyerarşi kuran Hellen fahişelik kurumu, sosyal tabakası ne olursa olsun ihtiyaca göre hizmet sunabilen bir kurum haline gelerek sosyal kimlik yaratmıştır. Cinsellik gibi bir eylemin ana karakterleri olmalarına rağmen kurulu düzende siyasi, mali ve toplumsal güçlere sahip olabilmişlerdir. Hellen tarihinin içerisinde büyük güçlere sahip kadınlardan bazılarının, bu kuruma hizmet etmiş kadınlar olmaları da fahişelik kurumunun ulaştığı gücün göstergesidir. Hellen toplumundaki yurttaş kadına kıyasla hayatlarını istedikleri gibi yaşayabilmeleri bile dönemin kadınlarının parayla satın alamayacakları bir lüktür.

Fahişeler, insan ilişkilerinin en özel şeklini yaşayabildikleri için Hellen tarihinin önemli sayılan isimlerine her konuda etki etmiş olma ihtimalleri bile araştırmaya değer bir konu olmasını sağlamaktadır. Nitekim fahişelik kurumunun düşünülenden daha önemli bir sosyal yapılanma olduğu varsayımı bu araştırma sonucunda görülebilmektedir. Hellen toplumunun temelinde kendine yer edinmiş bu kurumun incelenmesi, yapboza benzetebileceğimiz Hellen kültürünü anlamamızı sağlayabilecek önemli parçalardan biridir. Bu sebeple bütünü görebilmemizi sağlayan parçanın yerine konması bu araştırmanın sonucudur.

KAYNAKLAR

Antik Kaynaklar

Anakreon. (1989). *Greek Lyric: Anacreon-Anacreontea*. (D. A. Campbell). London: Loeb Classical Library.

Aristoteles. (2006). *Politika*. (Çev. M. Tuncay). İstanbul: Remzi Kitapevi.

Euripides. (2019). *Medea*. (Çev. A. Çokona). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Herodotos. (1973). *Tarih*. (Çev. M. Ökmen). İstanbul: Remzi Kitapevi.

Hesiodos. (2017). *Thegonia-İşler ve Günler*. (Çev. A. Erhat ve S. Eyüboğlu) (2. baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Platon. (2013). *Devlet*. (Çev. S. Eyüboğlu ve M. A. Cimcoz) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Platon. (2001). *Timaios*. (Çev. E. Güney ve L. Ay). İstanbul: Sosyal Yayınları.

Platon. (2006). *Lysis*. (Çev. N. P. Boyacı). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Platon. (2015). *Şölen*. (Çev. F. Akderin). İstanbul: Say Yayınları.

Plutarkhos. (2010). *Lykurgos'un Hayatı*. (Çev. S. Eyüboğlu ve V. Günyol). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Plutarkhos. (2011). *Solon-Poplicola*. (Çev. M. Mete). İstanbul: İdea Yayınevi.

Sappho. (2018). *Şiirler*. (Çev. S. Rifat). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Suetonius. (1959). *Lives of the Caesars Book II Vitellius*. (Trans. J. C. Rolfe). U.S.A.: Massachusetts Loeb Classical Library.

Suetonius. (1960). *Lives of the Caesars Book IV Gaius Caligula*. (Trans. J. C. Rolfe). U.S.A.: Massachusetts Loeb Classical Library.

Strabo. (1924). *Geography*. (Ed. H. L. Jones). Cambridge: Harvard University Press.

Strabon. (2012). *Antik Anadolu Coğrafyası-Geographika*. (Çev. A. Pekman). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Tevrat. (2016). Ankara: Dorlion Yayınevi.

Xenophon. (1984). *Şölen-Spartalıların Anayasayı*. (Çev. B. Umar). İzmir: Sergi Yayınevi.

Xenophon. (2020). *İktisat Üzerine-Oikonomikos*. (Çev. A. Çokona). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Modern Kaynaklar

Akalin, A. G. (2003). Eskiçağda Grek Kadınının Toplumsal Yaşantısı. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 22(33), 17-47.

Akkaya Kia, R. (2015). Atina'daki Demokrasiden Orta Çağ'a Kadının Dünyası ve Kadın Filozoflar. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 73(1), 7-20.

Aksan, Y. (2017). Ortaçağ Avrupa'sında Fahişelik. Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 4, 95-111.

Akurgal, E. (1995). *Anadolu Uygarlıkları*. İstanbul: Net Turistik Yayınları.

Bayram, S. (2019). Eski Mezopotamya'da Kutsal Evlilik Metinleri ve "Kutsal/Kült/Mabet Fahişe(Si)" İbâresi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6(2), 546-575.

Bayram, S. ve Kahya Ö. (2019). Eski Mezopotamya'da Başörtüsü Kullanımı Üzerine, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6(2), 638-662.

Batuk, C. ve Köroğlu, M. (2017). Bir Yahudi Tanrıçası Olarak Aşera, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0(41), 19-36.

Black, J. ve Green, A. (2003). *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü Tanrılar İfritler Semboller*. Hasgül, N. (Editör). İstanbul, Aram Yayıncılık (Eserin orijinali 1992'de yayımlandı).

Blanck, H. (1999). *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam*. (Çev. İ. Tanrıkut). İstanbul: Arion Yayınevi (Eserin orijinali 1996'da yayımlandı).

Blazeby, C. K. (2006). *Kapeleion: Casual and Commercial Wine Consumption in Classical Greece*. Published PhD Thesis, School of Archaeology and Ancient History, University of Leicester, U.K.

Blundell, S. (1995). *Women in Ancient Greece*. U.S.A.: Harvard University Press.

Boardman, J. (2002). *Kırmızı Figürlü Atina Vazoları-Arkaik Dönem*. (Çev. G. Ergin). İstanbul: Homer Kitapevi (Eserin orijinali 1974'te yayımlandı).

- Boardman, J. (2013). *Yunan Heykeli: Klasik Dönem*. (Çev. G. Ergin). İstanbul: Homer Kitapevi (Eserin orijinali 1978'de yayımlandı).
- Bonnard, A. (2004). *Antik Yunan Uygarlığı I*. (Çev. E. Kurtgözü). İstanbul: Evrensel Basım Yayın (Eserin orijinali 1959'da yayımlandı).
- Bonnefoy, Y. (2018). *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler Mitolojiler Sözlüğü*. (Çev. L. Yılmaz). İstanbul: Dost Kitapevi Yayınları (Eserin orijinali 2000 yılında yayımlandı).
- Bookchin, M. (1999). *Kentsiz Kentleşme. Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü*. (Çev. B. Özyalçın). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Eserin orijinali 1992'de yayımlandı).
- Boswell, J. (1990). Concepts, Experience, and Sexuality. *Differences Journal*, 2(1), 67-87.
- Bottero, J. (2008). *Gilgamiş Destanı/Ölmek İstemeyen Büyük İnsan*. (Çev. O. Suda). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları (Eserin orijinali 1989'da yayımlandı).
- Boysal, Y. (1979). *Arkaik Devir Heykeltıraşlığı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Braudel, F. (2007). *Bellek ve Akdeniz- Tarihöncesi ve Antik Çağ*. (Çev. A. Berktaş). İstanbul: Metis Yayınları (Eserin orijinali 1990 yılında yayımlandı).
- Buttrey, T. (1973). The Spintria as a Historical Source, *The Numismatic Chronicle*, 13, 52-63.
- Campana, A. (2009). Le Spintria: Tessere Romane Con Raffigurazione Erotiche. in: *La Donna Romana: Immagini E Vita Quotidiana Atti del Convegno* (43-96). Atina.
- Canterella, E. (1996). *Bisexuality in the Ancient World*. London and New York: Yale University Press.
- Çakır, G. Ö. (2011). Cinsiyet ve Antik Mimarlık: Antik Çağda Fahişelik ve Mekân. Sözlü Bildiri. *Arkeolojik Yapı Araştırması. Yöntemler ve Kuramlar II*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Klasik Arkeoloji Programı, İstanbul.
- Çelebi, B. (2018). Antik Yunan Toplumunun Suskun Kadınları. Evsile M., Serbestoğlu, İ. ve Özcan, T. (Editörler). *Sosyal Bilimlerde Güncel Akademik Çalışmalar*, 3(3), içinde (117-154). Ankara: Gece Kitaplığı.

- Çelik, H. (2021). *Eski Mezopotamya ve Anadolu Toplumlarında Harem ve Hadımlık Müessesesi*. Yayımlanmış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Çığ, M. İ. (2006). *Bereket Kültü ve Mabet Fahişeliği*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Çığ, M. İ. (1998). *İnanna'nın Aşkı*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Çınar, A. (2018). Lilith: Yahudi Mitolojisinde Ana Tanrıçanın Düşüş ve Şeytana Dönüşüm Serüveni. *Bilimname: Düşünce Platformu*, 35(1), 361-393.
- Darga, M. (2011). *Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Tüccar, Kraliçe*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Demiralp, D. (2010). İlkçağ Anadolu Efsanelerinin “En Güzel”i: Troyalı Helena. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 4(7), 201-213.
- Diakov, V. ve Kovalev, S. (2017). *İlkçağ Tarihi Cilt I*. (Çev. Ö. İnce). İstanbul: Yordam Kitap (Eserin orijinali 1962’de yayımlandı).
- Duerr, H. P. (1999). *Çıplaklık ve Utanç: Uygarlaşma Sürecinin Miti I*. (Çev. T. Onur). Ankara: Dost Kitapevi (Eserin orijinali 1988’de yayımlandı).
- Duggan, E. (2017). Stranger Games: The Life and Times of The Spintriae. *Board Game Studies Journal*, 11(1), 101-121.
- Eskikurt, A. (2013). Tarihi Coğrafya Çalışmalarının Metodolojisi Konusunda Genel Bir Değerlendirme, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 0(11), 39-64.
- Evecen, A. ve Ölmez, F.N. (2014). Antik Çağ Giysi ve Donatılarında Ekinel Göndermeler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 14, 366-388.
- Fishburn, G. (2007). Is that A Spintria In your Pocket or Are You Just Pleased to See Me?. Earl P. and Littleboy B. (Editors). in: *Regarding the Past: Proceedings of the 20th Conference of the History of Economic Thought Society of Australia* (225-236). University of Queensland.
- Fleck, R. K. and Hansen, F. A. (2009). Rulers Ruled by Women: an Economic Analysis of The Rise and Fall of Women’s Rights in Ancient Sparta, *Econ*, 10, 221-245.
- Foucault, M. (1988). *Cinselliğin Tarihi II*. (Çev. H. Tufan). İstanbul: Alfa Yayınları (Eserin orijinali 1976’da yayımlandı).

- Foucault, M. (1994). *Cinselliğin Tarihi III*. (Çev. H. Tufan). İstanbul: Alfa Yayınları (Eserin orijinali 1979'da yayımlandı).
- Friedell, E. (2004). *Antik Yunan'ın Kültür Tarihi*. (Çev. N. Aça). Ankara: Dost Kitabevi (Eserin orijinali 1999 yılında yayımlandı).
- Garland, R. (1993). *The Greek Way of Life*. U.S.A.: Cornell University Press.
- Gezgin, İ. (2010). *Antik Yunan ve Roma Sanatında Cinsellik ve Erotizm*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Gözlü, A. (2018). Antik Yunan Pantheonunda Cinsel Zorbalığın Antropomorfizmi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 1-21.
- Gözlü, A. (2019). Olymposlu Tanrıların Homoseksüel ve Trajik Aşkları. Efe, A. (Editör). *Tarih ve Siyaset Bilimi Araştırmaları* içinde (31-45). Ankara: Akademisyen Kitapevi.
- Grimal, P. (2012). *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*. (Çev. S. Tamgüç). İstanbul: Kabalcı Yayınevi (Eserin orijinali 1951'de yayımlandı).
- Gümüşçü, O. (2018). Tarihi Coğrafya ve Kültürel Miras. *Erdem Dergisi*, 0(75), 99-120.
- Has, A. C. (2021). Heykeltıraş Praksiteles'in Yaşantısı ve Knidos Aphroditesi'ne Yansımaları. *Kafdağı Dergisi*, 6(2), 120-136.
- Homren, W. (2012). Spintriae Are No Brothel Tokens. *The E-Sylum*, 15(5), Article 9.
- İplikçioğlu, B. (2015). *Eski Batı Tarihi I: Giriş, Kaynaklar, Bibliyografya*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- James, T. E. (1951). *Prostitution and The Law*. U.S.A.: Heinemann Publisher.
- Kaplan, M. ve Karaöz Arıhan, S. (2012). Antikçağdan Günümüze Bir Şifa Kaynağı: Zeytin ve Zeytinyağının Halk Tıbbında Kullanımı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 52(2), 1-15.
- Karaaslan, D. (2014). Antik Yunanda Kadın Olmak. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 159-174.
- Karaman, İ. S. (2019). *Perikles Dönemi ve Atina*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli.

- Keuls, E. (1993). *The Reign of the Phallus: Sexual Politics in Ancient Athens*. U.S.A.: University of California Press.
- Kılıç, H. (2000). *Antikçağdan Günümüze Batı'da Kadın ve Cinsellik*. İstanbul: Otopsi Yayınevi.
- Kocabaş Atılğan, D. (2013). Antik Yunan'da Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Temsili. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 10, 15-27.
- Kurke, L. (1997). Inventing the "Hetaira": Sex, Politics, and Discursive Conflict in: Archaic Greece. *Classical Antiquity*, 16(1), 106-150.
- Lape, S. (2006). The Psychology of Prostitution in Aeschines Speech Against Trimarchus, Faraone, C. A. and McClure, L. in: *Prostitutes and Courtesans in the Ancient World* (139-160). U.S.A: The University of Wisconsin Press.
- Laqueur, T. (2007). *Tek Kişilik Seks, Mastürbasyonun Kültürel Tarihi*. (Çev. S. Yalçın). İstanbul: Literatür Yayınları (Eserin orijinali 2003'te yayımlandı).
- Licht, H. (1932). *Sexual Life in Ancient Greece*. U.K.: George Routledge and Sons Limited.
- MacDowel, D. (2000). *Athenian Laws About Homoseksuality*, U.S.A.: Cornell University Press.
- Maden, S. (2016). *Gilgamiş Destanı*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Malay, H. (2018). *Çağlar Boyu Kölelik*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Mansel, A. M. (2020). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mitchell, S. (2004). *Gilgamiş Destanı*. (Çev. T. Törüner). İstanbul: Mitoloji Tarih Yayınları (Eserin orijinali 2004'te yayımlandı).
- Morgan, J. (2010). *The Classical Greek House*. Bristol: Phoenix Press.
- Morris, D. (1967). *The Naked Ape: A Zoologist's Study of the Human Animal*. U.S.A.: Jonathan Cape Publishing.
- Mutluay, A. (2018). *Arkaik ve Klasik Dönemlerde Ege Dünyasında Homoseksüellik*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Nelson, M. (2000). A Note on The Olisbos. *Glotta*, 75(1), 75-82.

- Osborne, R. (2003). Doğal Boyalardan ve Pigmentlerden Elde Edilen Renklere İlişkin Latince Terimler. (Çev. F. N. Ölmez). *Standart Dergisi*, 503, 46-51.
- Oulhen, J. (2004). Phokis. Hansen, M.H. and Nielsen T.H. (Editors). in: the *An Inventory of Arhaic and Classical Poleis* (399-430).U.K.: Oxford University Press.
- Özkan Kılıç, S. (2020). Hadımların Pers Saray Yaşamındaki Yeri. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 404-416.
- Padgug, R. (1979). Sexual Matters: On Conceptualizing Sexuality In History. Vicinus M.J., Dumberman, M.B. and Chauncey G. Jr. (Editors). in: the *Hidden from History: Reclaiming the Gay and Lesbian Past* (251-271). U.S.A.: Meridian Press.
- Patterson, C. (2005). Athenian Citizenship Law. Gagarin, M. and Cohen D. (Editors). in: *The Cambridge Companion to Ancient Greek Law* (267-290). U.K.: Cambridge University Press.
- Pomeroy, S. (1991). *Women's History and Ancient History*. Chapel Hill.
- Pomeroy, S. (2004). *Spartan Women*. U.K.: Oxford University.
- Qualls Corbett, N. (2001). *Kutsal Fahişe Dışının Ölümsüz Yanı'na Ön Söz*. (Çev. G. Çağlalı). İstanbul: Tavanarası Yayıncılık (Eserin orijinali 1988'de yayımlandı).
- Quignard, P. (2001). *Cinsellik ve Korku* (Çev. A. Derman). İstanbul: Can Yayınları (Eserin orijinali 1994'te yayımlandı).
- Ramazanoğlu, M. (1998). *Gılgamış Destanı*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Roberts, N. (1992). *Whores in History: Prostitution in Western Society*. U.S.A.: HarperCollins Publishers.
- Roth, M. (2006). Marriage, Divorce and Prostitute in Ancient Mesopotamia. Faraone, C.A. and McClure, L. (Editors). in: *Prostitutes and Courtesans in the Ancient World* (21-39). U.S.A.: The University of Wisconsin Press.
- Sarı, S. (2017). İkonografik Bağlamda Antik Dönem Tuniklerinin Form Özelliklerinin İncelenmesi, *Art-Sanat Dergisi*, 0(7), 19-51.
- Sanger, W. (1858). *The History of Prostitution: Its Extent, Causes And Effects Throughout the World*. U.S.A.: Harper Brothers Publishers.

- Schipper, M. (2020). *Giyinmenin Kısa Tarihi: Çıplak İnsan Neden Giyinme İhtiyacı Duydu?*. (Çev. N. Onaran). İstanbul: Destek Yayınları (Eserin orijinali 2015'te yayımlandı).
- Sennet, R. (2002). *Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Beden ve Şehir*. (Çev. T. Barkan). İstanbul: Metis Yayınları (Eserin orijinali 1994'te yayımlandı).
- Sina, A. (2011). *Atinalı Perikles Yaşamı ve Dönemi*. Ankara: Tiydem Yayıncılık.
- Sowerby, R. (2012). *Yunan Kültür Tarihi*. (Çev. Ö. U. Hoşafçı). İstanbul, İnkılap Kitapevi (Eserin orijinali 1995 yılında yayımlandı).
- Stewart, A. (2008). *Classical Greece and The Birth of Western Art*. U.S.A.: Cambridge University Press.
- Şahin, N. (2013). *Antik Dönemde Anadolu'da Kadın*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Şar İşbilen, E. ve Çığır Dikyol, D. (2018). Eğitimde Cinsiyet Eşitsizliğine Tarihlenen Bir Örnek: Antik Yunan. *Turkish History Education Journal*, 7(1), 92-112.
- Şar İşbilen, E ve Çığır Dikyol, D. (2020). Antik Yunan Dünyasında Bir Kadın Olarak Sappho'nun Yeri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 66, 147-161.
- Talvacchia, B. (1999). *Taking Positions: On The Erotic In Renaissance Culture*. U.S.A.: Princeton University Press.
- Tannahill, R. (2003). *Tarihte Cinsellik*. (Çev. S. Gül). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları (Eserin orijinali 1980'de yayımlandı).
- Tekin, O. (2014). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Geçiş*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tizer, G. ve Beyazıt Sapmaz, N. (1965). *Giyim Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Tosun, M. ve Yalvaç, K. (1989). *Sümer, Babil, Assur Kanunları ve AmmiSaduqa Fermanı* (2. basım). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tulay, A. S. (2008). *Miletoslu Aspasia*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Uğurlu, E. (2002). Heykeltraş Praxiteles. *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3, 377-399.
- Üreten, H. ve Mumcu, H. Y. (2015). Antik Yunan Mitolojisi'nden Servet-İ Funun Edebiyatı'na Prometheus. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11, 32-52.

Wall, E. (2019). *Erotic Tokens and The Business of Prostitution A Study on The Function & Monetary Value of tTokens in Pompeii*, Published MS's Thesis, Uppsala Universitet Departman of Archaeology and Ancient History, Sweden.

Weisner Hanks, M. E. (2020). *Tarihte Toplumsal Cinsiyet*. (Çev. M. Çiyan Şenerdi). Ankara: İşbankası Kültür Yayınları (Eserin orijinali 2001'de yayımlandı).

Wells, J. (1993). *Fahişeliğin Tarihi*. (Çev. N. Arman). İstanbul: Pencere Yayınları (Eserin orijinali 1982'de yayımlandı).

Yağcı, R. (2006). Soli-Kilikia'da Bulunan Lotus Bezemeli Amphora Parçaları ve Lotus Koklayan "Kutsal Fahişe" Figürü. Avunç, B. (Editör). *Hayat Erkanal'a Armağan: Kùltürlerin Yansıması içinde* (801-808). İstanbul: Homer Kitapevi.

Yalazı, E. ve Küçükler, S.D. (2015). Ksenophon'un Oikonomikos Adlı Eserinde Evlilik ve Kadına Yaklaşım, *Archivum Anatolicum*, 9(2), 57-90.

Yalom, M. (2002). *Antik Çağlardan Günümüze Evli Kadının Tarihi*. (Çev. Z. Yelçe ve N. Domaniç). İstanbul: Çitlembik Yayınları (Eserin orijinali 2001'de yayımlandı).

Yunis, H. (2005). The Rhetoric of Law in Fourth-Century Athens. Gagarin, M. and Cohen D. (Editors). in: *The Cambridge Companion to Ancient Greek Law* (191-208). U.K.: Cambridge University Press.

GÖRSELLER

Görsel No. 1 *Gilgamesh: Hayvanların Efendisi*

Louvre Müzesi'nde sergilenmekte olan, Dur-Şarrukin'de bulunmuş Gilgamesh'ı temsil ettiği düşünülen bir saray kabartması. Sol kolunda aslan ve sağ elinde yılan tutarken betimlenmesi onun "Hayvanların Efendisi" imajına uygunluğunu aktarmaya yöneliktir.

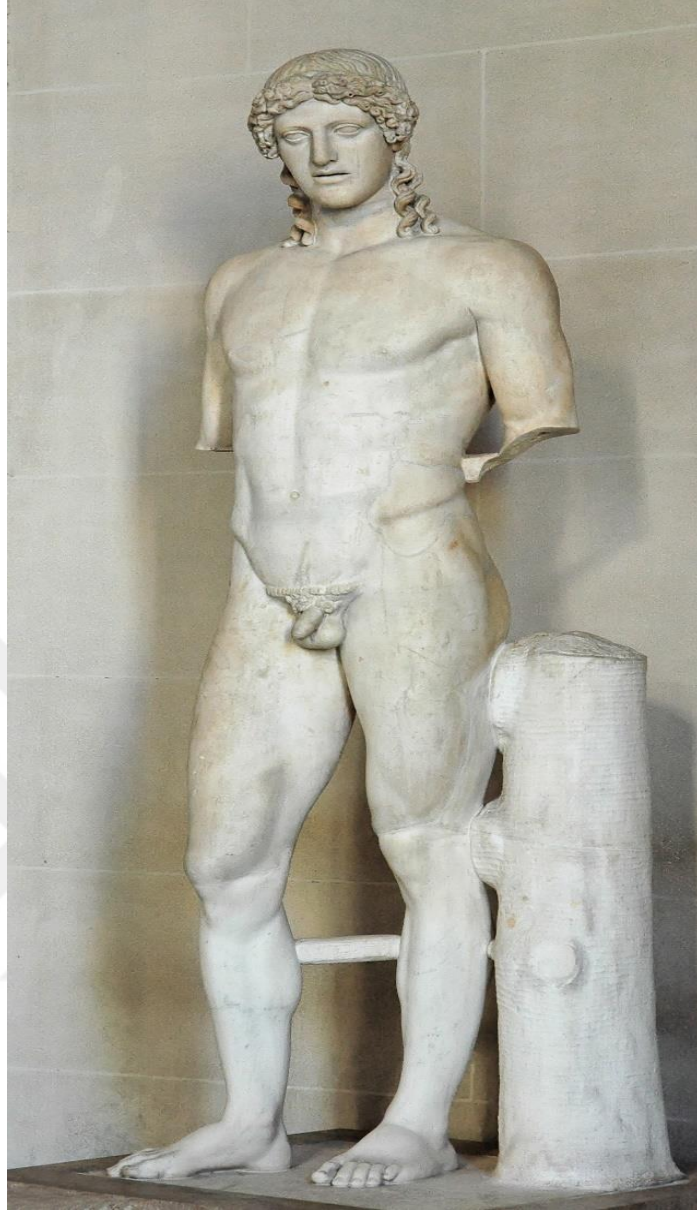
Kaynak: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ed/Hero_lion_Dur-Sharrukin_Louvre_AO19862.jpg (Erişim tarihi: 18.01.2022)

Görsel No. 2 Hz. Âdem ve Havva freski

Güzel ülkemizin kentlerinden biri olan Trabzon'da bulunan Sümela Manastırı'nın dış cephesinde bulunan "Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Yaratılışı"na dair altı sahne içerisinde ikincisi olan fresk. Bu freskte iki öykü aynı anda işlenmiştir. Sahnenin sağında Âdem çıplak olarak cennette oturmakta ve Allah tarafından yaratılmış olan, önündeki hayvanların; aslan, at, boğa ve kuşların adlarını saymaktadır. Sahnenin sol tarafında ise, bir önceki sahnedeki elbiseler içindeki Hz. İsa tarafından uyumakta olan Adem'in kaburga kemiğinden Havva yaratılmaktadır. Âdem'in etrafını çevreleyen duvarlar cennetin sınırlarını simgelemektedir.

Kaynak: <https://www.sumela.gov.tr/sumela-manastiri/freskler/magara-tapinak-duvari-dis-yuzu> (Erişim tarihi: 23.01.2022)

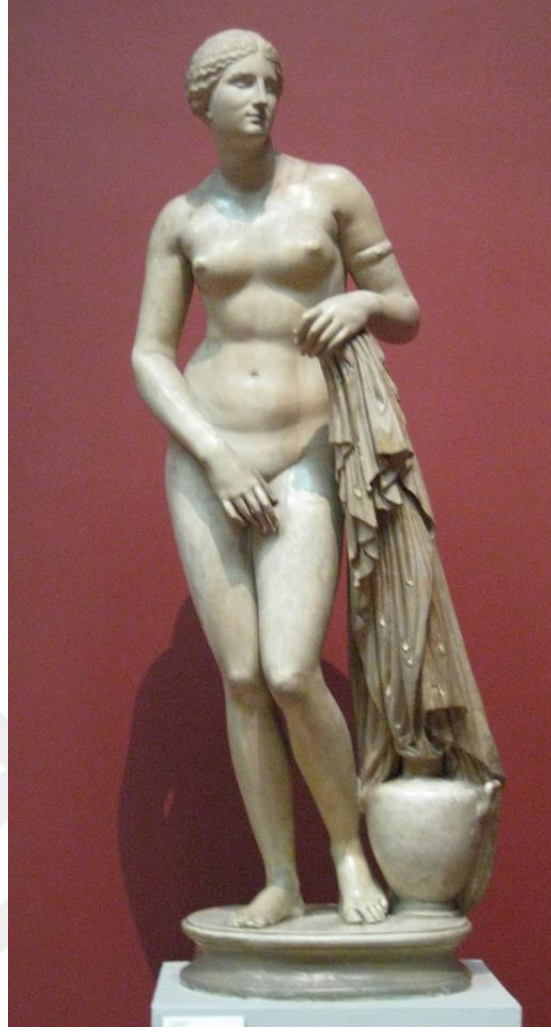

Görsel No. 3 *Apollon heykeli*

Orijinalinin Atinalı heykeltıraş ve mimar olan Phidias (MÖ 490-430) tarafından yapıldığı düşünülen, şu anda Kassel'deki Wilhelmshöhe kale müzesinde tutulan Roma kopya ürünü olan Apollon örneğidir. Aslının bronzdan yapıldığı düşünülen bu eserin rekonstrüksiyonlarında, sıklıkla sol elinde defne dalı, sağ elinde ok ve yay ile betimlenmektedir.

Kaynak:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7b/Apollo_Kassel_type_Louvre_Ma884.jpg (Erişim tarihi: 26.01.2022)

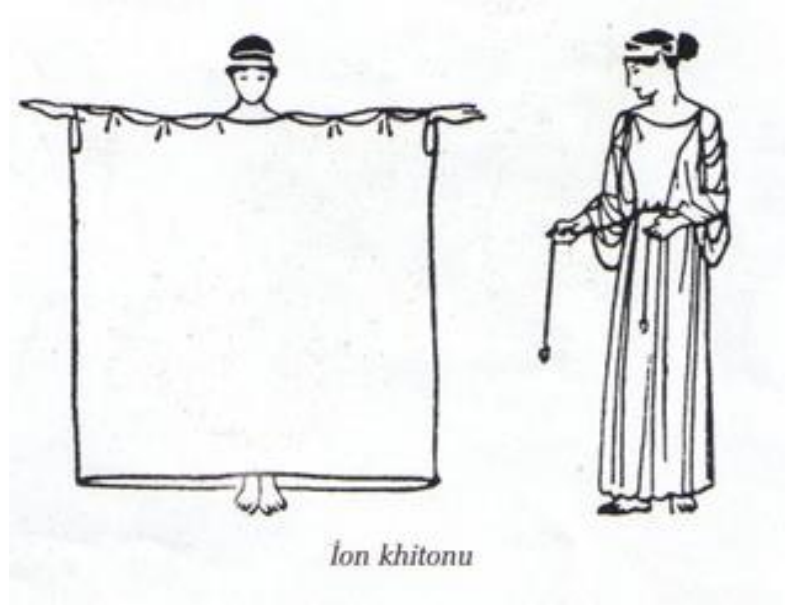
Görsel No. 4 *Knidos Aphrodite'si*

Günümüzde Muğla ilimize bağlı Datça ilçesindeki Antik Kent Knidos'ta sergilendiği bilinen ünlü Atinalı realist heykeltıraş Praksiteles'in (MÖ 4. yüzyıl) oyduğu muntazam eser. Yukarıdaki görsel ise eserin birçok kopyasından biridir. Eserin kaidesi yerinde durmasına rağmen bu heykelin orijinalinin akıbeti henüz net değildir.

Kaynak:

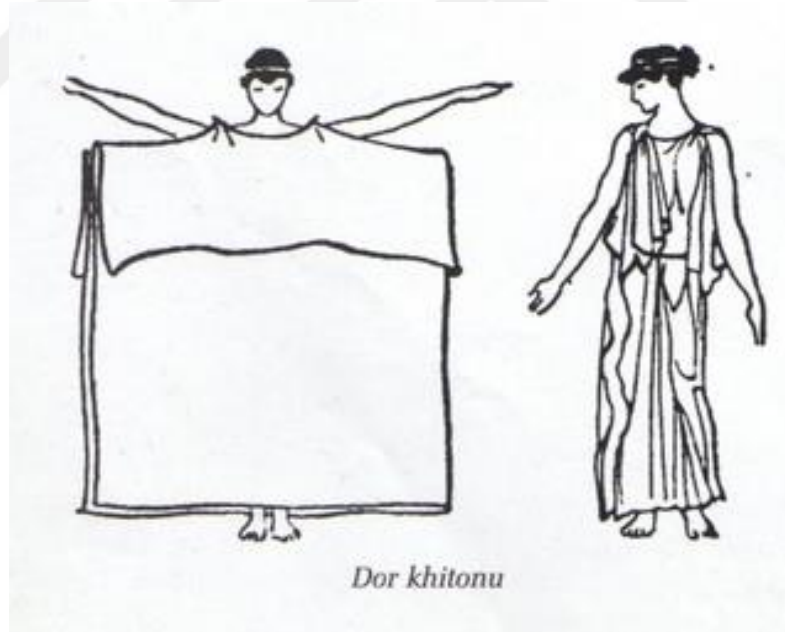
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b0/Knidos_capitolian01_pushkin.jpg

(Erişim tarihi: 28.01.2022)

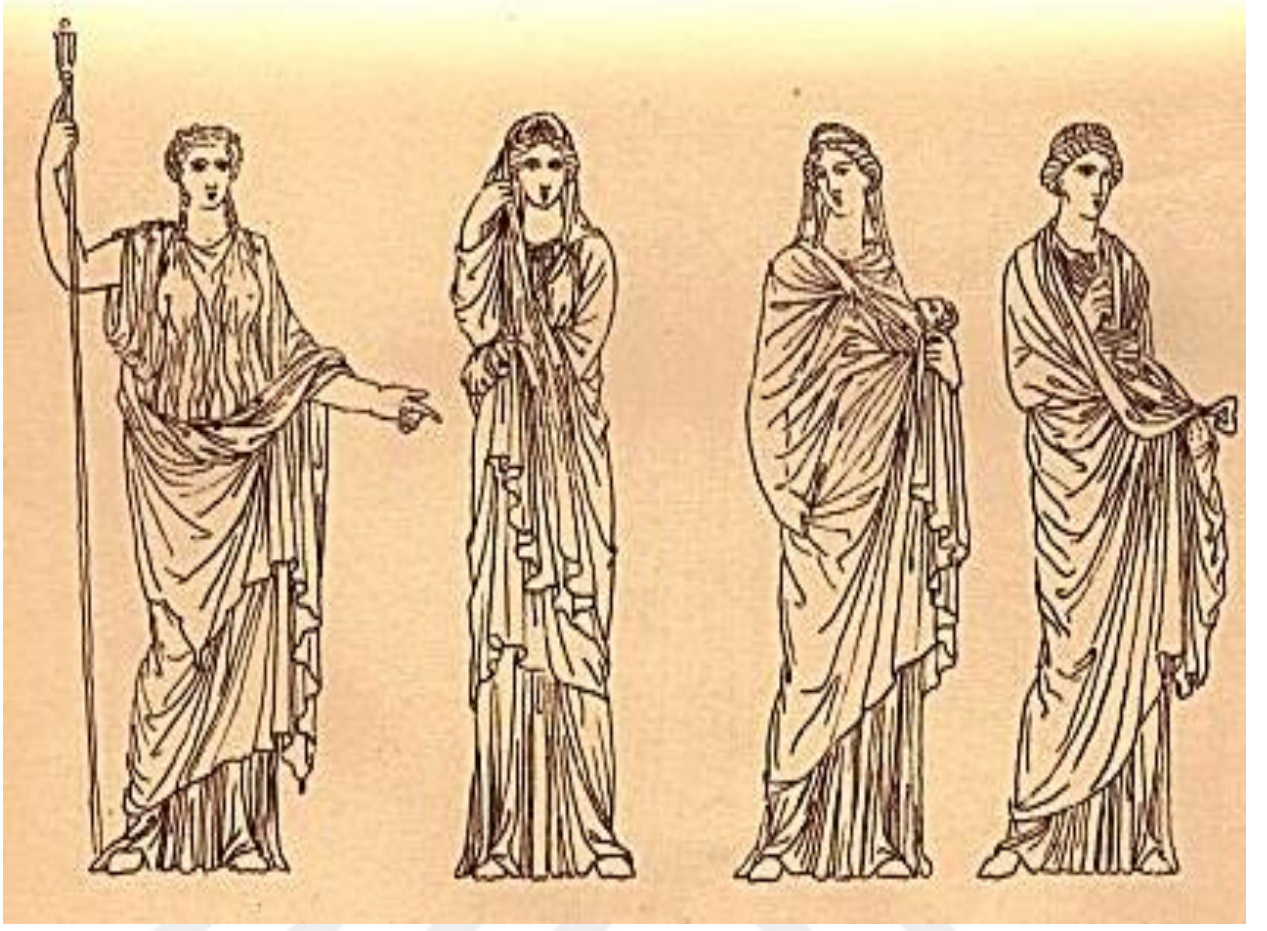
Görsel No. 5 *İon khitonu*

Kaynak: <https://galeri.uludagsozluk.com/r/khiton-396263/> (Erişim tarihi: 23.03.2022)

Görsel No. 6 *Dor khitonu*

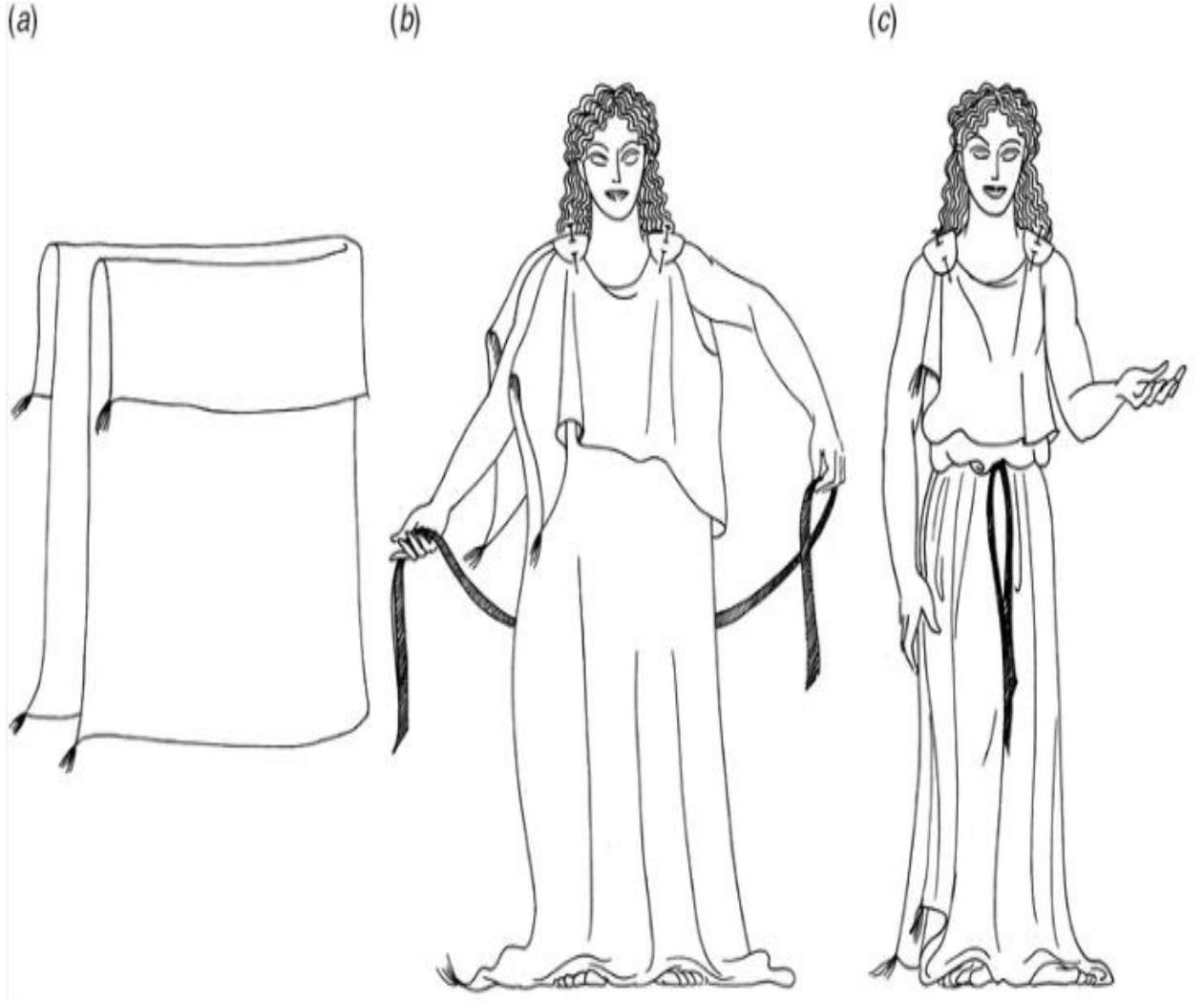
Kaynak: <https://galeri.uludagsozluk.com/r/khiton-396264/> (Erişim tarihi: 23.03.2022)

Görsel No. 7 Hellen giyim tarzında himation

Antik Hellen kültüründe yöresine göre değişiklik gösteren ve *khiton* üzerine giyilen destekleyici kıyafet *himation*, yukarıdaki görseldeki gibi çeşitli şekillerde kullanılmış bir parçadır.

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/332633122447420968/> (Erişim tarihi: 23.03.2022)

Görsel No. 8 *Hellen giyim tarzında peplos*

Kaynak: <https://www.artic.edu/articles/966/ancient-greek-dress-the-classic-look> (Erişim tarihi: 23.03.2022)

Görsel No. 9 *Zeus ve Ganymedes*

Penthesilea ressmı tarafından kırmızı figür tekniği ile boyanmış bir *kylix* (κύλιξ). Eser MÖ 475-465 yılları arasına tarihlendirilmektedir. Boyamada Zeus (solda) genç Ganymedes'i (sağda) yakalarken tasvir edilmiştir. Zeus'un yanında bir asa ve asanın altında da bir şimşek motifi çizilmiştir. Ganymedes ise horoz tutuyorken betimlenmiştir. Bu eser günümüzde Ferrara Ulusal Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.

Kaynak: <https://www.theoi.com/Gallery/O24.5.html> (Erişim tarihi: 24.03.2022)

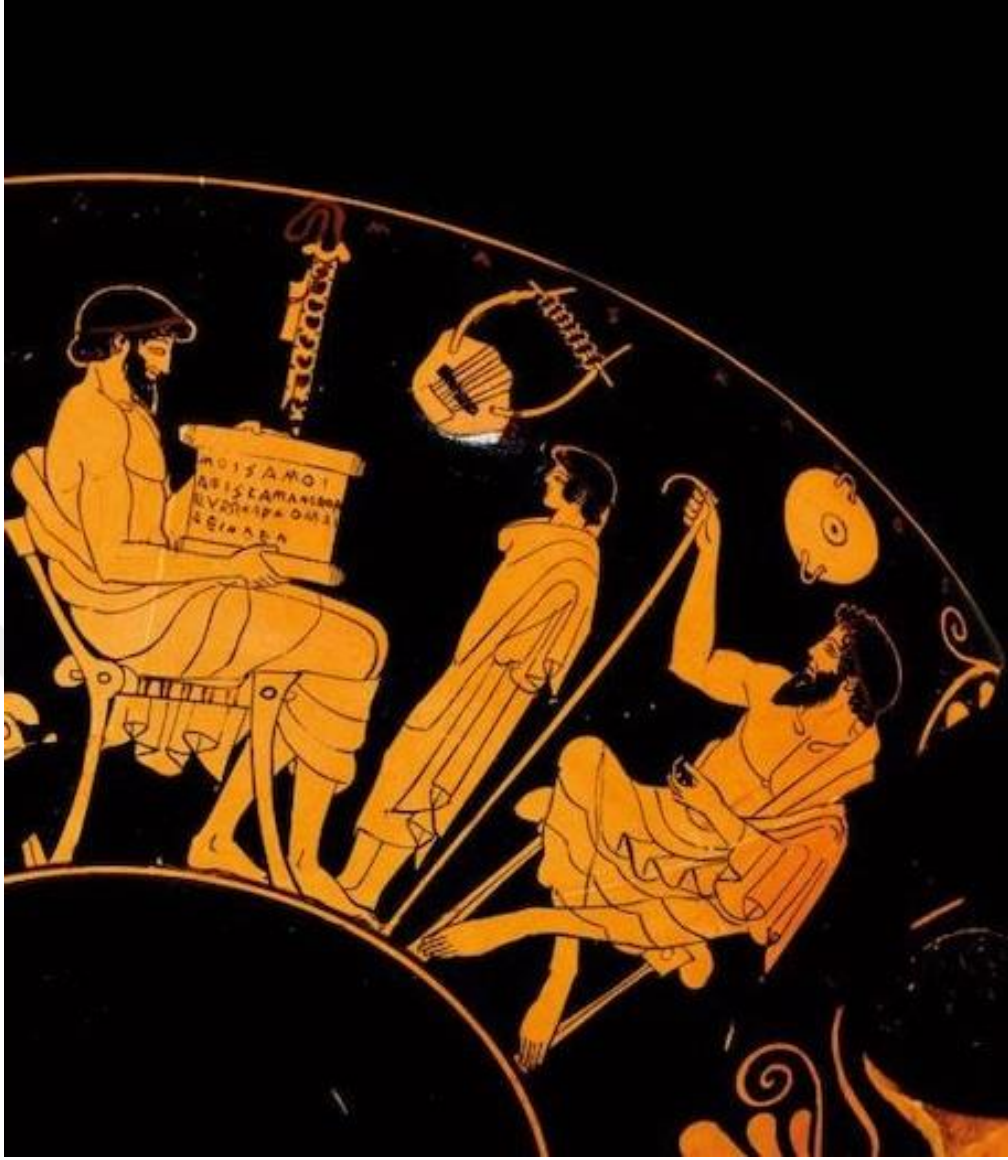

Görsel No. 10 *Erkek-oğlan arasındaki temas*

Atina'da bulunmuş MÖ 530-520 yıllarına tarihlenen siyah figür teknikli bu kupada, *eromenos* (Hellece: *έρώμενος*) döneminde olan bir gencin kendisinden daha büyük bir kişi tarafından dokunulduğu betimlenmiştir.

Kaynak:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f3/Pederastic_courtship_Louvre_CA309_6_n2.jpg (Erişim tarihi: 16.03.2022)

Görsel No. 11 *Paidagogos gözetiminde eğitim*

MÖ 5. yüzyıla tarihlenen sanatçı Douris'in kırmızı figürlü bu *kylix*inde, yurttaş çocuk düşünüründen eğitim alırken onları gözetleyen *paidagogosun* (en sağda asa tutan) da bulunduğu bir sahne betimlenmiştir.

Kaynak: <https://arkeofili.com/wp-content/uploads/2019/09/learn1.jpg> (Erişim tarihi: 24.03.2022)

Görsel No. 12 *Seramik üzerinde lezbiyen kadınlar*

MÖ 5. yüzyıla tarihlenen kırmızı figürlü bu seramikte, bir başka kadının cinsel organına temasın gerçekleştiğini görmekteyiz. Kadınların fahişe olma ihtimalleri çok yüksektir. Lezbiyenliğin işlendiği nadir eserlerden biridir.

Kaynak: J. Smalls (2003). *Homosexuality in Art*. Partkstone Press. New York. 21. Resim 6.

Görsel No. 13 *Prometheus*

Günümüzde Louvre Müzesi'nde sergilenen heykeltıraş Nicolas-Sébastien Adam tarafından 1762 yılında yapılmış eserdir. Eserde Kafkas Dağı'na zincirlenmiş Prometheus'un bir kartal tarafından ciğerinin deşilme sahnesi etkileyici bir üslupla verilmiştir.

Kaynak:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0e/Prometheus_Adam_Louvre_MR174_5_edit_atoma.jpg (Erişim tarihi: 09.02.2022)

Görsel No. 14 *Pandora'nın doğuşu*

MÖ 470-460 yıllarına tarihlenen Pandora'nın doğuşunu betimleyen antik bir eser. Solda Athena, ortada Pandora ve sağda Hephaistos verilmiştir. Bu eser günümüzde British Museum'da sergilenmektedir.

Kaynak: <https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Pandora#/media/Dosya%3Apandora2.jpg> (Erişim tarihi: 27.02.2022)

Görsel No. 15 *Seramik üzerinde antik düğün alayı*

MÖ 550-530 yıllarına tarihlenen Amasis ressamı tarafından boyanmış bir *lekythos* (yağ saklama/depolama kabı). Attika siyah figür tekniği ile boyanmış bu seramikte düğün alayının geçişi sahnelenmektedir. Bu eser günümüzde Metropolitan Sanat Müzesi'nde sergilenmektedir.

Kaynak: <https://www.worldhistory.org/uploads/images/13656.png?v=1618731014> (Erişim tarihi: 03.02.2022)

Görsel No. 16 Mastürbasyon yapan satyrler

Ressam Nearkhos tarafından boyanmış siyah figürlü bir *aryballos* (parfüm ya da vücut yağı içeren oval kap). Seramikte üç tane *satyr* mastürbasyon yaparken betimlenmiştir.

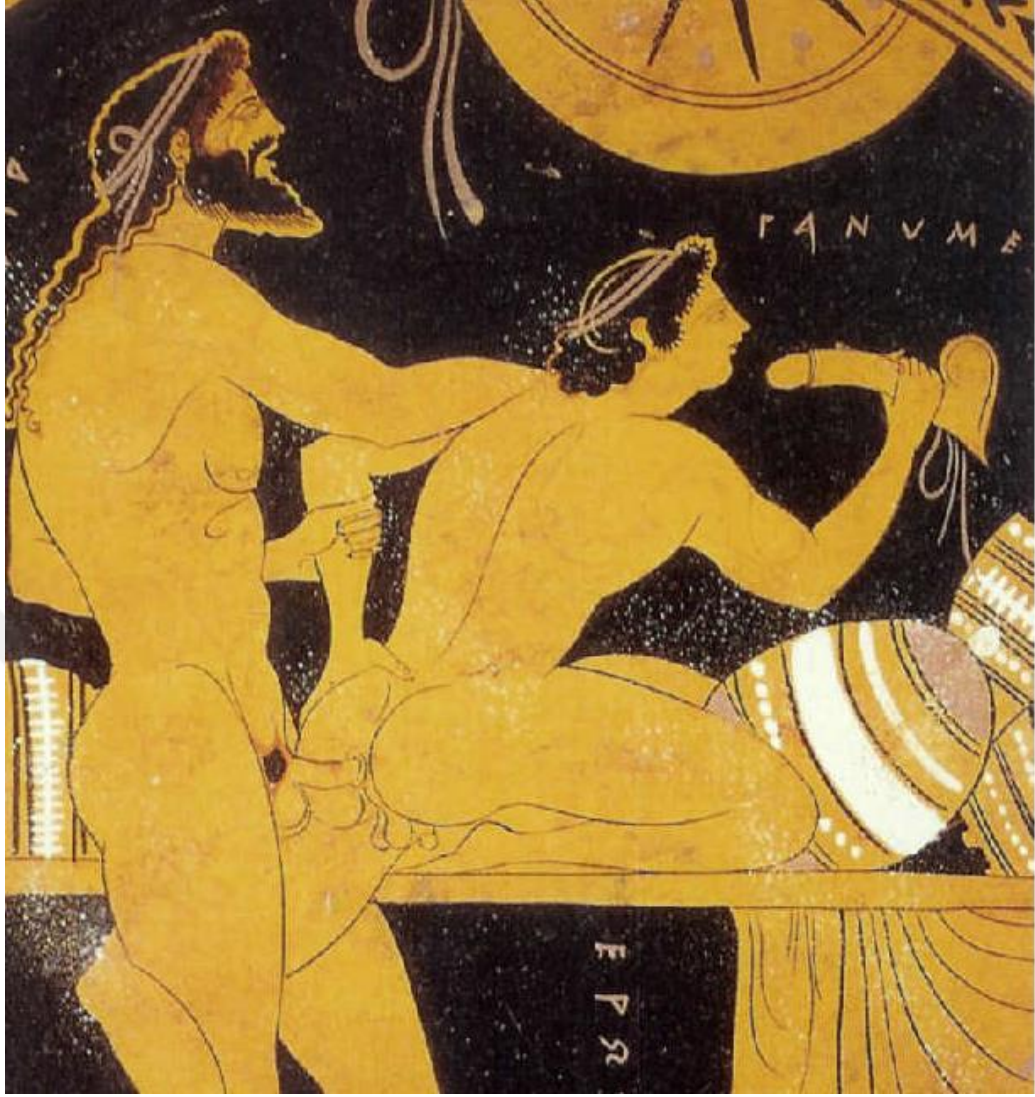
Kaynak: <https://www.flickr.com/photos/dandiffendale/11473037576> (Erişim tarihi: 24.03.2022)

Görsel No. 17 *Olisbos kullanan kadın betimlemesi*

Epiktetos ressamının boyamış olduğu kırmızı figürlü bu *kylix*, iki tane *olisbos* tutan bir kadını (fahişe?) betimlemiştir.

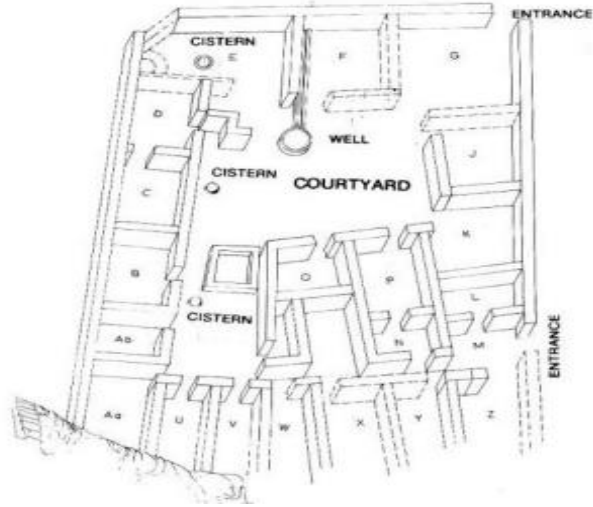
Kaynak: <https://anerdethos.files.wordpress.com/2013/03/olisbos-3.gif> (Erişim tarihi: 24.03.2022)

Görsel No. 18 *Cinsel ilişkide olisbos kullanan erkek betimlemesi*

MÖ 5. yüzyıla tarihlenen şölen sahnelerinin bir kesiti olan betimlemede, erkek bir fahişe ile birlikte olan bir adam verilmiştir. Bu sahnede görülüyor ki *olisbos* kullanımı yalnızca kadınlara özgü değildir.

Kaynak: <https://anerdethos.files.wordpress.com/2013/03/olisbos.png> (Erişim tarihi: 24.03.2022)

Görsel No. 19 Antik dönemde genelev mimari yapısına örnek

Kaynak: C.F.K. Blazeby, Kapeleion: Casual and Commercial Wine Consumption in Classical Greece, (doktora tezi), University of Leichester, 2006, görsel 51 ve 52.

Görsel No. 20 *Pompei'de bulunan bir lupanarın iç mekânı*

Pompei'nin içerisinde yer alan bir *lupanar* görseli. Odaların kapı üstlerindeki duvar resimleri farklı sevişme sahneleri betimlemektedir.

Kaynak: <https://arkeofili.com/wp-content/uploads/2017/12/brothel5.jpg> (Erişim tarihi: 18.01.2022)

Görsel No. 21 *Lupanar duvar resmi*

Görsel No. 20’de verilen mekânın kapı üstü duvar resimlerinden birine ait sevişme sahnesi.

Kaynak: [https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/13/Pompeii - Lupanar - Erotic Scene - MAN.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/13/Pompeii_-_Lupanar_-_Erotic_Scene_-_MAN.jpg) (Erişim tarihi: 24.03.2022)

Görsel No. 22 *Symposion aulos çalan kadın*

MÖ 420 civarına tarihlenen Attika kırmızı figür teknikli bir *krater* üzerine işlenmiş *symposion* sahnesi. Sahnede, sedir üzerindeki erkekler *kottabos* oynarlarken, ortada *aulos* çalan bir fahişe (*auletris*) bulunmaktadır.

Kaynak:

[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0e/Symposium_scene_Nicias_Painter
MAN.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0e/Symposium_scene_Nicias_Painter_MAN.jpg) (Erişim tarihi: 15.12.2021)

Görsel No. 23 *Auletris ve hetairanın birlikte bulunduğu symposion*

MÖ 5. yüzyıla tarihlenen bu *krater* sahnesinin en solunda *aulos* çalan bir fahişe ve ortada bir erkekle yakın temasta olan *hetaira* betimlenmiştir.

Kaynak: <https://universitynewscatania.files.wordpress.com/2014/04/20-07-pittore-di-c-a-crater-a-campana.jpg> (Erişim tarihi: 24.03.2022)

Görsel No. 24 *Kottabos oyunu*

MÖ 510 yılına ait Attika kırmızı figür teknikli bir *kylix*. Seramikte, sedir üzerine uzanmış kişinin *kottabos* oynadığı bir sahne verilmiştir.,

Kaynak:

https://en.wikipedia.org/wiki/Kottabos#/media/File:Cottabos_player_Louvre_CA1585.jpg

(Erişim tarihi: 20.10.2021)

Görsel No. 25 *Hetaira*

MÖ 490-480 yıllarına tarihlenen kırmızı figürlü bu kupa sahnesinde, sedirinde uzanan erkekle temasa geçen bir *hetaira* betimlenmiştir. Günümüzde bu eser Boston Güzel Sanatlar Müzesi'nde sergilenmektedir.

Kaynak: <https://www.worldhistory.org/uploads/images/1035.jpg?v=1639503904> (Erişim tarihi: 24.03.2022)

Görsel No. 26 *Spintriae*

Pompei'den elde edilmiş *spintria* örnekleri. Betimlemeli yüzlerinde tamamen erotik sembollerin ve sahnelerin bulunması, günlük ticari kullanım için ne kadar uygunsuz olduklarını göstermektedir.

Kaynak: <https://tr.internetoteka.com/publication/17331> (Erişim tarihi: 16.02.2022)